

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE

Daiga Deksne

PRIEDĒKĻVERBU SEMANTIKA UN FUNKCIONALITĀTE LATVIEŠU VALODĀ

PROMOCIJAS DARBA KOPSAVILKUMS

Doktora zinātniskā grāda iegūšanai
valodniecības un literatūrzinātnes nozarē
latviešu sinhroniskās valodniecības apakšnozarē

Rīga 2021

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē, Latvistikas un baltistikas nodaļas Latviešu un vispārīgās valodniecības katedrā laika posmā no 2016. gada līdz 2021. gadam.

Darbam ir ievads, piecas iztirzājuma nodaļas, secinājumi, avotu un teorētiskās literatūras saraksts.

Darba forma: disertācija valodniecības un literatūrzinātnes nozares sinhroniskās valodniecības apakšnozarē.

Darba zinātniskā vadītāja: prof. *Dr. philol. Andra Kalnača*

Darba recenzenti:

- 1) *Dr. philol. Igors Koškins*, Latvijas Universitāte;
- 2) *Dr. Gintare Jūdžentīte-Šimkūniene* (*Gintarė Judžentytė-Šinkūniene*) Viļņas Universitāte (*Vilniaus Universitetas*), Lietuva;
- 3) *Dr. Daiki Horigučī* (*Daiki Horiguchi*), Kioto Universitāte (*Kyoto University*), Japāna.

Promocijas darba aizstāvēšana notiks 2021. gada 19. oktobrī, plkst. 16:00 Latvijas Universitātes Valodniecības zinātņu nozares promocijas padomes atklātā sēdē Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē Rīgā, Visvalža ielā 4a.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Latvijas Universitātes Bibliotēkā Rīgā, Raiņa bulvārī 19 un Latvijas Universitātes mājaslapā.

LU Valodniecības zinātņu nozares promocijas padomes

priekšsēdētāja

Dr. habil. philol. Dace Markus

sekretāre

Dr. philol. Inta Urbanoviča

Promocijas darbs izstrādāts Valsts pētījumu programmā „Latviešu valoda”
(Nr. VPP-IZM-2018/2-0002)

© Latvijas Universitāte, 2021

© Daiga Deksnē, 2021

ISBN 978-9934-18-715-5

ISBN 978-9934-18-716-2 (PDF)

ANOTĀCIJA

Promocijas darba mērķis ir darbības vārda piedēkļu semantikas analīze un klasifikācija. Izmantojot plašu korpusa piemēru analīzi un radiālās kategorijas metodi, darbā izveidoti piedēkļu nozīmju modeļi, kas atspoguļo saistību starp piedēkļa prototipisko un atvasinātām nozīmēm. Vienā modelī atspoguļotas gan telpiskās, gan temporālās, gan kvantitatīvās nozīmes. Šāda pieeja latviešu valodniecībā līdz šim nav izmantota. Tā sniedz skaidrāku priekšstatu par nozīmju saistību un izplatību mūsdienu latviešu valodā. Nozīmju modeļus turpmāk var izmantot valodas apguvē un vārdnīcu veidošanā. Darbā pētīta arī prefiksoīdu un svešcilmes piedēkļu semantika, kā arī piedēkļu nozīmju sinonīmija un antonīmija un neprecizitātes piedēkļa izvēlē.

Atslēgvārdi: piedēkļi, prefiksoīdi, vārddarināšana, prefiksācija, polisēmija

SATURS

ANOTĀCIJA	3
IEVADS	6
PROMOCIJAS DARBA SATURA IZKLĀSTS	11
1. Verbu prefiksācija	11
1.1. Verbu darināšana ar priedēkļiem latviešu valodā	11
1.2. Verba veids un priedēkļi	12
1.3. Verbu darināšana ar prefiksoīdiem un svešcilmes priedēkļiem	13
2. Priedēkļu klasificēšana	14
2.1. Verbu grupēšana pēc līdzīgiem priedēkļiem	14
2.2. Priedēkļu nozīmju sinonīmija un antonīmija	15
2.3. Priedēkļverbu semantika kontekstā	16
3. Radiālie priedēkļu nozīmju modeļi	18
3.1. Priedēklis <i>aiz-</i>	19
3.2. Priedēklis <i>ap-</i>	20
3.3. Priedēklis <i>at-</i>	21
3.4. Priedēklis <i>ie-</i>	23
3.5. Priedēklis <i>iz-</i>	24
3.6. Priedēklis <i>no-</i>	25
3.7. Priedēklis <i>pa-</i>	26
3.8. Priedēklis <i>pār-</i>	28
3.9. Priedēklis <i>pie-</i>	29
3.10. Priedēklis <i>sa-</i>	30
3.11. Priedēklis <i>uz-</i>	32
4. Verbu prefiksoīdi latviešu valodā	33
5. Internacionāli verbi un svešcilmes priedēkļi	33
SECINĀJUMI	36
TĒZES	38
ANNOTATION	41
INTRODUCTION	42
PRESENTATION OF THE CONTENT OF THE DOCTORAL THESIS	47
1. Verb prefixation	47
1.1. Verb derivation with prefixes in Latvian	47

1.2.	Verb aspect and prefixes	48
1.3.	Verb formation with prefixoids and foreign prefixes	49
2.	Classification of prefixes	50
2.1.	Grouping verbs by similar prefixes	50
2.2.	Synonymy and Antonymy of prefix meanings	51
2.3.	Semantics of prefixed verbs in a context	53
3.	Radial models of prefix meanings	54
3.1.	Prefix <i>aiz-</i>	55
3.2.	Prefix <i>ap-</i>	56
3.3.	Prefix <i>at-</i>	58
3.4.	Prefix <i>ie-</i>	59
3.5.	Prefix <i>iz-</i>	61
3.6.	Prefix <i>no-</i>	62
3.7.	Prefix <i>pa-</i>	63
3.8.	Prefix <i>pār-</i>	65
3.9.	Prefix <i>pie-</i>	67
3.10.	Prefix <i>sa-</i>	68
3.11.	Prefix <i>uz-</i>	70
4.	Verbal prefixoids in Latvian	71
5.	International verbs and foreign prefixes	71
	CONCLUSIONS	74
	THESIS	76
	APZĪMĒJUMU UN SAĪSINĀJUMU SARAKSTS / THE LIST OF SOURCES AND DESIGNATIONS	77
	AVOTI / SOURCES	78
	KOPSAVILKUMĀ CITĒTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS / THE LIST OF LITERATURE QUOTED IN SUMMARY	79
	REFERĀTI KONFERENCĒS UN SEMINĀROS / REPORTS OF CONFERENCES AND SEMINARS	84
	PUBLIKĀCIJAS PAR PROMOCIJAS DARBA TĒMU / PUBLICATIONS ON THE SUBJECT OF DOCTORAL THESIS	86

IEVADS

Darbā pētāmo jautājumu loks saistīts ar verba priedēkļu nozīmju apziņāšanu. 11 latviešu valodā lietotie priedēkļi paver plašas iespējas esošu verbu nozīmju modificēšanā un jaunu, ar pamatverbu nesaistītu nozīmju izteikšanā. Priedēkļiem ir arī nozīmīga loma verba veida nozīmju izteikšanā. Bernards Komrī (*Bernard Comrie* 1976, 87) atzīmē, ka ir valodas, kurās aspektuālās opozīcijas tiek izteiktas ar morfoloģisko (sintētisko) paņēmieni, un ir tādas, kurās tiek izmantots sintaktiskais (analītiskais) paņēmieni. Prefiksācija kā perfektīva darbības veida marķētājs tiek izmantota slāvu, baltu un gruzīnu valodās, taču tā nav sistemātiska, priedēkļa izvēle bieži vien ir leksiski noteikta. Igaņu valodā priedēkļa vietā verba veida nozīmi izsaka verba tiešā objekta locījums (Larsson 1984, 97; Dahl 1985, 69, 89; Zagorska 2016, 235; Tālberga 2017, 232). Pievienojot verbam priedēkli, iespējamas trīs veida izmaiņas (Comrie 1976, 87):

- 1) mainās tikai verba nozīme (*likt* un *palikt (uz vietas)*);
- 2) mainās verba nozīme, un verba aspekts kļūst perfektīvs (*rakstīt* un *parakstīt (dokumentu)*);
- 3) verba nozīme nemainās, tikai verba aspekts kļūst perfektīvs (*krist* un *nokrist*).

Latviešu valodā ir arī verbu grupa, kurus ievada prefiksoīdi – valodas vienības, kurām ir sava leksiskā nozīme un kas vārdu savienojumos tiek lietotas kā prievārdi (*caur logu*), taču vienlaikus tās var pievienoties vārdiem kā priedēkļi un mainīt verba aspekta vērtību (*caurskatīt*).

Latviešu valodā ir arī aizgūti verbi. Aizgūtu verbu sastāvā mēdz būt klasisko valodu elementi, piem., latīņu cilmes elementi *re-*, *a-*, *de-*. Lai gan tiek aizgūti ar šādiem elementiem jau atvasināti vārdi, ir diezgan skaidri saskatāma morfēmu robeža. Tādēļ šo elementu apzīmēšanai promocijas darbā tiek lietots termins *sveščilmes priedēklis*. Latviešu valodā tiek lietoti internacionāli verbi, kurus ievada sveščilmes priedēkļi *ko-*, *re-*, *in-*, *a-*, *eks-*, *de-*, *pre-*, *pro-*.

Priedēkļverbi latviešu valodā ir pētīti dažādos aspektos – vārddarināšanā (Endzelīns 1971; Soida 2009; Veisbergs 2001, 2013a, 2013b; Vulāne 2015), morfoloģijā (Staltmane 1958a, 1958b; Kalnača 1998, 2004a, 2015, 2016, 2017; Paegle 2003; Horiguči 2011, 2013, 2014), leksikoloģijā un leksikogrāfijā (Staltmane 1961; Zemzare 1961; Šmidebergs 1997, 2000, 2001, 2004, 2008b, 2008c), valodas kultūras pētījumos un stilistikā (Endzelīns 1980; Kalna 1988; Freimane 1993; Kušķis 2006; Šmidebergs 2008a; Ozola 2008; Laiveniece 2005, 2009). Bieži vien priedēkļu nozīmju raksturojums ir sadrumstalots, tiek izceltas nozīmes, kuras valodā nav bieži sastopamas vai laika gaitā mainījušās. Dažādos pētījumos (piem., Ahero et al. 1959; Endzelīns 1971; Soida 2009; Vulāne 2015) priedēkļiem uzrādīto nozīmju skaits variējas no trijām līdz aptuveni divdesmit nozīmēm. Grūtības priedēkļu nozīmju noteikšanā rada tas, ka priedēkļu paustās nozīmes ir atšķirīgas dažādos leksikas slāņos un valodas stilos. Bieži vien

tās ir nosakāmas tikai no plašāka konteksta un priedēkļverba sintaktiskajām funkcijām teikumā.

Ievērojamu darbu priedēkļu nozīmju klasificēšanā ir veicis Jānis Endzelīns. 1907. gadā tiek izdots viņa darbs „Latyshskie predlogi” (Endzelīns 1971), kurā valodnieks sniedz gan prievārdu, gan priedēkļu nozīmju aprakstu, norādot arī uz priedēkļu nozīmju un funkciju līdzību ar lietuviešu un krievu valodu. Izdevuma „Latyshskie predlogi” 1. daļas priekšvārdā autors atzīmē, ka dzīvās valodas mainīguma dēļ tā nepakļaujas absolūti pilnīgai izpētei, kā to iespējams darīt ar jebkuru tekstu (Endzelīns 1971, 307). Arī promocijas darbā izveidoto priedēkļu nozīmju aprakstu var uzskatīt par ļoti plašu, taču ne absolūtu klasifikāciju.

20. gs. 50. gados priedēkļu nozīmju un verba aspekta izpētei ir pievērsusies Velta Staltmane (1958a, 1958b). Līdz šim vispilnīgāko priedēkļu klasifikācijas sistēmu ir izstrādājusi Emīlija Soida (2009), raksturojot priedēkļu paustās nozīmes pēc darbības pabeigtības pakāpes. Jaunākais priedēkļu nozīmju pārskats sniegts „Latviešu valodas gramatikā”, to veidojusi Anna Vulāne (2015). Ir arī vairāki pētījumi par svešcilmes prefiksiem un prefiksoīdiem. Valentīna Skujiņa (1999, 2002) ir iedziļinājusies šajos jautājumos, veidojot grieķu un latīņu cilmes vārda daļu vārdnīcu un aplūkojot terminu darināšanu. Irīna Dimante (2000, 2001) ir pētījusi adverbīālo leksēmu veidošanās procesu, kura gaitā no apstākļa vārda transpozīcijas ceļā rodas prievārds, bet savukārt no prievārda tālāk rodas prefiksoīds.

Darba mērķis un uzdevumi

Darba **mērķis** ir izveidot detalizētu priedēkļu klasifikācijas sistēmu, kas ļautu raksturot priedēkļverbu lietojumu mūsdienu latviešu valodā. Šī mērķa īstenošanai izvirzīti vairāki pētījuma **uzdevumi**:

- 1) aplūkot teorētiskus jautājumus, kas saistīti ar verbu darināšanu ar priedēkļiem, tostarp jautājumus par dubulto prefiksāciju, priedēkļu cilmi, priedēkļu saistību ar verba veidu un leksiskā veida īpašībām, kā arī jautājumus, kas saistīti ar priedēkļu nozīmju klasificēšanas tradīcijām latviešu valodniecībā un leksikogrāfijā;
- 2) noteikt, kādām verbu grupām iespējami atvasinājumi ar tiem pašiem priedēkļiem;
- 3) pētīt, kā adverbīālas nozīmes paplašinātāji ietekmē priedēkļverba nozīmi kontekstā;
- 4) veidot radiālos nozīmju modeļus katram priedēklim, balstoties uz plašu korpusa piemēru analīzi;
- 5) aplūkot prefiksoīdu kā prefiksācijas perifēru elementu lommu verbu darināšanā;
- 6) analizēt saistību starp pašcilmes priedēkļiem un svešcilmes priedēkļiem kā prefiksācijas perifēriem elementiem un ar pašcilmes un svešcilmes priedēkļiem darinātu verbu paralēlu lietojumu mūsdienu latviešu valodā;
- 7) analizēt neprecizitātes priedēkļverbu lietojumā un noteikt to cēloņus.

Pētījuma objekts

Darba **pētījuma objekts** ir priedēkļverbi.

Tēmas aktualitāte un pētījuma novitāte

Jautājumi par priedēkļu nozīmju klasificēšanu latviešu valodniecībā iepriekš nav aplūkoti saistībā ar nozīmju hierarhiskajām attieksmēm. Šo jautājumu izpētei tiek izmantotas jaunas metodes – radiālās kategorijas metode priedēkļu nozīmju hierarhisku modeļu izveidei, statistikas metode priedēkļverbu izplatības apzināšanai, konteksta analīzes un skalārās analīzes metodes priedēkļverbu nozīmju diferencēšanai. Īpaši jāuzsver radiālās kategorijas metodes izmantošana priedēkļu nozīmju hierarhisku modeļu izveidei. **Radiālā kategorija** raksturo saites starp prototipisko kategorijas locekli un citiem locekļiem, kurus prototipiskais loceklis motivējis jeb kuriem ir kāda līdzība ar prototipisko locekli (Lakoff 1987, 65). Katra priedēkļa nozīmes pārklājas. Radiālās kategorijas metode sniedz iespēju atspoguļot saistību starp nozīmēm. Promocijas darbā radītie priedēkļu nozīmju modeļi, kas veidoti, apvienojot kognitīvajā lingvistikā lietoto radiālās kategorijas metodi un sistemātisku korpusa piemēru analīzi, papildina zināšanas par priedēkļu polisēmijas izpausmi mūsdienu latviešu valodā.

Pētījuma hipotēze

Radiālās kategorijas metodes izmantošana un plaša korpusa piemēru analīze sniedz iespēju izveidot priedēkļu nozīmju modeļus, kuri atklāj hierarhiskas attieksmes starp nozīmēm.

Pētījuma empīriskais pamats

Šajā darbā izmantoti vairāki korpusi:

1. DGT-Acquis korpus, tajā ietverti no 2004. līdz 2011. gadam iznākušo Eiropas Komisijas izdevumu (*Official Journal of the European Union*) tulkojumi 23 valodās. Promocijas darbā izmantotas korpusa daļas latviešu un angļu valodā. Korpusā ietverti 4 900 254 teksta segmentu paralēli tulkojumi.
2. „Latvijas Republikas 5.–12. Saeimas sēžu stenogrammu korpus” (Dargis et al. 2018). Korpusa apjoms ir 21 miljons vārdlietojumu.
3. „Līdzsvarotais mūsdienu latviešu valodas tekstu korpus” (tā divas versijas LVK2018 un LVK2013). LVK2018 (Levāne-Petrova 2019) apjoms ir 10 miljoni vārdlietojumu. LVK2013 (Levāne-Petrova 2012) apjoms ir 4,5 miljoni vārdlietojumu.
4. „lvTenTen: Corpus of the Latvian Web 2014” korpus (latv. – *Morfoloģiski marķēts latviešu valodas tīmekļa korpus*). Korpusa apjoms ir vairāk nekā 530 miljoni vārdlietojumu. Vārdu konteksta analīzei izmantotas iespējas, ko sniedz korpusu analīzes platforma „Sketch Engine” (pieejams: <https://www.sketchengine.eu/lvtenten-latvian-corpus/>).

Darba teorētiskais pamats

Darba **teorētiskais pamats** ir latviešu un ārzemju zinātnieku atziņas par priedēkļverbu semantiku un funkcionalitāti. Verbu analizē tiek izmantoti J. Endzelīna (1971), E. Soidas (2009), A. Vulānes (2015) un Terjes Matiasena (*Terje Mathiasen* 1997) priedēkļu semantikas apraksti, V. Staltmanes (1958a; 1958b), Andras Kalnačas (1998, 2004a, 2014, 2015, 2016, 2017) atziņas par priedēkļiem un veida kategoriju, Daiki Horigučī (*Daiki Horiguchi* 2011, 2013, 2015a, 2015b) novērojumi par dažu priedēkļu lietojuma nozīmi, kā arī virkne tipoloģisku pētījumu (Comrie 1976; Croft 2012; Janda et al. 2013; Janda 2015; Plungjan 2000; Zaliznjak, Shmelev 2000) par verba leksiskā aspekta analizēšanas principiem dažādās valodās. Afiksu gramatizēšanās procesa izpētei izmantoti A. Kalnačas (2005, 2008, 2012) pētījumi par gramatizēšanās procesiem valodā, Baibas Ivulānes (2015) promocijas darbā aplūkotais darbības vārdu gramatizēšanās mehānisms, I. Dimantes (2000, 2001) pētījumi par apstākļa vārdu transpozīciju. Ideja par radiālās kategorijas jēdziena izmantošanu priedēkļu polisēmijas aprakstam balstīta uz Džordža Leikofa (*George Lakoff* 1987) atziņām par prototipa efektu valodā un teoriju par radiālajām kategorijām.

Pētniecības metodes

Darbā izmantotas vairākas metodes: radiālās kategorijas metode, veidojot modeļus, kas atspoguļo saistību starp prototipisko priedēkļa nozīmi un citām nozīmēm; skalārās analīzes metode – sinonīmisku nozīmju noteikšanai; gramatizēšanās metodoloģija – priedēkļu un prefiksoīdu veidošanās procesa izpētē; korpuslingvistikas metode – verbu lietojuma piemēru izguvē; statistiskā metode – dažādu priedēkļu sastopamības analizē; aprakstošā metode – teorētiskās literatūras studiju un priedēkļverbu analīzes aprakstā.

Pētījuma aprobācija

Par promocijas darba tematu ir nolasīti 15 referāti gan Latvijas, gan starptautiskās zinātniskās konferencēs un semināros. Sešu referātu tēzes publicētas konferenču tēžu krājumos. Pētījuma rezultāti atspoguļoti 12 zinātniskās publikācijās.

Promocijas darbs apspriests LU Humanitāro zinātņu fakultātes Latvistikas un baltistikas nodaļas sēdē 2021. gada 29. aprīlī.

Promocijas darba struktūra

Darbu veido ievads, piecas nodaļas, secinājumi, avotu un teorētiskās literatūras saraksts.

Pirmajā nodaļā aplūkoti daži teorētiski verbu prefiksācijas jautājumi.

Otrajā nodaļā aplūkoti priedēkļu nozīmju klasificēšanas jautājumi – verbu grupēšana pēc līdzīgiem priedēkļiem, priedēkļu sinonīmija un antonīmija un priedēkļverbu semantika kontekstā. Promocijas darba pilnajā tekstā vēl iekļauti jautājumi par priedēkļu klasificēšanas tradīcijām latviešu leksikogrāfijā un

valodniecībā un pārskats par vispārīgajā leksikā sastopamām neprecizitātēm priedēkļverbu lietojumā.

Trešajā nodaļā katrs no vienpadsmit vārddarināšanas priedēkļiem tiek aplūkots detalizēti. Balstoties uz korpusa piemēriem, katram priedēklim tiek veidots radiālais nozīmju modelis. Priedēklis *ne-*, ko lieto nolieguma izteikšanai, un formveidošanas priedēklis *jā-* promocijas darbā netiek analizēti.

Ceturtnā nodaļa veltīta jautājumiem par verbu darināšanu ar prefiksoīdiem.

Piektajā nodaļā aplūkoti jautājumi par svešcilmes verbu lietojumu paralēli pašcilmes priedēkļverbiem mūsdienu latviešu valodā.

Secinājumi atspoguļo pētījuma nozīmīgākās atziņas.

PROMOCIJAS DARBA SATURA IZKLĀSTS

1. Verbu prefiksācija

1.1. Verbu darināšana ar priedēkļiem latviešu valodā

Latviešu literārajā valodā verbu atvasināšanai tiek izmantoti vienpadsmit vārddarināšanas priedēkļi: *aiz-*, *ap-*, *at-*, *ie-*, *iz-*, *no-*, *pa-*, *pār-*, *pie-*, *sa-*, *uz-* un priedēklis *ne-* nolieguma izteikšanai (Kalme, Smiltiece 2001, 199; Soida 2009, 227; Kalnača 2014, 93; Kalnača 2015, 534; Vulāne 2015, 279).

Latviešu valodā verbus parasti atvasina ar vienu priedēkli, dubultā prefiksācija nav izplatīta (Ahero et al. 1959, 345; Kalnača 2004b, 19; Horiguči 2015a, 138–139). Tomēr dažos gadījumos priedēkļverbs tiek uztverts kā neatvasināts verbs, jo tas ir leksikalizējies, tam piemīt sava, ar pamatverbu nesaistīta nozīme, vai arī pamatverbs ir novecojis vai gandrīz netiek lietots (Endzelīns 1971, 541), piem., *pažīt*. Šādos gadījumos iespējama vēl viena priedēkļa pievienošana. D. Horiguči (2015a, 140–141) konstatējis, ka vispopulārākās priedēkļu kombinācijas ir *pār-ap-* un *pār-iz-*. Dubultā prefiksācija tiek izmantota, lai dinamiski radītu jaunus vārdus, kas nepieciešami saziņas situācijai, un šie verbi nereti ir okazonāli darinājumi (Horiguči 2015a, 144).

Valodā ir atvērtās un slēgtās vārdšķiras. Vairumā valodu lietvārdi, īpašības vārdi un verbi pieder atvērtajām vārdšķirām – šo vārdu krājumu var papildināt ar regulāriem vārddarināšanas līdzekļiem. Palīgvārdi (artikuli, saikļi, prievārdi) veido noslēgtu kopu. Motivētārvārdi parasti ir atvērto vārdšķiru vārdi (Booij 2012, 53). Latviešu valodā verbi tiek darināti ne tikai no lietvārdiem, īpašības vārdiem un verbiem. Bieži vien verbus darina ar izsaukmes vārdiem, piem., *blikšķēt*, *aijāt* (Soida 2009, 205).

Pēc darināšanas formantiem šķir 1) ar priedēkļiem vai izskaņām darinātus verbus; 2) ar priedēkļiem darinātus verbus. Verbi tiek darināti arī ar kombinētām morfēmām – cirkumfiksiem (*priedēklis + sakne + galotne -ties*) un konfiksiem (*priedēklis + sakne + piedēklis*) (Vulāne 2015, 201). Ar konfiksācijas paņēmieni darināti verbi sastopami retāk (Soida 2009, 174; Vulāne 2015, 292). Parasti no pirmatnīga verba vispirms tiek atvasināts verbs ar priedēkli, un tikai pēc tam tiek pievienots priedēklis, piem., *brauk-t* → *brauk-alē-t* → *pa-braukalē-t*. Pēc līdzīga parauga tiek atvasināti verbi, kurus motivējis īpašības vārds vai lietvārds: *īs-s* → *īs-inā-t* → *sa-īs-inā-t*, *pot-e* → *pot-ē-t* → *sa-potē-t*.

Priedēkļi valodā radušies gramatizēšanās rezultātā. Prievārdu un priedēkļu atbilstmē šķirami trīs gadījumi: 1) eksistē priedēklim atbilstošs prievārds, piem., prievārds *uz* un priedēklis *uz-*; 2) eksistē priedēklis, bet neeksistē prievārds, piem., *sa-*; 3) eksistē prievārds, bet neeksistē priedēklis, piem., *caur*. Tiem priedēkļiem, kuriem mūsdienu valodā neatbilst prievārds, tāds, iespējams, kādreiz tomēr ir bijis (Endzelīns 1971, 391, 394, 496). Prievārdu, kuriem nav atbilstošu priedēkļu,

gramatizācijas process ir sācies, bet nav vēl beidzies. Priedēklis vienlaikus gan izsaka dažādas citas nozīmes, gan norāda uz darbības pabeigtību (Comrie 1976, 91; Staltmane 1958a, 1958b; Paegle 2003, 131–132; Kalnača 2004a, 5–6, 2014, 89–91; Nītiņa 2014, 449). Vairāk desemantizējušies un savu sākotnējo lokālo nozīmi zaudējuši priedēkļi *sa-*, *no-*, *iz-*, *pa-* (Staltmane 1958b, 13). Tie bieži tiek lietoti, lai formāli piešķirtu verbam perfektivitāti. Priedēklis *no-* nereti tiek lieki pievienots svešcilmes vārdiem, lai uzsvērtu darbības pabeigtību, lai gan darbības pabeigtību jau izsaka pats vārda celms. Pētījumā par poļu valodu (Kokorniak, Fabiszak 2014) mentālas darbības vārdu priedēkļu gramatizēšanās pakāpe tiek noteikta pēc šādiem kritērijiem: deķategorizēšanās, desemantizēšanās, nozīmju vispārināšanās, dubultā prefiksācija, priedēkļa un saknes kombināciju biežums, no vārda *domāt* atvasinātu priedēkļvārdu formu biežums. Vērtējot latviešu valodā lietotos priedēkļus pēc šiem kritērijiem, par visvairāk gramatizējušos var uzskatīt priedēkli *pa-*.

1.2. Vārda veids un priedēkļi

Vārda veids ir saistīts ar darbības norisi konkrētā situācijā. Vārda aspektualitātes pamatā ir pabeigtas/nepabeigtas (jeb perfektīvas/imperfektīvas) darbības pretstatījums (Comrie 1976; Dahl 1985, 69; Kalme, Smiltņiece 2001, 219; Paegle 2003, 131; Kalnača 2004a, 5–6; 2014, 91; 2015, 33 un citi). Arī vienkārtējas/daudzkārtējas (jeb semelfaktīvas/iteratīvas) darbības pretstatījums raksturo darbības veidu. Veids raksturo darbības rezultātu (darbība ir pabeigta, nepabeigta vai uzsākta, darbība ir pabeigta daļēji vai veikta pār mēru, u.tml.), daudzumu (semelfaktīva vai iteratīva darbība) vai ilgstamību (īsa vai ilgstoša darbība), kā arī citas īpašības (Skujiņa 2007, 440; Kalnača, Lokmane 2021, 281). Priedēkļvārdi parasti izsaka pabeigtu darbību: *nodziedāt*, bet vārdi bez priedēkļiem – nepabeigtu: *dziedāt* (Staltmane 1958a, 17; Ahero et al. 1959, 565; Kalme, Smiltņiece 2001, 219; Paegle 2003, 131; Kalnača 2004a, 11; 2014, 92; 2015, 534; Kalnača, Lokmane 2021, 282; Kalnača, Lokmane 2021, 283). Savukārt no primāriem vārdiem ar noteiktiem priedēkļiem darināti vārdi izsaka daudzkārtēju darbību: *skriet* – *skraidīt*, *skraidelēt*. Darbības pabeigtība var būt saistīta arī ar kontekstu un izpausties sintaktiski (Kalnača 1998, 2004a; 2014, 92; 2015, 535). Ir vārdi, kas var izteikt gan pabeigtu, gan nepabeigtu darbību neatkarīgi no priedēkļa esamības vai neesamības, piem., bezpriedēkļa vārds *publicēt* vai priedēkļvārds *pārdot*. Noteicošais ir konteksts – citi teikuma locekļi, kas uzņemas aspektualitātes izteikšanas lomu. Slāvu valodās imperfektīva/perfektīva veida opozīcija ir gramatizējusies. Tur arī aizsākusies tradīcija imperfektīva/perfektīva veida apzīmēšanai lietot terminu ‘aspekts’, bet leksiskās veida izpausmes apzīmēšanai – terminu ‘akciōnsarts’ (Comrie 1976, 7; Klein 1994, 30; Kalnača 2004a, 6). Atšķirībā no slāvu valodām aspekta opozīciju gramatizēšanās pakāpe latviešu valodā ir zema. Lielākajā daļā slāvu valodu ir mazs skaits divveidu vārdu, latviešu valodā tādu ir daudz (Holvoet 2001, 147; Arkadiev, Holvoet, Wiemer 2015, 34).

Parasti priedēklis vienlaikus var piešķirt gan pabeigtības nozīmi, gan vēl kādu citu leksiskās nozīmes niansi, t. i., akcionsartu (Paegle 2003, 133–134; Kalnača 2015, 534).

Verba veida nozīmju daudzveidību raksturo krievu valodas vārdiem piedāvātā 11 darbības veidu klasifikācija (Zaloznjak, Shmelev, 2000, 106–126). Volfganga Dreslera (*Wolfgang Dressler* 1968, 26–27) klasifikācijā ietverti 14 akcionsarta apakštipi. Aldona Paulauskiene (*Aldona Paulauskienė* 1994, 274–278) norāda uz sešām nozīmju grupām, ko priedēkļi piešķir vārdiem lietuviešu valodā. Monogrāfijas (Janda et al. 2013, 195–200) autori pierāda hipotēzi, ka krievu verbālajiem priedēkļiem vienmēr piemīt sava individuāla nozīme, pat ja tos izmanto tikai tādēļ, lai darinātu imperfektīva vārda perfektīvu opozīciju. Verba priedēkļus var izmantot vārdu klasifikācijai.

Izmantojot trīs semantisko īpašību bināras opozīcijas – statisks/dinamisks, duratīvs/punktuāls, ierobežots/neierobežots, Zeno Vendlers (*Zeno Vendler* 1957, 143–160) šķir četras leksiskā aspekta kategorijas: stāvoklis, aktivitāte, veikums, sasniegums. Izmantojot konstrukciju gramatikas teoriju, Viljams Krofts (*William Croft* 2012, 53) sīkāk iedala katru no Vendlera kategorijām, piem., stāvoklis var būt pārejošs, iegūts nepārejošs, mantots un aktivitāte var būt ar noteiktu virzienu vai bez noteikta virziena. Leksiskais aspekts apraksta, kā notikumi tiek konstruēti secīgos laika momentos.

T. Matiasens (1996, 122) atzīmē, ka akcionsartu un aspektu formāli var izteikt vienādi – ar prefiksāciju un sufiksāciju, taču aspektam piemīt tikai divas gramatizējušās vērtības – imperfektivitāte un perfektivitāte (semelfaktivitāti un iterativitāti T. Matiasens uzskata par akcionsarta īpašībām), bet akcionsartam kā leksiskai kategorijai ir nenoteikts skaits īpašību.

Šajā nodaļā aplūkotas teorijas liecina, ka nav vienota veida, kā aprakstīt vārda izteiktās darbības norisi. Priedēkļu nozīmju modeļu izveidei (3. nodaļā) tiek izmantotas dažādu autoru atziņas.

1.3. Vārdu darināšana ar prefiksoīdiem un svešcilmes priedēkļiem

Starpposmu starp morfoloģiskā un sintaktiskā paņēmiena izmantošanu vārdu darināšanā veido vārdu darināšana ar prefiksoīdiem un svešcilmes elementiem.

Prefiksoīdi ir saistītas morfēmas, kas vēl nav kļuvušas par afiksiem – tie atbilst leksēmām, t. i., brīvajām formām, bet to nozīme atšķiras no tās, kāda tiem piemīt kā neatkarīgām leksēmām (Booij 2012, 57).

Sintaktiskā paņēmiena izmantošana vārdu darināšanā latviešu valodniecībā netiek uzskatīta par produktīvu (Ahero et al. 1959, 370; Soida 2009, 261; Vulāne 2015, 292). Vairāki autori (Soida 2009, 262; Vulāne 2015, 293) norāda uz to, ka salikti celmi raksturīgāki divdabjiem, piem., *caurtekošs*, un deverbāliem atvasinājumiem, piem., *caurspīdīgs*. Dažos verbos saliktais celms pārņemts no motivētālvārda celma, kas ir saliktenis, piem., *līdzsvarot* no lietvārda *līdzsvars* (Soida 2009, 262). Kārļa Mīlenbaha „Latviešu valodas vārdnīcā” (Mühlenbachs

1927, 39) var atrast ar sintaktisko paņēmieni darinātu verbu kalkus, piem., *pakaļdarināt, pakaļdarīt, pakaļdrukāt*. Turpat redzami šie vārdi vācu valodā – *nachmachen, nachdrucken*.

Mūsdienu valodā, īpaši juridisko tekstu tulkojumos no angļu valodas, manāma tendence vienā vārdā tiešā veidā atspoguļot citvalodas morfēmas latviešu valodas verbā. Piemēram, Eiropas Savienības tiesību aktu tekstos angļu valodā lietotie verbi *to share* un *to re-import* latviešu valodā tiek tulkoti par *līdzdalīt* un *atpakaļievest* (EUR-Lex). Šie tulkojumi nesakrīt ar vārdnīcā atrodamajiem tulkojumiem *dalīties* un *ievest atpakaļ* (Belzēja et al. 1995).

Daudzi aizgūti vārdi tik dziļi iesakņojušies valodā, ka netiek vairs izjusti kā sveši. Aizgūtu afiksu izmantošana vārddarināšanā ir raksturīga daudzām valodām. Bieži vien tie ir latīņu cilmes afiksi. Darinot verbus, parasti priedēklis un verbs saglabā savu pamatnozīmi, tomēr atvasinājuma nozīme var būt arī atšķirīga. (Allen, Greenough 1903, 161–162; Strads 2014, 161–166). Līdzīgi tam, kā tas ir, atvasinot verbus ar pašcilmes priedēkļiem latviešu valodā.

Aizgūtu vienību izmantošana īpaši raksturīga jaunu terminu darināšanā. V. Skujiņa lieto apzīmējumu *hibrīdtermins*. „Par hibrīdterminiem sauc afiksālos terminus un salikterterminus, kas sastāv no dažādvalodu cilmes jeb – īsāk – dažādcilmes elementiem. Dažādcilmes elementu apvienošana vienā vārdā ir sens, plaši izplatīts un sarežģīts, tomēr likumsakarīgs process katras kultūrtautas valodā (..) *intoksikācija* (lat. *in* ‘iekš’ + gr. *toxikon* ‘inde’)” (Skujiņa 2002, 101). V. Skujiņa atzīmē, ka valodniecībā par labākiem atzīst viencilmes darinājumus, tomēr tiek darināti arī afiksālie hibrīdtermini, kurus veido internacionāls celms un nacionāls prefiksāls elements. V. Skujiņa min, ka no internacionālajiem prefiksālajiem elementiem latviešu terminu darināšanā retumis tiek izmantoti priedēkļi *a-*, *de-*, *re-*, biežāk izmanto prefiksālos elementus, kam ir puspriedēkļa raksturs: *eks-*, *trans-*, *anti-*, *intra-*, *ultra-* (Skujiņa 2002, 104).

2. Priedēkļu klasificēšana

Šajā nodaļā aplūkoti vairāki priedēkļverbu analīzes, priedēkļu nozīmju apzināšanas un klasificēšanas jautājumi. Tiek analizēti verbi ar līdzīgām vārddarināšanas līgzdām, tiek pētīta priedēkļu nozīmju sinonīmija un antonīmija, tiek pētīts priedēkļverbu lietojums kontekstā ar adverbīālas nozīmes paplašinātājiem.

2.1. Verbu grupēšana pēc līdzīgiem priedēkļiem

Šīs apakšnodaļas mērķis ir noskaidrot, kas kopīgs verbiem, kuriem iespējami atvasinājumi ar tiem pašiem priedēkļiem. Analizējot JLAV un DGT-Acquis korpusā ietvertu verbu lemmas, konstatētas 553 dažādas priedēkļu kombināciju kopas. Populārākajās kopās ir verbi ar vienu priedēkli, kurš verbam piešķir pabeigtas darbības nozīmi: *balināt/izbalināt*, vai arī verbs bez priedēkļa netiek lietots: *ierāmēt*.

Prefiksāli atvasinājumi netiek darināti 1) no salikteņiem, kuru pirmo daļu veido apstākļa vārdi vai skaitļa vārdi (*lejupielādēt, divkāršot*); 2) no vebiem ar ietvertu citcilmes priedēkli *re-*, *a-*, *de-*, *inter-*, *im-*, *eks-* (*decentralizēt*); 3) no svešvārdiem, kas izsaka objekta kvalitātes maiņu (*verificēt*).

Vārddarināšanas ligzdas ar visiem priedēkļiem raksturīgas vebiem, kas izsaka konkrētu darbību, kura var tikt vērsta dažādos virzienos (*mest, skriet*).

Verbu ligzdas, kurās ir verbs bez priedēkļa un divi dažādi priedēkļverbi, nav īpaši populāras. Šo verbu starpā diezgan skaidri iezīmējas tas priedēkļverbs, kurš pamatverbam piešķir tikai pabeigtības nozīmi un kurš vienlaikus piešķir arī vēl kādu citu akcionsarta īpašību. L. Jandas (2015, 8) traktējumā viens no priedēkļvebiem ir dabīgais perfektīvs, bet otrs – specializētais perfektīvs.

Ekscerpētajā datu kopā gan viens, gan otrs priedēklis veido dabīgo perfektīvu dažādiem vebiem. Tas atkarīgs no motivētājvārda semantikas. Lielākā pamatverba un divu priedēkļverbu kopa ir ar priedēkļiem *iz-* un *no-*. Vārdu pāri *nopeldēties* un *izpeldēties* dabīgais perfektīvs tiek veidots ar priedēkli *no-*. Verbam *izpeldēties* bez pabeigtības vēl piemīt līdz piesātinājumam veiktas darbības nozīme. Vārdu pāri *izžāvēties* un *nožāvēties* dabīgais perfektīvs tiek veidots ar priedēkli *iz-*. Priedēkļa *iz-* prototipiskā nozīme virzība ārā ir saderīga ar verba žāvēties nozīmi, kas apzīmē mitruma zudumu iztvaikojot.

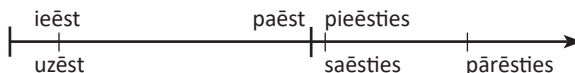
Verbu semantika, kas būtu raksturīga kādai konkrētai priedēkļu kopai, ir ļoti dažāda. Nav vienotu principu verbu klasificēšanai. Verbus vieno gan līdzīgi vārddarināšanas paņēmieni, gan līdzīgas semantiskas pazīmes.

2.2. Priedēkļu nozīmju sinonīmija un antonīmija

Autori, kuri apraksta priedēkļu nozīmju sistēmu, min arī dažādu priedēkļu nozīmju sakritību (Endzelīns, Mühlenbachs 1934, 57; Staltmane 1958b, 33; Ahero et al. 1959, 369–370; Endzelīns 1971, 618; Zuicena 2005; Soida 2009, 232). Priedēkļi ir sinonīmiski kādas noteiktas nozīmes ietvaros. Nozīmju sakritības pakāpe ir dažāda. Ne vienmēr tā ir pilnīga nozīmju sakritība. Visvairāk sinonīmisku priedēkļu pāru ir darbības pabeigtības nozīmei. Jebkurš no priedēkļiem var piešķirt verbam darbības pabeigtības nozīmi. Iespējams, tādēļ sastopami sinonīmiski priedēkļi, no kuriem viens tiek lietots, lai verbam formāli piešķirtu pabeigtas darbības nozīmi, bet otrs piešķir vēl kādu nozīmes niansi, piem., *noķert* un *sāķert*.

No viena pamatverba atvasinātu priedēkļverbu individuālās īpatnības skaidrāk iezīmējas, verbus analizējot ar skalāro metodi. Šāda metode ir izmantota krievu verbu priedēkļu semantikas salīdzināšanai (Kagan 2011, 2012). Pakāpju semantikas pieejā priedēkļa galvenā semantiskā funkcija ir izteikt attiecības starp divām vērtībām uz skalas – priedēkļverba izteikto vērtību un galējo vērtību jeb atskaites punktu. Skalas tipu nosaka verba celms vai tiešais objekts un konteksts. Virzības vebiem ir piemērojama ceļa skala. Atkarībā no priedēkļa nozīmes atskaites punkts, ar kuru notiek salīdzināšana, ir kustības sākumpunkts vai galapunkts. Piemēram, priedēklis *pa-* verbam *palist* ceļa skalā atrodas zem

atskaites punkta, jo verbam tas piešķir nozīmi ‘apakšā’. Atskaites punkts šim verbam saistīts ar kustības galapunktu. Savukārt verbam *palēkties*, atskaites punkts saistīts ar kustības sākumu, un šis verbs vertikāli vērsta skalā ir virs atskaites punkta, t. i., subjekts pārvietojas vertikāli uz augšu. Citas skalas, kas tiek izmantotas skalārājā pieejā, ir laika skala, kvantitātes skala un dažādu leksiski semantisku īpašību skalas.

1. att. Verba ēst atvasinājumu attēlojums barības uzņemšanas kvantitātes skalā

Lai gan priedēkļverbiem, kuri atvasināti no verba ēst, saglabājas arī prototipiskā virzības nozīme, labāk tos analizēt ar barības uzņemšanas kvantitātes skalu (sk. 1. att.). Atskaites punkts saistīts ar darbības beigām, un tas apzīmē barības uzņemšanu optimālā daudzumā. Verba *paēst* vērtība sakrīt ar atskaites punktu. Verbi *ieēst* un *uzēst* apzīmē kvantitāti, kas daudz mazāka par atskaites punkta vērtību. Verbi *saēsties* un *pieēsties* apzīmē kvantitāti, kas nedaudz pārsniedz atskaites punktu. Verbam *pārēsties* nav no tā paša pamatverba atvasinātu sinonīmu – tas izsaka kvantitāti, kas krietni pārsniedz atskaites punktu. Verbam ēst ir vēl citi atvasinājumi, taču tie būtu analizējami ar citu skalu. Verbi *izēst* un *apēst* izsaka nevis darbības veicēja stāvokli, bet gan patērētā objekta stāvokli.

Pēc V. Krofta (2012, 58–62) klasifikācijas stāvoklis var būt gan pārejošs, gan nepārejošs un veikums var būt gan atgriežami vērsts, gan neatgriežams. Verbiem, kas apzīmē pārejošu stāvokli *apsēsties* vai atgriežami vērstu veikumu *atvērt* (*durvis*), iespējami antonīmi – no sēdus stāvokļa ir iespējams *piecelties* un atvērtas durvis ir iespējams *aizvērt*. Antonīmi nav iespējami neatgriežami vērsta veikuma verbiem *saplēst* (*stiklu*), cikliska veikuma verbiem *iepīkstēties*, vai sasnieguma verbiem *apēst* (*kūku*).

Ir pretējas nozīmes vietas apstākļa vārdi, kas izsaka pretējas nozīmes virzienu vai atrašanās vietu telpā: *iekšā* un *ārā*, *augšā* un *lejā*, kā arī veida apstākļi, kas raksturo objektu stāvokli: *kopā* un *atsevišķi*, *vaļā* un *ciet*. Atbilstoši minētajiem apstākļa vārdu pāriem ir iespējami priedēkļu pāri ar pretēju nozīmi. Piemēram, priedēkļi *at-* un *aiz-* tiek lietoti, lai izteiktu pretēja virziena kustību telpā *atpeldēt* un *aizpeldēt* vai pretēji vērstu veikumu *aizslēgt* un *atslēgt*.

2.3. Priedēkļverbu semantika kontekstā

Gan verbi kopumā, gan priedēkļverbi nereti ir polisēmiski. Dažkārt atšķirīgas nozīmes parādās tikai kontekstā (Soida 2009, 219, 227–233; Vulāne 2015, 278–279). Katram priedēklam ir vairākas nozīmes, kas atklājas, priedēklam kombinējoties ar atšķirīgiem motivētājuvārdiem: *atņemt* (nozīme ‘kaut kas tiek

zaudēts') un *atdot* (nozīme ' kaut kas tiek iegūts'). Vienu nozīmi var izteikt ar dažādiem priedēkļiem, piem., gan *atskriet*, gan *pieskriet* izsaka tuvošanos (Vulāne 2015, 278). Savienojumā ar dažādiem motivētārvārdiem izpaužas tā priedēkļa nozīme, kas tuvāka paša motivētārvārda leksiskajai semantikai.

Lai noskaidrotu, kā priedēkļverba nozīme parādās kontekstā, tiek aplūkoti teikumi, kuros priedēkļverbam ir kāds adverbīālas nozīmes paplašinātājs.

Korpusā nereti sastopami piemēri, kuros vizuālie verbi tiek lietoti kopā ar apstākļa vārdu *apkārt* (1). Apstākļa vārds norāda virzienu, kādā darbojas vizuālie verbi, kas izsaka īslaicīgu darbību. Īslaicīguma nozīmi piešķir priedēklis *pa-*. Bez apstākļa vārda izteikumi zaudē nozīmi. Šiem vārdiem, līdzīgi kā pārvietošanās vārdiem, ir svarīgs virziens, kādā tiek vērsti skatiens. Priedēklis *ap-* pēc nozīmes atbilst apstākļa vārds *apkārt*. G. Smiltiece (2015, 601) norāda, ka „prievardiskos apstākļa vārdus *apkārt*, *pāri*, *klāt* nereti lieto kopā ar attiecīgas nozīmes priedēkļvārdiem, tādējādi pastiprinot šo verbu izteikto telpiskās orientācijas nozīmi” (sk. piemēru (2)).

(1) *Viņa lēni nostājās uz zemes un gurdu skatu pavērās apkārt.* (LVK2013)

(2) *Piepeši Reinis, gluži nosvīdis aiz satraukuma, strauji aplido apkārt istabai.* (LVK2013)

Ar apstākļa vārdu *atpakaļ* tiek lietoti priedēkļverbi ar priedēkļiem *no-*, *aiz-*, *ie-*, *sa-* un *pa-*. Priedēkļverbi ar šiem priedēkļiem izsaka atgriešanos iepriekšējā stāvoklī. Apstākļa vārds *garām* pēc nozīmes tieši neatbilst nevienam priedēklim. Piemēros tas tiek lietots kopā ar virzības vārdiem, precizējot virzienu attiecībā pret citiem objektiem telpā. Apstākļa vārds *kopā* pēc nozīmes atbilst priedēklim *sa-*. Tas tiek lietots ar vārdiem, kas atvasināti ar *sa-* (3). Apstākļa vārds pastiprina priedēkļa *sa-* izteikto nozīmi, bet nozīme nemainītos arī tad, ja apstākļa vārds tiktu izlaists. Apstākļa vārds *iekšā* tiek lietots gan ar saderīgu priedēkļverbu ar priedēkli *ie-* (4), kur to varētu arī izlaist, gan ar priedēkli *sa-* (5), kur tā lietojums ir obligāts.

(3) *Kāpēc tās jāsaāķē kopā?* (LVK2013)

(4) *Sikākas ierīces ir pat spējīgas iekļūt iekšā celtnēs.* (LVK2013)

(5) *[...] tad ūdens sanāca iekšā līdz pat puscelim.* (LVK2013)

Vietas apstākļa vārds var noteikt priedēkļverba nozīmi kontekstā un pat tuvināt dažādu priedēkļverbu nozīmes, jo kontekstā lielāks semantiskais svars ir vietas apstāklim, nevis pašam vārdam, piem., *nobraukt garām*, *aizbraukt garām*, *pabraukt garām*. Ir arī tādi apstākļa vārdi, kuri tikai pastiprina priedēkļverba nozīmi, bet nav nepieciešami, piem., *izņemt ārā*, *ielikt iekšā*. Šādos piemēros priedēklis un apstākļa vārdam ir saderīga virziena semantika, izteikuma nozīme nemainās, tos atmetot. Taču šo pašu apstākļa vārdu lietojums ar citiem priedēkļvārdiem ir obligāts, piem., *palūkoties ārā/iekšā*.

Veida apstākļi un laika apstākļi teikumā parasti novietoti pirms priedēkļverba un raksturo situāciju teikumā kopumā. Tā kā tie tieši nav saistīti ar priedēkļverbu, šādas sintaktiskās konstrukcijas var veidot ar priedēkļverbu, kas darināts ar jebkuru no priedēkļiem.

3. Radiālie priedēkļu nozīmju modeļi

Kognitīvajā lingvistikā tiek izmantots radiālās kategorijas jēdziens, kuru definējis Džordžs Leikofs (*George Lakoff* 1987). Radiālās kategorijas pamatā ir prototipa efekts, kas lingvistikā izpaužas kā asimetrija kategorijas locekļu starpā. Kādam no kategorijas locekļiem ir neitrālāka nozīme salīdzinājumā ar citiem. Kategorijas nemarkētais (neitrālais) loceklis ir kategorijas noklusējuma vērtība. Prototipiskajam loceklim ir visvairāk atvasinātu nozīmju salīdzinājumā ar citiem kategorijas locekļiem (Geeraerts 1995, 25; Lewandowska-Tomaszczyk 2007, 155; Janda et al. 2013, 23). Prototipa efekts redzams dažādās valodas jomās – fonoloģijā, morfoloģijā, sintaksē un semantikā (Lakoff 1987, 60–61). Šo pieeju var izmantot arī priedēkļu nozīmju izpētei (sk. pētījumu par krievu valodas priedēkļu analīzi Janda et al. 2013, 19–80, arī Nessel, Endresen, Janda 2011).

Priedēkļu nozīmes latviešu valodniecībā galvenokārt tiek šķirtas pēc telpiskās orientācijas, temporālajam īpašībām un darbības realizācijas pakāpes (Staltmane 1958b, 12; Soida 2009, 236–257). Katram priedēklim latviešu valodā atbilst apstākļa vārds, kas apzīmē virzienu telpā, kādā vērsta pamatverba nosauktā darbība (Soida 2009, 234–240). Priedēkļa prototipiskā nozīme parasti atbilst virzienam telpā. Prototipiskās nozīmes un atvasināto nozīmju atšķirības uzskatāmi raksturo Dž. Leikofa un Marka Džonsona (*Mark Johnson*) (1980, 14–21) aprakstītās metaforas. Piemēram, ar metaforu ‘vairāk ir uz augšu’ skaidrojama no telpiskās nozīmes atvasinātā priedēkļa *uz-* nozīme ‘kvantitātes palielināšanās’, ar metaforu ‘veselība un dzīvība ir uz augšu’ – *uz-* nozīmes ‘darbības vai procesa sākums’ un ‘objekta radišana’, bet ar metaforu ‘slimība un nāve ir uz leju’ – priedēkļa *no-* nozīmes ‘kaut kā atņemšana’ un ‘iznīcināšana vai bojāeja’. Apakšnozīmes dažkārt nav strikti nodalāmas. Vienam verbam var piemist vairāku savstarpēji saistītu apakšnozīmju semantika.

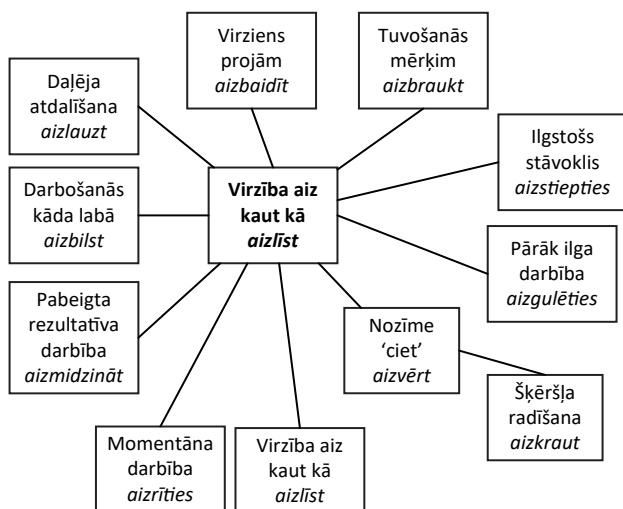
Turpmākajās apakšnodaļās aprakstīti autores veidotie radiālie nozīmju modeļi. Modeļu izveidei izmantotie priedēkļverbi un to lietojuma piemēri ekscerpēti no korpusiem LVK2018, lvTenTen14, SAEIMA un DGT-Acquis. Pētījuma mērķis ir identificēt visas priedēkļu nozīmes, kuras priedēklis var piešķirt jebkāda veida vārdiem. Tādēļ verbi, kuriem priedēklis piešķir tikai pabeigtas darbības nozīmi, un verbi, kuriem priedēklis piešķir vēl kādu citu nozīmes niansi, modeļos netiek šķirti. Priedēkļa nozīme tiek iekļauta radiālajā nozīmju modeļī arī tad, ja tā pārklājas ar verba celma semantiku. Katrs priedēkļverbs ir iekļauts tikai vienā grupā atbilstoši tai nozīmei, kādā tas lietots no korpusa ekscerpētajā piemērā. Lai labāk izprastu, kura no priedēkļa nozīmēm parādās savienojumā ar konkrētu verbu, priedēkļu nozīmes turpmāk aplūkotas saistībā ar verbu semantiskajām grupām.

Radiālie modeļi parāda, kuras nozīmes ir tuvākas un kuras nav tieši saistītas savā starpā. Modeļu shēmās (sk. 2. līdz 12. attēlu) centrālā nozīme attēlota taisnstūrī ar tekstu treknrakstā. Katrā taisnstūrī ietverts nozīmes nosaukums

un piedēkljverba piemērs. No centrālās nozīmes izejošas līnijas savieno to ar atvasinātajām nozīmēm. Ir tādas atvasinātas nozīmes, no kurām savukārt tiek atvasinātas vēl citas nozīmes. Jo nozīme tālāk no centra, jo tā ir specifiskāka salīdzinājumā ar nemarķēto centrālo nozīmi. Ir tuvu nozīmju grupas, kurās nozīmes pārklājas un nevienu no grupas nozīmēm nevar uzskatīt par nemarķētu. Grupas nozīmes savienotas gan savstarpēji, gan ar centrālo nozīmi (sk. 6. att.). Ja kādas nozīmes saikne ar citu nozīmi ir ļoti vāja, tā apzīmēta ar raustītu līniju (sk. 8. att.).

3.1. Piedēklis *aiz-*

Piedēkļa *aiz-* radiālajā nozīmju modeli ietvertas 12 nozīmes. Modelis veidots, aplūkojot 298 piedēkljverbu lietojumu korpusā (sk. 2. att.).

2. att. Piedēkļa *aiz-* radiālais nozīmju modelis

Korpusā sastopamo verbu skaits ar nozīmi 'aiz' liecina, ka tā nav populārāko nozīmju skaitā, lai gan ir senākā telpiskā nozīme. Virzības verbi apzīmē subjekta virzību vai objekta virzišanos aiz kāda cita statiska objekta. Statiskā objekta nosaukums ietverts prievārdiskā vārdu savienojumā – *aizslēpties aiz klinis*.

Visvairāk verbu izsaka virzību 'projām'. Verbus var izkārtot sinonīmu rindā, starp kuras locekļiem ir kvantitatīvas atšķirības pārvietošanās ātruma un soļu lieluma ziņā: *aiztīpināt – aizšļūkt – aizjozt – aizlēkšot – aiztraukties – aizdrāzties*.

Ir verbi, kuru nosauktā darbība noris ilgāk par kādu noteiktu laika robežu. Šajā grupā iekļauti verbi, kas saistīti ar pārmērīgi ilgu runāšanu (*aizrunāties*), ar ilgu mentālu darbību (*aizdomāties*), ar patīkamu nodarbi (*aizspēlēties*).

Viena no populārākajām priedēkļa *aiz-* nozīmēm ir nozīme ‘ciet’. Lietvārdu motivēti verbi ietver priekšmeta nosaukumu, kuru lieto, lai kaut ko aizvērtu ciet – *aizbultēt* (*ar bultu*). Darbības vai procesa rezultātu ‘ciet’ var veicināt ne-tīrumu uzkrāšanās, vai arī to var veikt ar kādas vielas palīdzību *aizķepēt* (*ar dubļiem*). Rezultātu ‘ciet’ var sasniegt ar mehāniskām darbībām (*aizvērt logu*).

Radot šķērslī, tiek traucēta objekta brīva kustība vai redzamība. Šķērslis var būt pamatīgs (*aizbūvēt*) vai arī viegls, gaistošs (*aizplīvurot*). Šķērslis var būt saistīts ar mentālu darbību (*aizšifrēt*). Par šķērslī kādam var būt pats darbības veicējs (*aizstāties priekšā*).

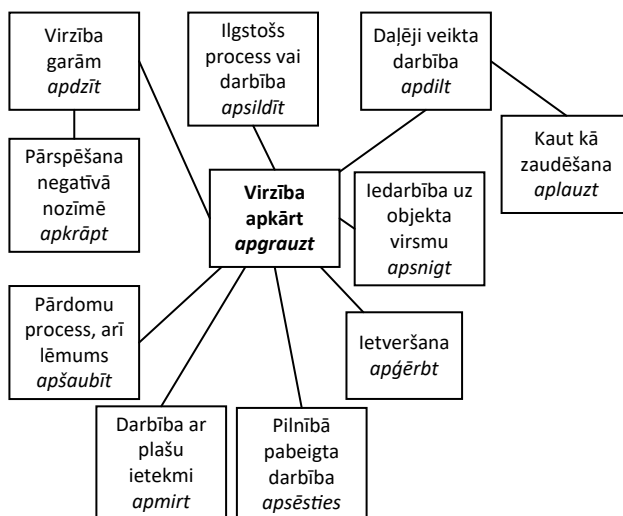
Priedēklis *aiz-* var norādīt uz procesa vai darbības sākumu. Vairums verbu saistīti ar uguni vai smēķēšanu (*aizdedzināt, aizdegt, aizsmēķēt*). Otra verbu kopa saistīta ar kāda spēcīga emocionāla stāvokļa sākumu (*aizvainot*).

Darboties kāda labā var to aizstādot (*aizvietot*), ar materiālu palīdzību (*aizdot*), ar verbālu ieteikšanu (*aizbilst*), ar sevi vai kāda cita sargāšanu (*aizstāvēt*).

Ir verbi, kuriem pievienojot priedēkli *aiz-*, objekts vai subjekts tiek bojāts daļēji (*aizlauzt*).

3.2. Priedēklis *ap-*

Priedēklim *ap-* latviešu valodniecībā tiek minētas 5–7 nozīmes (Endzelins 1971, 548–554; Soida 2009, 238–260; Vulāne 2015, 280). Vairākām no tām piemīt nozīme, ko izsaka apstākļa vārds *apkārt*. Tā ir prototipiskā priedēkļa *ap-* nozīme. Aplūkojot 316 verbus korpusos, ir izveidots radiālais nozīmju modelis ar 11 nozīmēm (sk. 3. att.).

3. att. Priedēkļa *ap-* radiālais nozīmju modelis

Apzīmējot darbību apkārt kādam objektam, verbi nereti tiek lietoti kopā ar vārdu savienojumiem, kurus ievada prievārds *ap* vai *apkārt* – *apskriet apkārt ezeram*. Virzības nozīme ‘apkārt’ piemīt ne tikai virzības vārdiem, kuri apzīmē subjekta virzīšanos apkārt, bet arī transitīviem vārdiem, kas apzīmē aplūgšanu (kustību) (*apmaksīt*). Ir maņu vārdi, kas apzīmē darbību apkārt objektam (*apšņāt*). Ir diezgan daudz vārdi, kas saistīti ar tausti (*aptaustīt*).

Nozīme ‘garām’ piemīt transitīviem virzības vārdiem, kas apzīmē lokveida kustību. Darbība netiek veikta pa pilna apla trajektoriju. Virzības mērķis var būt arī izvairīšanās no šķēršļa, piem., *apbraukt bedrīti uz ielas*.

Iepriekšējai nozīmei pakārtota ir pārspēšanas nozīme. Kustība garām kaut kam netiek pārnēsta nozīmē (*apmānīt*). Ir arī vārdi, kuru darbības sekas objekts var izjust fiziski (*apragt*). Vairumam pārspēšanas vārdi piemīt izteikti negatīva nozīme.

Priedēklis *ap-* tiek lietots, lai izteiktu darbību, ko veic daudzi subjekti vai kas aptver daudzus vai visus objektus. Vārdi izsaka vēlēšanos pie daudziem adresātiem (*apzvanīt*), negatīvu ietekmi uz daudziem (*apkaust*). Ir vārdi, kas saistīti ar lauksaimniecisku darbību (*apsēt*). Šajā grupā iekļauti transitīvi vārdi, kas apzīmē fizioloģisku darbību (*apēst*). Darbība pilnībā ietver visu objektu.

Ir transitīvi vārdi, kas norāda uz pastāvīgu, kvalitatīvu nemainīgu procesu, kuram netiek norādīts nedz sākums, nedz beigas. Vārds tiešais objekts tiek ietekmēts nenoteiktu laiku (*apsildīt, apsargāt*). Visiem šīs grupas vārdiem piemīt arī prototipiskās nozīmes ‘apkārt’ semantika. Metaforiski objekts tiek ietekmēts no visām pusēm.

Ārējās iedarbības rezultātā objekts zaudē kādu daļu no sevis (*aplauzt zarus*). Uz objektu var iedarboties gan vienkārši ar fizisku spēku, gan ar kādu instrumentu, ko apzīmē lietvārdu motivēti vārdi (*apzāgēt ar zāģi*).

Darbības rezultātā tiek ietekmēta objekta vai subjekta virsma. Transitīvu vārdi tiešais objekts nosauc priekšmetu, kura virsma tiek ietekmēta, bet prievārdisks vārds savienojums, kuru ievada prievārds *ar*, apzīmē lietu, ar ko virsma tiek noklāta – *apkaisīt gaļu ar sāli*.

Darbība ar nepilnīgu rezultātu raksturīga fiziskas iedarbības vārdiem (*apvārit*) un īpašības maiņas vārdiem (*aprusēt*). Ir vārdi, kas saistīti ar cilvēka jutkliskām vai emocionālām sajūtām (*apragt, apārstēties*).

Ir vārdi, kas saistīti ar subjekta vai objekta ietveršanu kādā apvalkā, tādējādi to pasargājot no ārējās vides ietekmes (*apsegt*). Prototipiskās nozīmes semantika ‘apkārt’ šajā grupā parādās kā subjekta vai objekta aizsargāšana no visām pusēm.

3.3. Priedēklis *at-*

Priedēkļa *at-* nozīmju analīzei aplūkoti 209 piemēri. Radiālajā nozīmju modelī ietvertas desmit nozīmes (sk. 4. att.). Priedēklis *at-* ir divas pretēju nozīmju grupas – virzība šurp un virzība projām. Pretējas nozīmes atrodamas arī latviešu valodnieku (Endzelīns 1971, 554–559; Soidas 2009, 238–260; Vulāne 2015, 280) veidotajos nozīmju sarakstos.

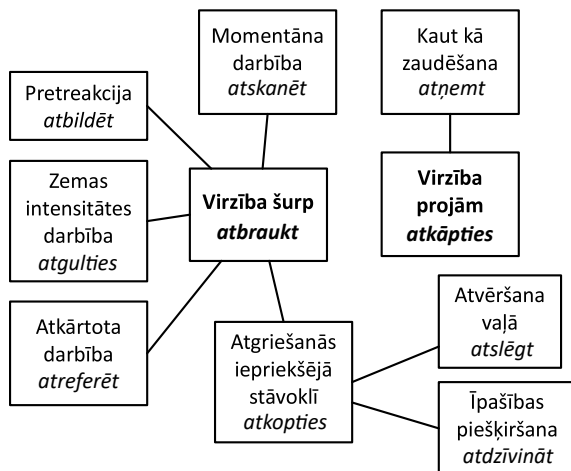
Virzības ‘šurp’ nozīmē intransitīvi verbi izsaka subjekta virzību uz noteiktu vietu (*atbraukt*), bet transitīvi verbi – objekta pārvietošana pie runātāja (*atnest tēju*).

Viena no populārākajām nozīmēm ir atgriešanās iepriekšējā stāvoklī. Verbi apzīmē darbību vai procesu, kas atjauno situāciju vai stāvokli, kas mainīts ar cita verba palīdzību. Piemēram, lai kaut ko *atdotu*, iepriekš kaut kas *jāiedod*. Bieži vien kontekstā šīs nozīmes verbi tiek lietoti ar apstākļa vārdu *atpakaļ*. Īpašības piešķiršanu izsaka no īpašības vārdiem darināti verbi (*atjaunot*).

Priedēklis *at-* pamatverba darbībai var piešķirt atkārtotības nozīmi. Ir verbi, kas saistīti ar kādreiz veiktas darbības atkārtotu veikšanu (*atsākt*) vai ar kāda eksistējoša objekta reproducēšanu citā veidā (*attēlot*). Prototipiskā nozīme izpaužas kaut kam bijušam pagātnē atspoguļojoties tagadnē.

Verbi ar priedēkli *at-* var izteikt atbildes reakciju uz cita subjekta veiktu darbību. Tie var būt runas verbi (*atteikt*), skaņas verbi (*atbalsoties*), verbi, kas saistīti ar noraidījumu (*atraidīt*), verbi, kas saistīti ar aizsargāšanos (*atvairīt*).

Virzība projām no konkrētas vai abstraktas vietas telpā piemīt virzības verbiem (*atvirzīties*), kā arī vēl citas semantikas verbiem (*atbaidīt*).

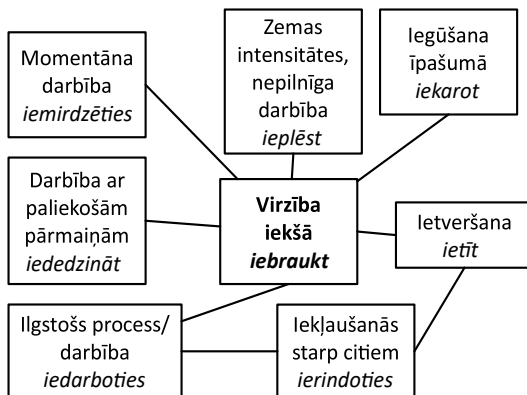

4. att. Priedēkļa *at-* radiālais nozīmju modelis

Atdalīšanas nozīme piemīt no lietvārdiem darinātiem verbiem. Priedēklverbs izsaka atbrīvošanos no objekta, ko nosauc lietvārds (*atmaskot*). Lietvārdu motīvī verbi plaši tiek izmantoti dažādu nozaru terminoloģijā (*atarot, atkaulot*).

3.4. Priedēklis *ie-*

Priedēkļa *ie-* prototipiskā nozīme saistīta ar apstākļa vārdu *iekšā*. Priedēkļa nozīmju analīzei aplūkots 281 piemērs. Radiālajā nozīmju modelī ietvertas astoņas nozīmes (sk. 5. att.).

5. att. Priedēkļa *ie-* radiālais nozīmju modelis

Virzības iekšā nozīme ir vispopulārākā priedēkļa *ie-* nozīme. Raksturīgākie šīs grupas pārstāvji ir virzības verbi (*iekāpt*), bet ir arī verbi, kas izsaka kaut kā izveidošanu vai ievietošanu kāda konteinerā iekšienē (*iebūvēt*). Ir arī verbi, kas saistīti ar mentālu darbību vai tiek lietoti pārnēstā nozīmē (*iedziļināties jautājumā*). Konteiners vienmēr tiek apzīmēts ar vārdkopu lokatīvā neatkarīgi no verba semantikas.

Iegūšanas īpašumā nozīme izpaužas specifiskā veidā. Par konteineru, kurā objekts tiek ievietots, var uzskatīt pašu labuma guvēju (*iegādāties grāmatu*).

Ietveršanas darbības rezultātā objekts tiek ierobežots ar kaut ko vai tā virsma tiek pārklāta ar kaut ko. Daudzus bezpriedēkļa verbus ir motivējuši lietvārdi, lietvārds apzīmē ietvērēju – *ieģipsēt* (motivētājvārds *ģipsis*).

Verbi, kam piemīt iekļaušanās nozīme, apzīmē subjekta vai objekta vietas ieņemšanu starp citiem objektiem. Bieži vien šādiem vārdiem kontekstā seko vārdkopa lokatīvā – *iefiltrēties komercstruktūrās*.

Ilgstoša nozīme piemīt vārdiem, kas saistīti ar cilvēka attieksmi pret kaut ko. Tas var būt emocionāls stāvoklis (*ienīst*), pasīva darbība (*ieklausīties*), subjekta iespaids uz objektu (*iedarboties*). Laika nozīmē pretēja ir momentānas darbības nozīme. Šāda nozīme raksturīga atgriezeniskajiem skaņas vārdiem (*iešņākties*).

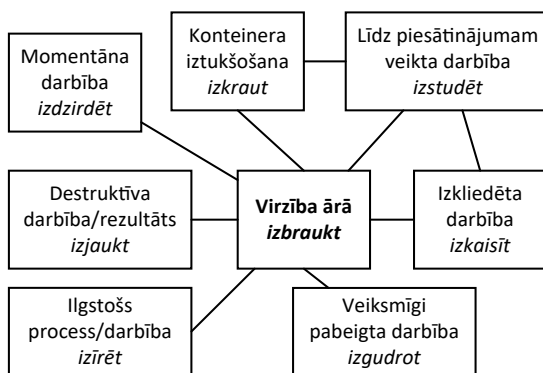
Verbi ar priedēkli *ie-* var apzīmēt paliekošas mentālas (*ieaudzināt*) vai fiziskas (*iesilt*) pārmaiņas.

Priedēklis *ie-* var izteikt gan ierobežojumu kvalitātē, gan ierobežojumu intensitātē (Ahero 1959, 369). Ir fiziskas vai abstraktas darbības verbi, kas saistīti

ar negatīvu ietekmi bez smagām sekām (*ieplaukāt*). Ir verbi, kas apzīmē kāda objekta nepilnīgu fizisku bojāšanu (*ieplēst*). Nepilnīga darbība saistīta arī ar neliela pārtikas daudzuma uzņemšanu (*iedzert*). Diāna Laiveniece (2009) atzīmē, ka pēdējā laikā priedēklis *ie-* tiek lietots jaunā nozīmē. Piemēram, vārds *ievērtēt* apzīmē nelielu izmēģināšanu ar sava vērtējuma došanu.

3.5. Priedēklis *iz-*

Priedēklim *iz-* atbilstošais prievārds *iz* mūsdienu latviešu literārajā valodā netiek lietots, taču tas ir sastopams senākos tekstos un latgaliešu rakstu valodā (Endzelīns 1971, 402; Nitiņa 2015, 621). Priedēkļa *iz-* prototipiskā nozīme saistīta ar apstākļa vārdu *ārā*. Priedēkļa *iz-* nozīmju analīzei aplūkoti 277 priedēkļverbi. Radiālajā nozīmju modelī ietvertas astoņas nozīmes (sk. 6. att.).

6. att. Priedēkļa *iz-* radiālais nozīmju modelis

Telpiskā nozīmē atvasinājumi ar priedēkli *iz-* apzīmē darbību, kas virzīta ārā no kādas telpas. Intransitīvi verbi izsaka subjekta virzību ārā (*izbraukt*), bet transitīvi verbi – objekta virzīšanu ārā no konteinera (*izcelt*).

Diezgan plaša priedēkļverbu grupa apzīmē destruktīvu darbību vai procesu. Destruktīva nozīme jau piemīt pašam pamatverbam, priedēklis akcentē pilnīgu darbības realizāciju ar veiksmīgu destruktīva mērķa sasniegšanu – *postīt* un *izpostīt*.

Konteinera iztukšošanas nozīme piemīt transitīviem konkrētas fiziskas darbības vārdiem. Sākotnējai darbības virziena nozīmei 'ārā' pievienojas vēl informācija par darbības rezultātā pilnībā iztukšotu konteineru vai arī objektu, kurš tiek pārvietots – *izliet ūdeni no vannas*.

Līdz piesātinājumam veikta darbība raksturīga transitīviem runas vārdiem (*izvaicāt*). Darbība tiek pārtraukta, iesaistītajām personām nonākot pie kāda rezultāta. Arī abstraktas vai fiziskas darbības vārdi (*iztiesāt*) apzīmē ilgāku laika posmu notiekošu darbību un tās rezultatīvu nobeigumu.

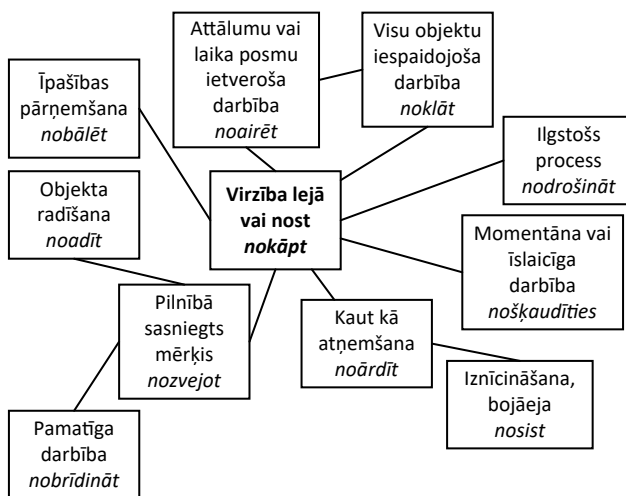
Priedēklis *iz-* var piešķirt plašas ietekmes nozīmi dažādā veidā. Darbība liek objektam fiziskā vai iedomātā telpā virzīties uz visām pusēm, darbība vērsas pie daudziem adresātiem (*izsludināt*). Darbība var aptvert visu telpu (*izstaigāt*).

Momentānu darbību izsaka tikai daži verbi, kas saistīti ar cilvēka maņām (*izdzirdēt*), strauju kustību (*izkustēties*), intelektuālo sfēru (*izbrīnīties*).

Ilgstošas darbības vai stāvokļa verbi tiek lietoti kopā ar materiāliem objektiem – *izīrēt (māju)*. Verbi saistīti ar cilvēku attiecību sfēru (*izklaidēt*), ar intelektuālo sfēru (*izprast*) vai ar kāda subjekta eksistenciālu stāvokli (*izpausties*).

3.6. Priedēklis *no-*

Priedēkļa *no-* nozīmju analīzei aplūkots 631 verbs. Radiālajā nozīmju modelī ietvertas 11 nozīmes (sk. 7. att.).

7. att. Priedēkļa *no-* radiālais nozīmju modelis

Virzības verbi apraksta objekta vai subjekta virzību no kādas atrašanās vietas uz citu, kas var atrasties zemāk vertikālā plaknē par kustības sākumpunktu (*nobērt*). Kustības beigu atrašanās vieta var būt arī tādā pašā vertikālā līmenī vai augstāk, bet citur jeb 'nost' no sākuma atrašanās vietas (*noņemt*). Priedēklis *no-* akcentē to, ka objekts vai subjekts vairs neatrodas sākotnējā pozīcijā uz kāda cita objekta. Kustības beigu atrašanās punkts nav tik svarīgs.

Darbība var pilnībā piepildīt kādu ierobežotu laika periodu (*noslimot*). Virzības verbi izsaka mērķtiecīgu virzību no kustības sākumpunkta uz beigu punktu. Kontekstā var parādīties dažādas kvantitatīvas darbību raksturojošas pazīmes, piem., cik liels attālums ir pieveikts – *nobraukt 800 kilometrus*.

Visu objektu iespaidojošas darbības vārdiem raksturīga pakāpeniska gala stāvokļa sasniegšana – *novārtīt dārzenus*. Lietvārdu motivēti verbi apzīmē virsmas pārklāšanu vai pārklāšanos ar priekšmetu vai vielu, ko nosauc lietvārds – *noledot*.

Verbi ar priedēkli *no-* var raksturot laikā nemainīgu procesu, kam nav noitektu laika robežu (*noderēt*).

Ar momentānu darbību pārsvarā saistīti skaņas vai runas verbi (*nozvanīt*). Momentāna nozīme piemīt arī semelfaktīviem virzības vārdiem (*notrīsēt*).

Diezgan liela verbu grupa raksturo darbību, kuras rezultātā kaut kas tiek atņemts nost. Objekts, no kura tiek kaut kas atņemts, zaudē daļu no sevis (*no-plēst*). Kaut kā atņemšana var notikt ar kāda instrumenta palīdzību: *nozāgēt (ar zāģi)*. Priedēklis *no-* saistīts arī ar pilnīgu kaut kā atņemšanu. Bieži vien tā ir dzīvības atņemšana vai dzīvībai svarīgu funkciju traucēšana (*noasiņot*).

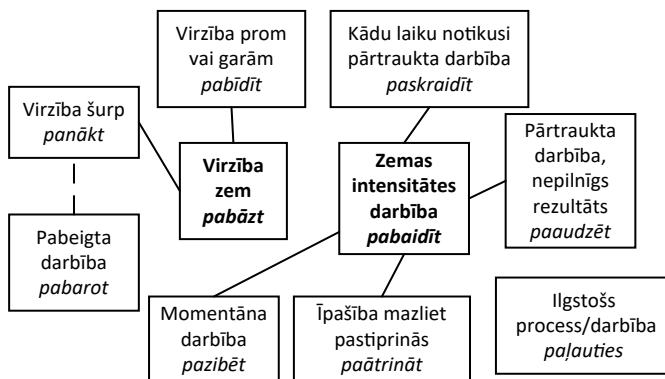
Priedēklis *no-* var piešķirt pamatīgi veiktas darbības nozīmi (*nomocīties*). Ir verbi, kas raksturo intensīvus cilvēka pārdzīvojumus vai emocionālu attieksmi pret kaut ko (*noriebties*) vai arī saistīti ar ciešu cilvēka apņemšanos (*nozvērēties*). Verbi kontekstā tiek lietoti ar veida apstākļiem *stingri, kārtīgi, cītīgi, pamatīgi*, kas papildina pamatīgas darbības nozīmi.

Īpašības vārdu motivēti verbi izsaka īpašības vārda izteiktās īpašības pārņemšanu (*novājēt*). Daudzi no tiem bez priedēkļa netiek lietoti.

Skaitliski vislielāko grupu veido verbi, kuri izsaka pilnībā pabeigtu darbību ar iecerētā mērķa sasniegšanu. Verbiem piemīt daudzveidīga semantika. Šajā grupā iekļauti arī tādi verbi, kuri būtu lietojami bez priedēkļa, piem., *nopamatot*.

3.7. Priedēklis *pa-*

Priedēkļa *pa-* nozīmju analīzei aplūkoti 448 piemēri. Radiālajā nozīmju modelī ietvertas desmit nozīmes (sk. 8. att.).

8. att. Priedēkļa *pa-* radiālais nozīmju modelis

Lai gan nozīme 'virzība zem' tiek uzskatīta par primāru starp telpiskajām nozīmēm, verbu skaits ar šādu nozīmi ir neliels. Saikne ar citām nozīmēm ir vāji izteikta vai pat nav saskatāma. J. Endzelīns (1971, 314–315) atzīmē, ka prievārda *pa* nozīmes 'zem' cilmei ir saikne ar lietvārdiem, piem., ar lietuviešu lietvārdu *pagas* (latviski 'pazole') un latviešu apvidvārdu *podis*, kas apzīmē māla grīdu. Daļai šajā grupā iekļauto verbu virziena nozīme 'zem' ir spilgti izteikta neatkarīgi no konteksta *palist*, lai gan bieži vien tekstā arī aiz šiem verbiem seko vietas apstākļi, kas izteiktis ar apstākļa vārdu *apakšā* vai ar adverbiālu vārdkopu, kuru ievada prievārds *zem*.

Verbi ar priedēkli *pa-* izsaka arī tuvošanos kādai vietai vai kādam adresātam telpā, gūstot kādu labumu (*paņemt*) vai rosinot tuvoties (*pasaukt*). Priedēklis *pa-* piešķir arī kustības prom vai garām nozīmi. Dažiem verbiem kustības virzienu precīzē kontekstā lietots vietas apstākļi – *pabraukt garām pieturai*.

Daudziem atvasinājumiem piemīt pabeigtas darbības nozīme bez jebkādas citas semantiskas nianšes, kuru tiem piešķirtu priedēklis *pa-*. Iespējams, daļai šīs grupas verbu ir nosacīta saistība ar darbības virzienu 'šurp'. Par tādiem varētu uzskatīt barības uzņemšanas verbus – *pabrokastot*.

Zemas intensitātes nozīme ir visplašākā priedēkļa *pa-* nozīme. Sākotnējai telpiskajai nozīmei pavājinoties, tā ir ieņēmusi dominējošo lomu. No šīs nozīmes atzarojas četras citas nozīmes, kurās ietverta zema intensitāte temporālā ziņā, procesa un rezultāta nepilnīgums, zema darbības kvantitāte un kvalitāte. D. Horigučī (2015b) norāda, ka īsā laikā norisošu ierobežotu (delimitatīvu) situāciju latviešu valodā apzīmē *pa-* verbi, pretstatā tam ilgstošu (perduratīvu) situāciju izsaka ar *no-* verbiem. *Pa-* verbiem piemīt gan delimitatīva, gan atenuatīva nozīme: *īsu britiņu pabaidījos* (Horigučī 2015b, 244–245). Šajā grupā iekļauti dažādas nozīmes verbi. Verbi izsaka emociju izrādīšanu nelielā kvantitātē (*pabrīnīties*). Ir verbi, kas apzīmē fizisku darbību (*paberzēt*). Šie verbi apzīmē iteratīvu darbību, kas tiek turpināta atkārtoti neilgu laika periodu. Ir verbi, kuru motivētājverba nosauktā darbība ir intensīva, taču priedēkļverba darbība zaudē intensitāti, jo darbība norit ierobežotu laiku (*pacīnīties*).

Momentānas nozīmes verbi izsaka pēkšņu vizuālu parādību (*pazibēt*), ķermeņa daļu kustību (*pamīrksīnāt*), vertikālas pozīcijas maiņu (*pakrist*) vai pēkšņu pāreju no aktīva uz pasīvu stāvokli (*pamirt*).

Priedēklis *pa-* var norādīt uz nelielu īpašības pastiprināšanos (*palielināt*). Gandrīz visi šīs grupas verbi darināti ar piedēkli *-inā-*. Verbiem ar šo piedēkli atbilstošs bezpriedēkļa verbs nav konstatēts. Darbības vārdi ar piedēkli *-inā-*, kas atvasināti no pirmatnīgiem darbības vārdiem, parasti norāda uz atkārtotu darbību (Kalnača 2015, 539; Kalnača 2014b, 105). Priedēklis *pa-* šiem vārdiem piešķir pabeigtas darbības veidu.

Atvasinājumi ar priedēkli *pa-* ir saistīti ar laika pavadīšanu bez stingri nosprausta mērķa. Darbība var būt gan pasīva, gan aktīva – *pasportot*, *pamaksķerēt*.

Ilgstoša procesa vai darbības nozīme krasi atšķiras no citām priedēkļa *pa-* nozīmēm. Daudziem verbiem priedēklis ir leksikalizējies. Verbi nozīmes ziņā ir

attāli no atbilstošiem bezpriedēkļa vārdiem, piem., *doties* apzīmē virzību telpā, bet *padoties* – kādu spēju vai prasmju piemēitību (*padodas zīmēšana*).

3.8. Priedēklis *pār-*

J. Endzelīns (1971, 600–603) priedēkli *pār-* uzskata par nozīmēm visbagātāko priedēkli, minot tam deviņas nozīmes. Vairākām nozīmēm norādīta saistība ar vācu valodu un nozīmju secīga attīstība, piem., nozīme ‘caur’ no vācu ‘durch’ (*pārkost*). A. Vulāne (2015, 283) priedēklim *pār-* min pat 17 nozīmes.

Priedēkļa *pār-* nozīmju analīzei aplūkoti 396 priedēkļvārdi. Radiālajā nozīmju modelī ietvertas 13 nozīmes (sk. 9. att.).

9. att. Priedēkļa *pār-* radiālais nozīmju modelis

Virzības vārdi izsaka kāda attāluma pārvarēšanu, virzoties kaut kam pāri. Virzības vārdu semantika, veids vai ātrums, kādā notiek kustība, ir daudzveidīgs. Šīs īpašības priedēkļvārdi manto no atbilstošiem motivētājvārdiem – *pārrāpot* un *pārbrāzties*. Līdzīgi virzības vārdiem virzību izsaka arī skaņas vārdi (*pāršalkt*).

Vārdu subjekta vai objekta sākotnējā atrašanās vieta nesakrīt ar to atrašanās vietu darbību beidzot. Atkarībā no konteksta virzības vārdi var izteikt vienkāršu atrašanās vietas maiņu, ja tiek norādīts pārvaramais ceļa posms (*pārskriet pāri ielai*) vai arī tie var izteikt atgriešanos atpakaļ, ja šos vārdus lieto ar apstākli lokatīvā (*pārskriet mājās*). To min arī E. Soida (2009, 240).

Lietvārdu motivēti vārdi izsaka pilnīgu lietvārdam piemītošās īpašības pārņemšanu (*pārņemt*). Pārņemt var arī abstraktas reālijas, piem., valodu (*pārķrieņoties*). Pārmaiņas var būt gan atgriezeniskas, t. i., darbību var veikt atkārtoti, lai atgūtu iepriekšējo ārējo veidolu (*pārgērbties*), gan neatgriezeniskas (*pāraudzināt*).

Atkārtota darbība ir vispopulārākā priedēkļa *pār-* nozīme. Ir atkārtotas darbības verbi, kas saistīti ar iepriekš veiktu kļūdainu vai nepilnīgu darbību – tā rosinājusi veikt darbību atkārtoti (*pārjautāt*). Atkārtotu darbību rosina arī nepieciešamība kaut ko mainīt (*pārdefinēt*), ir vēlme garantēt labu rezultātu (*pārskatīt*), ir vēlme atsvaidzināt atmiņā informāciju (*pārļapot*).

Pārmērīgas darbības rezultātā pasliktinās objekta vai subjekta kvalitāte. Darbības rezultāts ir nevēlams, ja uz darbības subjektu vai objektu pārmērīgi iedarbojas siltums, aukstums, sausums vai gaisma (*pārkalst*). Ir verbi, kas saistīti ar ēdiena gatavošanu vai procesiem, kas notiek pārtikas produktos (*pārskābt*). Kaitējums subjektam tiek nodarīts, uzņemot barību pārāk lielā daudzumā (*pārēsties*).

Priedēklis *pār-* var apzīmēt arī tādu darbību, kuras ietekme plešas pāri visam objektam. Darbība tiek veikta pamatīgi. Virzības verba *pārstaigāt* trajektorija ietver visu objektu pilnībā. Visu objektu ietver arī ar redzi saistīti verbi (*pārlūkot*), runas verbi (*pārrunāt*), skaņas verbi (*pārskanēt*), mentālas darbības verbi (*pārzināt*), konkrētas fiziskas darbības verbi (*pārmeklēt*), abstraktas darbības verbi (*pārvaldīt*). Ir verbi, kuru darbība ietekmē tieši ārējo objekta virsmu (*pārkaisīt*).

Ir verbi, kam piemīt nozīme, ko izsaka apstākļa vārds *pušu*. Parasti objekts tiek sadalīts divās daļās. Nereti kontekstā līdz ar šiem verbiem tiek lietoti veida apstākļi *pušu*, *uz pusēm*. Sadalīšanu var veikt ar kāda instrumenta, sprāgstvielu vai uguns palīdzību (*pārcirst*). Sadalīt var arī ar fizisku spēku (*pārplēst*).

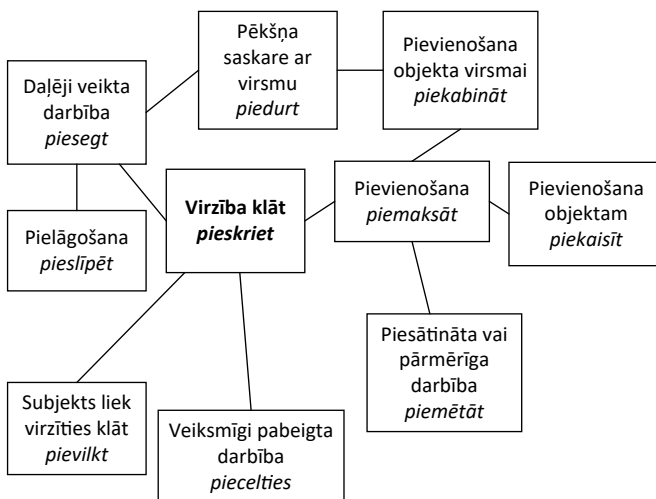
Vairākās nozīmju grupās iedalīti tikai daži verbi. Nav daudz verbu ar pārtrauktas darbības, atgriešanās atpakaļ, pārspēšanas, kļūdainas darbības un laika posmā pabeigta procesa nozīmi.

3.9. Priedēklis *pie-*

Priedēkļa *pie-* nozīmju analīzei aplūkoti 350 priedēkļverbi. Radiālajā nozīmju modelī ietvertas desmit nozīmes (sk. 10. att.).

Transitīviem virzības verbiem priedēklis *pie-* piešķir nozīmi, kas apzīmē virzienu klāt kaut kam vai pie kaut kā. Kontekstā šo darbības vārdu valence pieprasa tos lietot kopā ar vietas apstākli vai netiešo objektu ar adresāta nozīmi. Subjekts var virzīties klāt, pārvietojot kādu objektu (*piegādāt preces*). Darbības subjekts var likt virzīties klāt, pašam atrodoties statiskā stāvoklī (*pievilināt*).

Ir verbi, kuru nosauktā darbība tiek veikta nepilnīgi, nelielā apjomā. Kontekstā verbi tiek lietoti ar mēra apstākļa vārdiem *nedaudz*, *mazliet*, *drusku* – *nedaudz piepušķot*. Priedēkli *pie-* var pievienot verbiem, kas saistīti ar darbības intensitātes vai subjekta kvalitatīvu īpašību palielināšanos (*piebriest*), vai arī tieši pretēji, ar darbības intensitātes samazināšanos (*piebremzēt*). Intensitātes maiņas nozīme jau piemīt minēto verbu motivētājverbiem. Priedēklis *pie-* akcentē, ka šī darbība notiek nelielā mērā. Šajā grupā iekļaujami arī daži dubulti prefiksēti verbi, kuru sekundārais priedēklis *pie-* izsaka nelielā apjomā veiktu darbību *piepacelt*.

10. att. Priedēkļa *pie-* radiālais nozīmju modelis

Ir verbi, kas apzīmē īslaicīgu saskari ar kāda objekta virsmu (*piehurties*). Darbību var veikt arī iteratīvi (*pieklauvēt*).

Pievienošanas nozīmei ir vairākas izpausmes – pievienošanās grupai (*pieslieties*), papildu barības uzņemšana (*piekost klāt*), viedokļa izteikšana (*piebilst*), abstraktas darbības (*pieskaitīt*), iegūšana īpašumā (*pietiesāt*). Pievienošanas nozīme tiek konkretizēta, pievienojot kaut ko objekta virsmai (*pieaķēt*).

Piesātinātu vai pārmērīgu darbību izsaka visvairāk ar priedēkli *pie-* atvasinātu verbu. Verbi saistīti ar telpas piepildīšanu maksimālā apjomā (*pieņemot pilnu virtuvi*). Daļa verbu apzīmē kāda objekta sagatavošanu maksimālā daudzumā, pat pārmērīgi (*piecept pankūkas*). Barības uzņemšanas gaitā pārmērīgi piepildīt var cilvēks arī pats sevi (*pieēsties*).

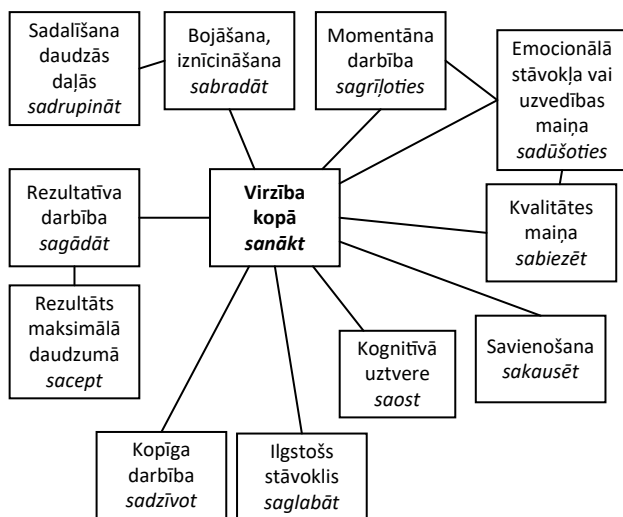
I. Zuicena (1983, 86) norāda, ka ir samērā maz verbu ar priedēkli *pie-*, kur priedēklim ir tikai perfektivējoša nozīme. Parasti ar darbības subjektu vai objektu ir notikušas kādas pārmaiņas. To var atklāt, analizējot katra atsevišķā bezpriedēkļa verba semantiku.

3.10. Priedēklis *sa-*

Priedēkļa *sa-* nozīmju analīzei aplūkoti 597 priedēkļverbi. Radiālajā nozīmju modelī ietvertas 12 nozīmes (sk. 11. att.).

Priedēkļa *sa-* pamatnozīme, kas izsaka tuvināšanos, piemīt vairāku semantisko grupu vārdiem. Virzības verbi izsaka visu subjektu virzību uz noteiktu vietu telpā (*saskriet*). Fiziskas darbības un abstraktas nozīmes transitīvi verbi apzīmē darbību, kas liek objektiem tuvoties un saskarties (*saberzēt*), izvieta objektus kopā noteiktā telpā (*sagrupēt*), samazina objekta aizņemto vietu telpā

(*sažņaugt*). Intransitīvi verbi apzīmē līdzīgas darbības, tikai attiecībā uz darbības veicēju/veicējiem (*satilpt telpā*).

11. att. Priedēkļa *sa-* radiālais nozīmju modelis

Spēju uztvert izsaka ar maņām saistīti verbi (*saredzēt, saost, sataustīt*).

Savienošanas nozīmes izteikšanai nepieciešami vairāki objekti vai subjekti, starp kuriem tiek izveidota saikne (*saaugt*).

Īpašības vārdu motivētus verbus priedēklis *sa-* ietekmē divējādi. Ja verbs atvasināts ar diviem afiksiem – vispirms ar priedēkli *-inā-*, pēc tam ar priedēkli *sa-*, tas izsaka objekta īpašības pastiprināšanos attiecībā pret darbības sākumu (*sadārdzināties*). Ja verbam ir tikai viens afikss – priedēklis *sa-*, tad verbs nosauc darbību, kuras gaitā objekts pārņem īpašības vārda nosaukto īpašību (*sacietēt*).

Liela daļa verbu apzīmē sākumu negatīvu emociju izpausmei (*sabēdāties*). Vairākus verbus motivējuši lietvārdi *bēdas, dusmas, skumjas, raudas*. Darbības veicējs var noskaņot vienu pret otru vairākas iesaistītās personas (*sakūdit*). Ar prototipisko ‘virzības kopā’ nozīmi šos verbus saista emociju vai uzvedības maiņas priekšnosacījumi. Emociju vai uzvedības maiņa notiek, dažādiem ārējiem apstākļiem ‘sanākot kopā’ vai arī darbības veicējam savedot kopā un ietekmējot vairākus objektus (*sanaidot tautas*).

Atvasinājumi ar priedēkli *sa-* apzīmē momentānu darbību. Tie ir gan virzības verbi (*saslidēt*), gan emocionālas dabas verbi (*sabīties*), gan verbi ar abstraktu nozīmi (*sagribēties*).

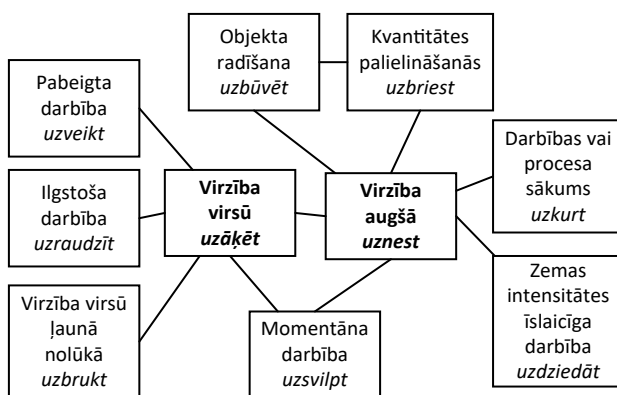
Priedēklis *sa-* akcentē pilnīgu objekta vai subjekta bojāšanu/sabojāšanos maksimālā kvantitātē. Visbiežāk darbības sekas ir neatgriezeniskas (*samīdīt*).

Darbība var būt mērķtiecīga ar iepriekš iepļānotu rezultātu. Verbi ar priedēkli *sa-* apzīmē iepļānotā mērķa sasniegšanu (*saķemmēties*). Priedēklim *sa-* ir ļoti izteikta kumulatīva nozīme (*saaudzēt*). Uzņemot maksimālā daudzumā var mitrumu (*salīt*), ēdienu (*saēsties*), var kaut ko radīt gan pozitīvā, gan negatīvā nozīmē.

Ir daudz verbu ar kopīgas darbības nozīmi. Darbībā ir iesaistīti vairāki objekti (*sapulcināt*) vai subjekti (*sastrādāties*).

3.11. Priedēklis *uz-*

Priedēkļa *uz-* nozīmju analīzei aplūkoti 354 priedēkļverbi. Radiālajā nozīmju modeli ietvertas desmit nozīmes (sk. 12. att.).

12. att. Priedēkļa *uz-* radiālais nozīmju modelis

Šim priedēklim ir divas centrālās nozīmes – virzība augšā un virzība virsū. Virzības verbi apzīmē subjekta virzību vai objekta virzīšanu no vertikāli zemākas pozīcijas telpā uz augstāku – *uzkāpt kalnā*. Atkarībā no konteksta šie paši verbi var apzīmēt arī virzību virsū kaut kam – *uzkāpt uz naglas*. Virzība augšā raksturo virzīšanās procesa norisi, virzība virsū vairāk akcentā darbības rezultātu. Īpaši izdalāma nozīme ‘virzība virsū ļaunā nolūkā’, jo šādu verbu ir diezgan daudz (*uzbrēkt, uzbrukt*).

Objekta radīšanu izsaka fiziskas darbības verbi, kas saistīti ar ēdiena pagatavošanu (*uzvārīt*), ar apģērba pagatavošanu (*uzadīt*) vai ar cita veida objektu radīšanu.

Priedēklis *uz-* var piešķirt kādas īpašības palielināšanās nozīmi darbības objektam vai subjektam. Tā var būt palielināšanās apjoma ziņā (*mīkla uzrūgst*), temperatūras ziņā (*gaiss uzkarst*).

Verbi ar priedēkli *uz-* saistīti ar fāzes sākuma procesu. Darbība nav ierobežota. Parasti tā tiek turpināta arī pēc novērojuma laika beigām (*uzspīdēt, uzplaukt*).

Priedēklis *uz-* piešķir verbam zemas intensitātes īslaicīgas darbības nozīmi (*uzdejoj, uzgaidīt*).

Momentāna darbība ir saistīta ar kustību (*uzsprāgt*), skaņu (*uzsvilpt*) un gaismu (*uzzībsnīt*).

4. Verbu prefiksoīdi latviešu valodā

„Līdzsvarotajā mūsdienu latviešu valodas tekstu korpusā”, lvTenTen14 korpusā un citās avotu sarakstā minētajās tīmekļa vietnēs atrasti piemēri vairāk nekā 80 ar prefiksoīdiem darinātiem vārdiem. Verbu sarakstā iekļauti tikai tādi vārdi, kuri lietoti nenoteiksmē vai finītās formās. Visbiežāk sastopami vārdi, kas darināti ar prefiksoīdiem *caur-* (36 vārdi) un *līdz-* (21 vārds). Prefiksoīdi *atpakaļ-*, *pus-*, *priekš-*, *pret-*, *priekšā-*, *iepriekš-*, *starp-*, *pretim-*, *līdzās-* tiek lietoti retāk.

R. Veidmane (2002, 502) par prefiksoīdu *caur(i)* saka, ka tas ir visproduktīvākais no verbu saliktnu veidotājiem komponentiem. Prefiksoīda *caur-* pievienošana dažiem virzības vārdiem maina to valenci. Piemēram, vārdam *caurstaigāt* iespējams pievienot objektu akuzatīvā. Šāda īpašība nepiemīt vārdam *staigāt*. Ir vārdi, kuri nosauc cilvēka veiktu rezultatīvu darbību (*caurdurt*). Vairāki vārdi saistīti ar procesiem dabā (*caurdegt*). Telpiskas orientācijas nozīmē prefiksoīds *caur-* apvieno priedēkļu *ie-* un *iz-* semantiku. Iespējams, ar to var skaidrot šī prefiksoīda popularitāti, jo tikai ar priedēkļvārdi, kas atvasināti ar vienu priedēkli un kuram kontekstā neseko virzienu norādošs apstākļa vārds, nav iespējams apzīmēt darbību, kura vispirms virzās iekšā kādā objektā, bet pēc tam – ārā no tā.

Prefiksoīds *līdz-* tiek lietots apstākļa vārda *līdz* nozīmē, kas apzīmē procesa vai darbības kopīgu norisi. Daudzi no vārdiem ir okazonāli darinājumi, piem., *līdznēsāt*. Vairāku vārdu darināšanu motivējusi vēlme vienā vārdā pārtulkot svešvalodā eksistējošu vārdu – *līdzsekot* tulkots no angļu frāzes *to follow up*. Ar prefiksoīdu *līdz-* darināti vārdi latviešu literārajā valodā ir bijuši jau sen. „Latviešu valodas vārdnīcā” (Mühlenbachs 1925, 480) ir daudz pēc vācu valodas parauga darinātu vārdi.

Vairumam prefiksoīdu piemīt virziena vai laika nozīme. Tās ir arī primārās priedēkļu nozīmes.

5. Internacionāli vārdi un svešcilmes priedēkļi

Svešcilmes vārddāļu apzīmēšanai šajā pētījumā tiek izmantots nosaukums ‘svešcilmes priedēklis’, jo tiek pētīta avotvalodā atvasinātu svešcilmes vārdi un pašcilmes vārdi sinonīmija un iespēja svešcilmes vārdiem pievienot pašcilmes priedēkli.

Aplūkojot latviešu leksikonā paralēli lietotus svešcilmes un pašcilmes verbus, var saskatīt vairākus variantus, kā var kombinēt dažādas cilmes priedēkļus un celmus: 1) gan svešcilmes verbam, gan tā pašcilmes sinonīmam ir pašcilmes priedēklis – *ieekonomēt* un *ietaupīt*; 2) svešcilmes verbam ir gan pašcilmes, gan svešcilmes priedēklis – *pārfinansēt* un *refinansēt*; 3) svešcilmes verbs aizgūts jau atvasinātā veidā, pašcilmes sinonīmam ir pašcilmes priedēklis – *investēt* un *ieguldīt*; 4) svešcilmes verbs aizgūts jau atvasinātā veidā, pašcilmes sinonīma nav – *retvīt*. Ar pašcilmes priedēkļa pievienošanu svešcilmes verbam rodas iespēja izteikt darbības pabeigtību līdzīgi tam, kā tas ir ar pašcilmes vārdiem.

Ir 48 svešcilmes verbi, kurus ievada *re-*. Visvairāk verbu izsaka atkārtotu darbību. Daļai verbu ir pašcilmes sinonīmi, kurus ievada priedēklis *pār-*, piem., *reģenerēt* un *pārģenerēt*. Ir verbi, kas izsaka kādas īpašības atcelšanu, atgriešanos iepriekšējā stāvoklī. Pašcilmes sinonīmu ievada priedēklis *at-*, piem., *reabilitēt* un *attaisnot*. Ir verbi, kas izsaka stāvokļa maiņu. Sinonīmam parasti ir priedēklis *pār-*, piem., *reformēt* un *pārveidot*. No īpašības vārdiem darinātiem priedēkļverbiem, kuri izsaka īpašības kvalitatīvu vai kvantitatīvu samazināšanos, tiek lietoti arī svešcilmes ekvivalenti: *reducēt* un *samazināt*.

Latviešu valodā ir aptuveni 52 svešcilmes verbi, kurus ievada *in-*, *im-*. Visspilgtāk izteikta ir nozīme ‘iekšā’, piem., *importēt* un *ievest*.

Latviešu valodā ir aptuveni 12 svešcilmes verbu, kurus ievada *dis-*. Angļu valodā *dis-* visbiežāk izsaka nevēlēšanos veikt darbību, kuru izsaka verba sakne: *dislike*, *disapprove* (Hamawand 2011, 71–72). Sākotnējā *dis-* nozīme saglabājas arī aizguvumos latviešu valodā. Vairākiem šīs grupas vārdiem ir negatīva nozīme, piem., *diskriminēt*.

Latviešu valodā ir aptuveni 60 svešcilmes verbu, kurus ievada *de-*. Nozīmju klāsts ir plašāks nekā citiem svešcilmes priedēkļiem. Konstatētas piecas nozīmes: 1) darbība, kas pretēja saknes nosauktajai darbībai (*demobilizēt*); 2) darbība, kura maina vai bojā objektu vai abstraktu lietu (*deformēt*); 3) darbība, kura atbrīvo objektu no nominālās saknes nosauktā objekta (*dehidrēt*); 4) abstraktas lietas analīze (*dekodēt*); 5) objekta pārvietošana prom no pašreizējās uz iepriekšējo atrašanās vietu vai stāvokli (*deponēt*).

Ir aptuveni 15 svešcilmes verbu, kurus ievada *pro-* (lat. *prō(d)-*). Nozīme ‘darboties kāda interesēs’ piemīt vārdiem *protekciónēt*, *protežēt*. Šai nozīmei pakārtota ir nozīme ‘labumu gūšana savās interesēs’, ko izsaka *profitēt*. Nozīme ‘iepriekš kaut ko darīt’ piemīt verbam *prognozēt*. Ir verbi, kas izsaka kustību laikā uz priekšu, piem., *prolongēt*. Vairāku verbu nozīme ir ‘paust savu viedokli’, piem., *protestēt*.

Ir aptuveni 35 svešcilmes verbi, kurus ievada *a-* vai *ab-* (lat. *ā-*, *ab-*, *abs-*, *as-*, *au-*). Verbiem ir pretējas nozīmes. Ir verbi, kuros *a-* izsaka nozīmi ‘prom’ (*anulēt*). Taču vairumam verbu *a-* izsaka nozīmi ‘klāt’ (*akumulēt*). Sinonīmiem visbiežāk tiek lietots pašcilmes priedēklis *pie-*, kurš izsaka nozīmi ‘klāt’, piem., *pielāgot* (sinonīms verbam *adaptēt*).

Ir aptuveni 40 svešcilmes verbu, kurus ievada *ko-* (lat. *cum-*, *co-*, *col-*, *com-*, *con-*, *cor-*). Nozīmju klāsts ir diezgan ierobežots. Verbi izsaka kopēju darbību (*koordinēt*) vai arī virzību kopā (*koncentrēt*). Šo verbu sinonīmiem tiek lietoti dažādi pašcilmes priedēkļi. Visbiežāk sastopami sinonīmi ar priedēkli *sa-*, piem., *sabiezināt* (sinonīms verbam *kondensēt*).

Ar citiem svešcilmes priedēkļiem darinātu verbu skaits ir mazāks.

SECINĀJUMI

1. Radiālās kategorijas metodes izmantošana priedēkļu nozīmju aprakstam latviešu valodā sniedz skaidrāku priekšstatu par priedēkļu nozīmju hierarhiskajām attieksmēm. Tradicionāli latviešu valodniecībā izmantotajā priedēkļu nozīmju pārskaitījumā šādas informācijas nav. Vienā modeli atspoguļotas gan telpiskās, gan temporālās, gan kvantitatīvās nozīmes, gan vēl citas nozīmes. Modeļi iezīmē, kuras nozīmes ir tuvākas un kuras nav tieši saistītas savā starpā.
2. Radiālajos nozīmju modeļos iekļautās priedēkļu nozīmes ir saistāmas ar verba semantiku un lietojuma kontekstu. Priedēklis tam pašam verbam var piešķirt atšķirīgu nozīmi atkarībā no konteksta. Ir grūti nošķirt modificējošās priedēkļa nozīmes no gadījumiem, kuros priedēklis verbam piešķir tikai pabeigtas darbības nozīmi. Promocijas darbā izveidotie priedēkļu nozīmju modeļi būtu noderīgi leksikogrāfiem vārdnīcu veidošanā, kā arī latviešu valodas apguvējiem.
3. Visplašākā nozīmju daudzveidība ir priedēklim *pār-*. Tā modeli ir 13 nozīmes. Priedēklis *pār-* visbiežāk tiek lietots atkārtotas darbības nozīmē. Vismazāk nozīmju – astoņas nozīmes – ir priedēkļiem *ie-* un *iz-*. Šiem priedēkļiem populārākas ir tieši prototipiskās telpiskās nozīmes. Visvairāk piemēru ekscerpēti priedēkļverbiem ar priedēkli *no-* (631 verbs). Plašo piemēru klāstu korpusā var skaidrot ar to, ka priedēklis *no-* biežāk par citiem priedēkļiem tiek lietots pabeigtas darbības apzīmēšanai. Lielākajai daļai priedēkļu centrālā nozīme ir telpiskā nozīme, kas saistīta arī ar atbilstoša apstākļa vārda semantiku. Priedēkļa *pa-* modelis ir atšķirīgs. Centrālā nozīme ir zemas intensitātes darbības nozīme.
4. Priedēklis parasti netiek pievienots ar sintaktisko paņēmieni darinātiem verbiem (*pieckāršot, līdzdarboties*), svešcilmes verbiem, kuri aizgūti jau ar ietvertu citcilmes priedēkli (*refinansēt, decentralizēt*), un citiem aizgūtiem verbiem (*kotēt, titrēt*). Atvasinājumi ar visiem priedēkļiem raksturīgi verbiem, kas izsaka konkrētu darbību, kura var tikt vērsta dažādos virzienos. Verbu ligzdās, kurās ir divi dažādi priedēkļverbi, parasti viens no priedēkļverbiem izsaka pabeigtu darbību, nemainot motivētājverba nozīmi (*saplaisāt*), bet otrs piešķir motivētājverbam vēl kādu citu akcijasarta īpašību (*ieplaisāt* – nozīme ‘mazliet’).
5. Kontekstā verbs uz valences pamata var piesaistīt kādu adverbīālas nozīmes paplašinātāju. Parasti priedēkļverba nozīmi ietekmē vietas apstākļi. Ja verba priedēklim un vietas apstākļa vārdam ir saderīga virziena semantika, izteikuma nozīme nemainās, apstākļa vārdu atmetot (*ielikt iekšā skapī* un *ielikt skapī*). Ja semantika ir atšķirīga, tad apstākļa vārda lietojums ir obligāts (*palūkoties ārā/iekšā/apkārt*).

6. Priedēkļi ir sinonīmiski kādas noteiktas nozīmes robežās. Momentānu darbību var izteikt ar priedēkļiem *aiz-*, *at-*, *ie-*, *iz-*, *no-*, *pa-*, *sa-*, *uz-*. Tomēr ne vienmēr priedēkļi ir savstarpēji aizstājami, jo katrs no tiem var pievienoties citas semantiskās grupas motivētājam. Piemēram, ar priedēkli *no-* darina skaņas un runas verbus (*noklaudzēt*), ar priedēkli *pa-* – vizuālos verbus (*pamirdzēt*), bet ar priedēkli *ie-* var darināt gan vizuālos (*iemirdzēties*), gan skaņas un runas verbus (*ieblauties*).
7. Pētījuma gaitā iezīmējušies turpmākie virzieni, kuros būtu nepieciešama plašāka valodas materiāla analīze: 1) kā metode darbojas citām vārdsķirām; 2) izlokšņu materiāla izpēte, izmantojot radiālās kategorijas metodi; 3) priedēkļu nozīmju salīdzinājums atšķirīgu valodas slāņu un stilu leksikā; 4) priedēkļu nozīmju salīdzinājums latviešu un lietuviešu valodā.
8. Promocijas darbā tika pētīti tikai vienas vārdsķiras vārdi – verbi – un priedēkļu loma verbu atvasināšanā. Turpmākajos pētījumos ar priedēkļiem atvasināmu vārdsķiru klāsts būtu izvēršams plašāk, salīdzinot tās priedēkļu nozīmes, kas vairāk raksturīgas verbiem, un tās, kas dominē, darinot lietvārdus.
9. Priedēkļi ir cēlušies no pievārdiem gramatizēšanās rezultātā. Latviešu valodniecībā trūkst korpusā balstītu pētījumu par to, kuras prievārdu nozīmes priedēkļi ir pārņēmuši un kuras piemīt tikai prievārdiem. Konstruējot radiālos nozīmju modeļus prievārdiem un sastatot tos ar promocijas darbā izveidotajiem priedēkļu nozīmju modeļiem, varētu rast atbildi uz šo jautājumu.
10. Promocijas darbā izveidotie priedēkļu nozīmju modeļi balstīti latviešu literārās valodas analīzē. Izlokšņu materiāls šobrīd nav analizēts. Arī to būtu svarīgi aplūkot atsevišķā pētījumā. Konstruējot radiālos nozīmju modeļus, izmantojot izlokšņu leksiku, varētu atklāt kopīgo un atšķirīgo nozīmju hierarhiju salīdzinājumā ar latviešu literāro valodu.

TĒZES

1. Ar radiālās kategorijas metodi veidotie priedēkļu nozīmju modeļi uzskatāmi parāda, kuras nozīmes ir tuvākas un kuras nav tieši saistītas savā starpā, sniedzot skaidrāku priekšstatu par priedēkļu nozīmju hierarhiskajām attiecībām. Tradicionāli latviešu valodniecībā izmantotajā priedēkļu nozīmju pārskaitījumā šādas informācijas nav.
2. Priedēkļverba nozīmi nosaka gan priedēkļa nozīme, gan verba leksiskā nozīme, gan lietojuma konteksts. Lai gūtu visaptverošu priekšstatu par priedēkļa polisēmiju, priedēkļa semantika jāanalizē kontekstā ar verba bez priedēkļa semantiku un priedēkļverba lietojuma piemēriem korpusā.
3. Lielākajai daļai priedēkļu centrālā nozīme, no kuras tiek atvasināts visvairāk nozīmju, ir telpiskā nozīme, kas saistīta ar atbilstoša apstākļa vārda semantiku. Taču ne visiem priedēkļiem. Par priedēkļa *pa-* centrālo nozīmi var uzskatīt zemas intensitātes darbības nozīmi.
4. Atšķirības priedēkļu telpisko nozīmju izplatībā saistītas ar priedēkļa grammatizēšanās pakāpi.
5. Lai gan prefiksoīdu un priedēkļu funkcijas verbu atvasināšanā ir līdzīgas, tomēr prefiksoīdu nozīmju diferenciācija ir ļoti šaura. Visbiežāk tiem piemīt tikai telpiska nozīme.

**UNIVERSITY
OF LATVIA**
FACULTY OF HUMANITIES

Daiga Deksne

**SEMANTICS AND FUNCTIONALITY
OF PREFIXAL VERBS
IN LATVIAN**

SUMMARY OF DOCTORAL THESIS

Submitted for the degree of Doctor of Philology
in Linguistics and Literary Studies
Subfield of Synchronic Linguistics

Riga 2021

The doctoral thesis was carried out at the Chair of the Latvian and General Linguistics, Faculty of Humanities, University of Latvia from 2016 to 2021.

The thesis contains the introduction, five chapters, conclusions, and reference list. Form of the thesis: dissertation in Linguistics and Literary Studies, subfield of Synchronic Linguistics.

Supervisor: *Dr. philol. Prof. Andra Kalnača*

Reviewers:

- 1) *Dr. philol. Igors Koškins*, University of Latvia;
- 2) *Dr. Gintarė Judžentytė-Šinkūnienė*, Vilnius University, Lithuania;
- 3) *Dr. Daiki Horiguchi*, Kyoto University, Japan.

The thesis will be defended at the public session of the Doctoral Committee of Linguistics, University of Latvia, at 16:00 on the 19th of October 2021, Visvalža Street 4A, Riga.

The thesis and its summary are available at the Library of the University of Latvia, Raiņa Blvd. 19, and on the webpage of the University of Latvia.

Chairman of the Doctoral Committee

Dr. habil. philol. Dace Markus

Secretary of the Doctoral Committee

Dr. philol. Inta Urbanoviča

Development of the thesis is supported by the national research program „Latvian language” (Nr. VPP-IZM-2018/2-0002)

© University of Latvia, 2021

© Daiga Dekšne, 2021

ISBN 978-9934-18-715-5

ISBN 978-9934-18-716-2 (PDF)

ANNOTATION

The purpose of the doctoral thesis is analysis and classification of the semantics of verbal prefixes. During the research the models of prefix meanings have been created by analyzing wide range of corpus examples and by employing the radial category method. These models demonstrate relationship between the prototypical and the derived meanings and contain the meanings of spatial, temporal, and quantitative nature. This is innovative approach that has not been used in Latvian linguistics before. It shows relationships and distributions of meanings in modern Latvian and can be used for creating dictionaries. The topics of prefixoids and prefixes of foreign origin, synonymy and antonymy of prefixal meanings, and inaccuracies in the selection of a prefix are also addressed in the research.

Keywords: prefixes, prefixoids, word formation, prefixation, polysemy

INTRODUCTION

The research focuses on the identification of the meanings of verbal prefixes. Eleven prefixes used in Latvian for the verb derivation offer wide range of possibilities for modifying the meanings of the existing verbs and expressing new meanings not related to non-prefixed verbs. Prefixes also play important role for expressing the values of the verb aspect. Comrie (1976, 87) notes that there are languages in which aspectual oppositions are expressed morphologically, and there are languages in which syntactic means are used. Prefixation as a perfective aspect marker is used only in a few language groups – the Slavic, Baltic, and Georgian languages – although not systematically; frequently, the choice of a prefix is lexically determined. In Estonian, the value of the verb aspect is expressed by the case form of the direct object of a verb instead of the prefix (Larsson 1984, 97; Dahl 1985, 69, 89; Zagorska 2016, 235; Täberga 2017, 232). There are three types of changes possible while adding a prefix to the verb (Comrie 1976, 87):

- 1) only the meaning of the verb changes (*likt* ‘put’ and *pa-likt* (*uz vietas*) ‘to stay (on site)’);
- 2) both the meaning of the verb changes, and the aspect of the verb becomes perfective (*rakstīt* ‘to write’ and *pa-rakstīt* (*dokumentu*) ‘to sign (document)’);
- 3) only the aspect of the verb changes (*krist* ‘to fall’ and *no-krist* ‘to fall down’).

There is also a group of verbs in Latvian that start with prefixoids – language units that have lexical meaning and are used as prepositions in prepositional phrases (*caur logu* ‘through the window’), but at the same time they can join verbs as prefixes and change the value of the verb aspect (*caur-skatīt* ‘to look through’).

There are also borrowed words in Latvian. They tend to contain classic language elements, such as the Latin elements *re-*, *a-*, *de-*. Although the addition of such language elements has been performed in the source language and for the borrowed words these elements have become part of a stem, the boundary of morphemes is quite clearly visible. In the doctoral thesis, the term ‘foreign prefix’ is therefore used to describe these elements. Many international verbs in Latvian start with the foreign prefixes *ko-*, *re-*, *in-*, *a-*, *eks-*, *de-*, *pre-*, *pro-*.

Prefixed verbs in Latvian have been studied in various aspects – word-formation (Endzelins 1971; Soida 2009; Veisbergs 2001, 2013a, 2013b; Vulāne 2015), morphology (Staltmane 1958a, 1958b; Kalnača 1998, 2004a, 2015, 2016, 2017; Paegle 2003; Horigučī 2011, 2013, 2014), lexicology and lexicography (Staltmane 1961; Zemzare 1961; Šmidebergs 1997, 2000, 2001, 2004, 2008b, 2008c), language culture studies and stylistics (Endzelins 1980; Kalna 1988; Freimane 1993; Kušķis 2006; Šmidebergs 2008a; Ozola 2008; Laiveniece 2005,

2009). The description of meanings of prefixes is often fragmented, highlighting meanings that are not very common in language or have changed over time. In various studies (e.g., Ahero et al. 1959; Endzelins 1971; Soida 2009; Vulāne 2015) the number of meanings of prefixes varies from 3 to about 20 meanings. The difficulty in determining the meanings of prefixes stems from the fact that the meanings expressed by prefixes vary in different language styles. Often the meaning of a prefix can only be identified from the broader context and the syntactic functions of the prefixed verb in the sentence.

Considerable work in prefix meaning classification has been done by Jānis Endzelins in his work “Latyšskie predlogi” (Endzelins 1971) first published in 1907. There the linguist provides comprehensive description of the meanings of prepositions and prefixes, also indicating similarities between the meanings and functions of prefixes in Latvian, Lithuanian, and Russian. In the foreword to Part 1 of the book the author notes that due to the variability of the living language it does not submit to an absolutely complete study, as can be done with any text (Endzelins 1971, 307). The description of the meanings of prefixes created in the doctoral thesis can also be considered as a very broad but not absolute classification.

In the 1950s Velta Staltmane (1958a, 1958b) has conducted a major exploration of the verb aspect and the role of prefixes. The most complete system of classification of prefixes has so far been developed by Emīlija Soida (2009). Prefixes are grouped by how they express levels of completeness of action. The latest overview of the meanings of prefixes is presented in “The grammar of the Latvian language” by Anna Vulāne (2015). Valentina Skujiņa (1999, 2002) has touched the issues of foreign prefixes and prefixoids by creating a dictionary of Greek and Latin word parts and investigating the issues of the creation of terms. Irina Dimante (2000, 2001) has studied the process of formation of adverbial lexemes, during which prepositions are derived from adverbs, while prefixoids are derived from prepositions.

Objectives and tasks of the work

The **aim** of the work is to establish a detailed system of classification of prefixes that would characterize the use of prefixes in modern Latvian language. To achieve this objective, several **study tasks** have been set:

- 1) to examine the theory of prefixation of verbs including topics of double prefixation, the origin of prefixes, the relation of prefixes to the grammatical and lexical aspect of verbs, as well as subjects related to the traditions of classification of prefix meanings in the Latvian linguistics and lexicography;
- 2) to identify the common features of verbs by grouping them by similar prefixes;
- 3) to study the impact of adverbials on the meaning of a prefixed verb in a context;

- 4) to develop radial meaning models for each prefix based on an extensive analysis of examples excerpted from the corpora;
- 5) to explore prefixoids as peripheral elements of verb prefixation and build the radial meaning models for prefixoids;
- 6) to analyze the relationship between the prefixes of national origin and the prefixes of foreign origin as peripheral elements of prefixation and parallel use of the verbs derived with prefixes of a different origin in the modern Latvian;
- 7) to analyze inaccuracies in the use of prefixes and identify their causes.

Subject of study

The **subject** of the study is prefixed verbs.

Research novelty

The classification of prefix meanings in Latvian linguistics have not been previously addressed by considering the hierarchy of prefix meanings. New methods are being used in the study: methods of computational linguistics for large-scale data processing, method of radial categories for creating hierarchical models of prefix meanings, a statistical method for identifying the distribution of prefixed verbs, methods of context analysis, and scalar analysis for differentiating the meanings of prefixed verbs. Particular emphasis has been placed on the use of the radial category method for the creation of hierarchical models of prefix meanings. The **radial category** describes the links between the prototypical member of the category and other members motivated or similar to the prototypical member (Lakoff 1987, 65). The meanings of prefixes overlap. The radial category method allows the relationship between meanings to be reflected. Models of prefix meanings created in the doctoral thesis by the use of the radial category method known in cognitive linguistics and systematic analysis of corpus samples provide in-depth insight into the question of prefix polysemy in the modern Latvian language.

Hypothesis

The use of the radial category method and a broad analysis of corpus samples provide an opportunity to create models of prefix meanings that reveal hierarchical links between the meanings.

Empirical background to the study

The following corpora are used in the research:

- 1) *DGT-Acquis – Multilingual Parallel Corpora from the EU Official Journal (2004-2011)*, contain translations in 23 languages. Latvian and English texts have been used in this research. The corpora contain translations of 4,900,254 text segments.

- 2) *The Transcripts of the Latvian Parliament 5th–12th Sessions* (Darģis et al. 2018). The corpus contains 21 million words.
- 3) *The Balanced Corpus of Modern Latvian* (its two versions LVK2018 and LVK2013). LVK2018 (Levāne-Petrova 2019) contains 10 million words. LVK2013 (Levāne-Petrova 2012) contains 4.5 million words.
- 4) *lvTenTen: Corpus of the Latvian Web 2014*. The corpus contains more than 530 million words. The analysis of the word context is performed using the corpus analysis platform “Sketch engine” (available at: <https://www.sketchengine.eu/lvtenten-Latvian-corpus/>).

Theoretical basis of the research

The **theoretical basis** of this research is the findings of Latvian and foreign scientists regarding the semantics and functionality of prefixed verbs. The verb analysis uses descriptions of prefix semantics by Endzelins (1971), Soida (2009), Vulāne (2015) and Mathiassen (1997), verb aspect category by Staltmane (1958a; 1958b) and Kalnača (1998, 2004a, 2014, 2015, 2016, 2017), research on the use of prefixes by Horigučī (2011, 2013, 2015a, 2015b), and typological research on principles for analyzing lexical aspect in different languages (Comrie 1976; Croft 2012; Janda et al. 2013; Janda 2015; Plungjan 2000; Zaliznjak, Shmelev 2000). Research into the process of prefix and verb grammaticalization uses studies by Kalnača (2005, 2008, 2012) and Ivulāne (2015), and studies by Dimante (2000, 2001) on the transposition of adverbs. The idea of using the concept of radial category in the description of the prefix polysemy is based on George Lakoff’s (1987) theory of radial category.

Research methods

Several methods have been applied in the work: the radial category method – for creation of prefix meaning models reflecting the relationship between prototype and other meanings; the scalar method – for determining synonymic meanings; the methodology of grammaticalization – in the study of the process of formation of prefixes and prefixoids; the methods of corpus linguistics – in the excerption of prefixed verb usage examples; the statistical method – to analyze the distribution of different prefixes; the descriptive method – in the description of theoretical literature studies and analysis of prefixed verbs.

Approbation of research

The research findings were presented at 15 Latvian and international scientific conferences and seminars. The thesis of six reports has been published in the books of abstracts. The results of the study are reflected in 12 scientific publications. Dissertation was discussed at the meeting of the Department of the Latvian and Baltic Linguistics, Faculty of Humanities, University of Latvia on 29 April 2021.

Outline of the dissertation

The doctoral thesis comprises the introduction, five chapters, conclusions, the list of sources and theoretical literature.

The first chapter deals with some theoretical verb prefixation issues.

The second chapter deals with the classification of the meanings of prefixes: the grouping of verbs by similar prefixes, the synonymy and antonymy of prefixal meanings, and the contextual use of prefixed verbs. The full text of the doctoral thesis also includes topics about the traditions of classification of prefixes in Latvian lexicography and linguistics and an overview of inaccuracies in the use of prefixes in general vocabulary.

In the third chapter, each of the eleven word-formation prefixes is explored in detail. Based on corpus examples, a radial meaning model is created for each prefix. The prefix *jā-* used for the debitive form creation and the prefix *ne-* used for expression of negation are excluded from the analysis.

The fourth chapter deals with the topic of verb derivation using prefixoids.

The fifth chapter focuses on matters related to the use of the verbs of foreign origin in parallel with the verbs of national origin in modern Latvian.

The conclusions chapter reflects the main findings of the study.

PRESENTATION OF THE CONTENT OF THE DOCTORAL THESIS

1. Verb prefixation

1.1. Verb derivation with prefixes in Latvian

In Latvian 11 prefixes are used in verb formation: *aiz-*, *ap-*, *at-*, *ie-*, *iz-*, *no-*, *pa-*, *pār-*, *pie-*, *sa-*, *uz-*, and the prefix *ne-* for expressing negation (Kalme, Smiltneiece 2001, 199; Soida 2009, 227; Kalnača 2014, 93; Kalnača 2015, 534; Vulāne 2015, 279).

In Latvian verbs are usually derived with one prefix, double prefixation is not common (Ahero et al. 1959, 345; Kalnača 2004b, 19; Horigučī 2015a, 138–139). However, in some cases prefixed verb is perceived as a non-derivative verb as it has its own meaning, which is not related to the non-prefixed verb, or the non-prefixed verb is obsolete (Endzelīns 1971, 541), for example, *pažīt* ‘to recognize’. In such cases, another prefix may be added. Horigučī (2015a, 140–141) notes that the most popular combinations of prefixes are *pār-ap-* and *pār-iz-*. Double prefixation is used to dynamically create new words needed for the communication situation and these verbs are often occasionalisms (Horigučī 2015a, 144).

There are open and closed classes of words. In most languages nouns, adjectives and verbs belong to the open classes of words. These words can be created by regular means of word-formation. Function words (determiners, conjunctions, prepositions) form a closed set of words. The base words used for new word formation are usually words of these open classes (Booij 2012, 53). In Latvian verbs are formed not only from the stems of nouns, adjectives, or verbs. Verbs frequently are formed from interjections – *brīkšķēt* ‘to bang’, *aijāt* ‘to lull’ (Soida 2009, 205).

Verb-formation process produces 1) verbs formed with suffixes; 2) verbs formed with prefixes. Verbs are also formed with combined morphemes – circumfixes (*prefix + root + reflexive ending*) and confixes (*prefix + root + suffix*) (Vulāne 2015, 201). Verbs formed using confixation are less common (Soida 2009, 174; Vulāne 2015, 292). At first, a verb with a suffix is derived from a base verb and only after a prefix is added, such as *brauk-t* ‘to drive’ → *brauk-alē-t* ‘to drive around’ → *pa-braukalē-t* ‘to drive around a little’. A similar pattern is used for verbs derived from adjectives or nouns: *īs-s* ‘short’ → *īs-inā-t* ‘to shorten’ → *sa-īsīnā-t* ‘to finish shortening’, *pot-e* ‘vaccine’ → *pot-ē-t* ‘to vaccinate’ → *sa-potē-t* ‘to complete vaccination’.

Prefixes are the product of grammaticalization in language. Three cases can be distinguished: 1) there is a preposition corresponding to the prefix, for example, the preposition *uz* and the prefix *uz-*; 2) there is only a prefix used in contemporary language, for example, the prefix *sa-*; 3) there is only a preposition,

for example, *caur* ‘through’. For some prefixes whose corresponding preposition does not exist in modern language it may have existed in the past (Endzelins 1971, 391, 394, 496). The grammaticalization process of the prepositions without corresponding prefixes is still ongoing. A prefix can add perfective meaning to a verb and change the lexical meaning of a verb as well (Comrie 1976, 91; Staltmane 1958a, 1958b; Paegle 2003, 131-132; Kalnača 2004a, 5-6, 2014, 89-91; Nitiņa 2014, 449). Prefixes *sa-*, *no-*, *iz-*, *pa-* have lost their original local meaning to a greater extent (Staltmane 1958b, 13). They are frequently used to formally change the aspect of a verb without adding any other meaning to a prefixed verb. The prefix *no-* is frequently added to the verbs of foreign origin to emphasize the completeness of the action, although the completeness is already expressed by the verb stem itself and the use of the prefix *no-* is redundant. In the study on grammaticalization in the Polish language (Kokorniak, Fabiszak 2014) the degree of grammaticalization of verb prefixes for the mental action verbs is determined looking at the following criteria: desemanticization, decategorialization, context generalization, double prefixation, frequency of prefix and root combinations, frequency of wordforms derived from the verb *domāt* ‘to think’. Evaluating prefixes used in Latvian by these criteria the prefix *pa-* may be considered to be the most grammaticalized.

1.2. Verb aspect and prefixes

The aspect of a verb is related to the course of an action, event or state over time. Perfectivity is considered to be the category of aspect (Comrie 1976; Dahl 1985, 69; Kalme, Smiltņiece 2001, 219; Paegle 2003, 131; Kalnača 2004a, 5-6; 2014, 91; 2015, 33 and others). Aspect is also characterized by the opposition of semelfactive and iterative. Aspect describes the outcome of an action (the action is complete, incomplete or commenced, the action is completed in part or in excess, etc.), the quantity (semelfactive or iterative) or durability (short or long-term action), as well as other characteristics (Skujņa 2007, 440; Kalnača, Lokmane 2021, 281). Prefixed verbs usually express complete action: *no-dziedāt* ‘to complete singing’, and verbs without prefixes – imperfective action: *dziedāt* ‘to sing’ (Staltmane 1958a, 17; Ahero et al. 1959, 565; Kalme, Smiltņiece 2001, 219; Paegle 2003, 131; Kalnača 2004a, 11; 2014, 92; 2015, 534; Kalnača, Lokmane 2021, 282-283). On the other hand, verbs derived with a certain suffix express iterative action: *skriet* ‘to run’ – *skraidīt*, *skraidelēt* ‘to run around’. Perfective action may also be contextual and expressed by syntactic means (Kalnača 1998, 2004a; 2014, 92; 2015, 535). Some verbs can be both perfective and imperfective regardless of the presence or absence of a prefix, e.g., the verb without a prefix *publicēt* ‘to publish’ or the prefixed verb *pārdot* ‘to sell’. What matters is the context, the other members of a sentence express the value of aspect. Slavic languages have high degree of grammaticalization of the aspectual opposition. From them comes the tradition to use the term *aspect* for imperfective/perfective opposition and the term *aktionsart* – for the lexical manifestation of aspect

(Comrie 1976, 7; Klein 1994, 30; Kalnača 2004a, 6). In Latvian, the degree of grammaticalization of the aspectual opposition is low. Most Slavic languages contain small number of bi-aspectual verbs, on contrary, in Latvian there are many of them (Holvoet 2001, 147; Arkadiev, Holvoet, Wiemer 2015, 34).

Usually prefix assigns perfective meaning and some other lexical nuance of meaning, i.e., aktionsart to the stem of a basic verb (Paegle 2003, 133–134; Kalnača 2015, 534).

The diversity of lexical aspect meanings is characterized by the 11 types of aspect values proposed for verbs in Russian (Zaliznjak, Shmelev, 2000, 106–126). Dressler's (1968, 26–27) classification includes 14 subtypes of aktionsart. Paulauskienė (1994, 274–278) refers to six groups of meanings that prefixes convey to prefixed verbs in Lithuanian. Authors of the monography (Janda et al. 2013, 195–200) prove the hypothesis that Russian verbal prefixes always have their own individual meaning even if they are used only for the perfectivization of verbs. Verb prefixes can be used to classify verbs.

Using three binary oppositions – static/dynamic, durative/punctual, bound/unbound – Vendler (1957, 143–160) distinguishes four classes of lexical aspect: state, activity, accomplishment, achievement. Using the theory of structural grammar Croft (2012, 53) further subdivides each of the Vendler's classes, e.g., the state may be transitory, acquired, or inherited, and the activity may be directed or undirected. The lexical aspect describes how events are constructed at successive time moments.

Mathiassen (1996, 122) notes that aktionsart and aspect can formally be expressed in the same way – with prefixation and suffixation. But while the aspect as a grammatical category has only two values – the imperfective and the perfective, the aktionsart as a lexical category can have a great number of values.

The theories discussed in this chapter show that there is no uniform way for describing the actions expressed by verbs. For the development of radial models of prefix meanings in Chapter 3 the theories of different authors are employed.

1.3. Verb formation with prefixoids and foreign prefixes

The intermediate step between the use of morphological and syntactic techniques in verb formation is the use of prefixoids and elements of foreign origin.

Prefixoids are bound morphemes that have not yet become affixes – they correspond to lexemes, i.e., free forms, but their meaning is different from that of independent lexemes (Booij 2012, 57).

In Latvian linguistics, the use of the syntactic technique for verb formation is not considered productive (Ahero et al. 1959, 370; Soida 2009, 261; Vulāne 2015, 292). Several authors (Soida 2009, 262; Vulāne 2015, 293) point to the fact that compound stems are more characteristic to participles, e.g., *caurtekošs* 'the one that runs through', and deverbal derivatives, e.g., *caurspīdīgs* 'transparent'. In some verbs, the compounded stem is taken from the motivator word, which is a compound, e.g., *līdzsvarot* 'to balance' from the noun *līdzsvars*

'balance' (Soida 2009, 262). There are numerous verbal calques in the "Latvian Dictionary" (Mühlenbachs 1927, 39), e.g., *pakaļdarināt* 'to make in the same way', *pakaļdarīt* 'to do in the same way', *pakaļdrukāt* 'to print in the same way'. The source contains these words in German as well – *nachmachen*, *nachdrucken*.

In modern language, especially in legal translations from English, there is a tendency to directly translate the morphemes of another language using a single word. For example, verbs used in English texts of European Union legislation *to share* and *to re-import* (EUR-Lex) are translated to *līdzdalīt* and *atpakaļievest* in Latvian. These translations do not match the translations found in the dictionary *dalīties* 'to share' and *ievest atpakaļ* 'to bring back' (Belzēja et al. 1995).

Many borrowed words are so deeply rooted in language that they are no longer perceived like foreign. The use of borrowed affixes in word-formation is common in many languages, most often of Latin origin. When deriving verbs, a prefix and a verb usually retain their fundamental meaning, but the meaning of a derivative may be different (Allen, Greenough 1903, 161–162; Strads 2014, 161–166). Similar effect is observed by deriving verbs with prefixes of national origin in Latvian.

The use of borrowed word-parts is particularly common in the development of new terms. Skujiņa uses the term 'hybrid term'. "Hybrid terms are referred to as affixed terms and compound terms that consist of elements of different linguistic origin. Combining elements of different origin into one word is an ancient, widespread and complex but legitimate process in the language of each cultural nation (...) *intoxication* (lat. *in* + gr. *toxikon* 'poison')" (Skujiņa 2002, 101). Skujiņa notes that use of the word parts of the same origin is preferred in linguistics, however, affixed hybrid terms with an international stem and a national affix are used as well. Skujiņa mentions that sometimes the international prefixes *a-*, *de-*, *re-* are used in the production of Latvian terms, but more common is the use of *ex-*, *trans-*, *anti-*, *intra-*, *ultra-* (Skujiņa 2002, 104).

2. Classification of prefixes

This chapter deals with several issues related to prefix analysis, identification and classification of prefix meanings. Verbs with similar word-formation patterns, synonymy and antonymy of prefix meanings are examined and the use of prefixed verbs together with adverbials is explored.

2.1. Grouping verbs by similar prefixes

The purpose of this sub-chapter is to detect the common features of verbs that have derivatives with the same prefixes. Analysis of the prefixed verbs from the JLAV and DGT-acquis corpora revealed 553 different sets of prefix combinations. The most popular clusters contain verbs with a single prefix that assigns perfectivity to a non-prefixed verb: *balināt/iz-balināt* 'to bleach/to complete bleaching', or the verb without a prefix is not used: *ie-rāmēt* 'to frame'.

Derivatives with a prefix are not made from 1) compounds that start with the stem of an adverb or numeral (*lejuþ-lādēt* ‘to download’, *div-kāršot* ‘to duplicate’); 2) verbs with some foreign prefix *re-*, *a-*, *de-*, *inter-*, *im-*, *eks-* (*decentralizēt* ‘to decentralize’); 3) foreign words expressing qualitative change of the object of a verb (*verificēt* ‘to verify’).

Derivatives with all prefixes are specific to the verbs that express an action that can be directed in different directions (*mest* ‘to throw’, *skriet* ‘to run’).

Sets containing a verb without a prefix and two different prefixed verbs are not particularly popular. One of the prefixes only perfectivizes the base verb whereas the other one assigns some value of aktionsart to the base verb. According to Janda (2015, 8), one prefixed verb is the natural perfective and the other is the specialized perfective.

In the analyzed dataset different prefixes create a natural perfective for different verbs. That depends on the semantics of a base verb. The largest set of verbs that can have derivations with two different prefixes are verbs with the prefixes *iz-* and *no-*. The natural perfective of a pair of words *no-peldēties* and *iz-peldēties* ‘to swim’ is formed with a prefix *no-*. The action expressed by the verb *iz-peldēties* is both perfective and saturative. The natural perfective is formed with the prefix *iz-* for the verb *iz-žāvēties* ‘to dry’. The prototypic meaning of the prefix *iz-*, the outward movement, is compatible with the meaning of the verb ‘to dry’, which denotes the loss of moisture by evaporation. The verb *no-žāvēties* denotes a process that results in moisture loss only from the surface. The choice of a prefix depends on whether the moisture passes through the entire object or is located only on the surface of the object.

The semantics of verbs that can have derivatives with a particular set of prefixes vary widely. Uniform principles for classifying verbs do not exist. Verbs can be grouped by similar word-formation techniques or by similar semantic features.

2.2. Synonymy and Antonymy of prefix meanings

Authors describing the system of prefix meanings also mention the synonymy of different meanings (Endzelins, Mühlenbachs 1934, 57; Staltmane 1958b, 33; Ahero et al. 1959, 369–370; Endzelins 1971, 618; Zuicena 2005; Soida 2009, 232). Prefixes are synonymous within a certain meaning. The degree of coincidence of meanings varies. It is not always a complete coincidence of meanings. Each prefix can assign perfective meaning to a verb. This may result in synonymous prefixes, one of which is used to formally perfectivize the verb, while the other gives some additional trait of meaning, such as *no-ķert* ‘to catch’ and *sa-ķert* ‘to grip’.

The individual characteristics of prefixed verbs derived from the same basic verb are more clearly distinguished by scalar analysis of verbs. This method has been used to compare the semantics of Russian verbal prefixes (Kagan 2011, 2012). In the degree semantic, the main semantic function of a prefix is to

express the relationship between two values on the scale: the value expressed by a prefixed verb and the standard of comparison as maximum value. The type of the scale is determined by the stem of the verb or the direct object of the verb and the context. The spatial scale is applicable to the verbs of motion. Depending on the meaning of a prefix, the reference point with which the comparison is made is the starting point or the ending point of movement. For example, the prefix *pa-* for the verb *pa-līst* ‘to crawl under’ on the spatial scale is below the reference point because it gives to the verb the meaning “below”. The reference point for this verb is associated with the movement’s endpoint. On the other hand, the verb *pa-lēkties* ‘to jump up’, the reference point is related to the beginning of the movement, and this verb on a vertical scale is above the reference point, i.e., the subject moves vertically upwards. Other scales used in the scalar approach are temporal, quantificational, and scales of various lexical semantic properties.

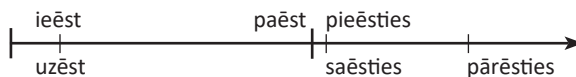

Figure 1. Derivatives of the verb ‘eat’ on the quantitative scale of food intake

Although the prefixed verbs derived from the verb *ēst* ‘to eat’ also retain the prototypical meaning of movement, it is better to analyze them with the scale of food intake quantity (see Figure 1). The reference point is linked to the end of action and represents the optimum quantity. The value of the verb *pa-ēst* coincides with the reference point. The verbs *ie-ēst* and *uz-ēst* express the intake of food in a quantity much lower than the value of the reference point. The verbs *pie-ēsties* and *sa-ēsties* represent a quantity slightly above the reference point. The verb *pār-ēsties* does not have synonyms derived from the same basic verb: it expresses quantity well above the reference point. The verb *ēst* has other derivatives as well, but they should be analyzed using a different scale. The verbs *iz-ēst* and *ap-ēst* do not represent the state of the subject but the condition of the consumed object.

According to Croft (2012, 58–62), the state may be transitory, and the achievement may be reversable. There are antonyms available for the verbs indicating a transitory state *ap-sēsties* ‘to take a seat’ or a reversable achievement *at-vērt durvis* ‘to open the door’. It is possible to stand up from the sitting position and to close the door. Antonyms do not exist for the verbs expressing non-reversable achievement *sa-plēst stiklu* ‘to break the glass’, cyclic verbs *ie-pīk-stēties* ‘to squeak’, or the accomplishment verbs *apēst kūku* ‘to eat up the cake’.

There are adverbials of place expressing the opposite meanings: *iekšā* ‘in’ and *ārā* ‘out’, *augšā* ‘up’ and *lejā* ‘down’, as well as the adverbials of manner characterizing objects: *kopā* ‘together’ and *atsevišķi* ‘separately’, *vaļā* ‘open’ and *ciet*

'close'. According to those adverb pairs, there are pairs of prefixes with opposite meanings. For example, the prefixes *at-* and *aiz-* are used to convey reversed motion *at-peldēt* 'to swim (here)' and *aiz-peldēt* 'to swim away', or reversed achievement *aiz-slēgt* 'to lock' and *at-slēgt* 'to unlock'.

2.3. Semantics of prefixed verbs in a context

The verbs in general and the prefixed verbs are frequently polysemic. Sometimes different meanings are evident only in a context (Soida 2009, 219, 227–233; Vulāne 2015, 278–279). Each prefix has several meanings that emerge when the prefix combines with a different un-prefixed verb: *at-ņemt* 'to take away' (meaning 'something is lost') and *at-dot* 'to return something' (meaning 'something is received'). The same meaning can be expressed with the different prefixes, e.g., both *at-skriet* 'to run to', and *pie-skriet* 'to run to' express approaching (Vulāne 2015, 278). In combination with various un-prefixed verbs the meaning of the prefix closer to the lexical semantics of the un-prefixed verb manifests itself.

To determine how the meaning of a prefixed verb manifests itself in a context, the sentences where a prefixed verb is used with an adverbial are observed.

Frequently the examples of the visual verbs used with the adverb 'around' are found in the corpus (1). The adverb indicates the direction in which the visual verbs are operating. The prefix *pa-* conveys the meaning of short-term action. Without the adverb the statement loses meaning. Direction to look at for the visual verbs is an important feature, similarly to the movement verbs. The meaning of the prefix *ap-* corresponds to the meaning of the adverb 'around'. Smiltņiece (2015, 601) points out that "prepositional adverbs *apkārt* 'around', *pāri* 'over', *klāt* 'to' frequently are used together with the prefixed verbs of relevant meaning, thus reinforcing the importance of spatial orientation expressed by these verbs" (see example (2)).

- (1) *Viņa lēni nostājās uz zemes un gurdu skatu pavērās apkārt.* (LVK2013)
'She stood slowly on the ground and looked around wearily.'
- (2) *Piepeši Reinis, gluži nosvīdis aiz satraukuma, strauji aplido apkārt istabai.* (LVK2013)
'Suddenly Reinis flies around the room, sweating with excitement.'

The adverb 'backward' is used with the prefixed verbs with the prefixes *no-*, *aiz-*, *ie-*, *sa-* and *pa-*. The verbs prefixed with these prefixes represent a return to the previous state. The meaning of the adverb 'past' does not exactly match the meaning of any prefix. In examples it is used together with the verbs of motion, specifying the direction in relation to other objects in the room. The adverb 'together' has the corresponding prefix *sa-* and is used with the verbs prefixed with *sa-* (3). The adverb reinforces the meaning of the prefix, but its use is redundant. The adverb 'inside' is used both with the compatible prefix *ie-* (4) where it could also be omitted and with the prefix *sa-* (5) where its use is mandatory.

- (3) *Kāpēc tās jāsaākē kopā?* (LVK2013)
'Why to hook them together?'
- (4) *Sīkākas ierīces ir pat spējīgas iekļūt iekšā celtnēs.* (LVK2013)
'Smaller devices are even capable of entering inside buildings.'
- (5) *[...] tad ūdens sanāca iekšā līdz pat puscelim.* (LVK2013)
'[...] then the water came in halfway.'

The adverb of place may determine the meaning of a prefix in the context and even bring closer the meanings of the different prefixed verbs, because the adverb of place has larger semantic impact than the verb itself in the context, for example, *no-braukt garām*, *aiz-braukt garām*, *pa-braukt garām* 'to pass by'. There are also optional adverbs that only reinforce the meaning of a prefix, like *iz-nemt ārā* 'to take out', *ie-likst iekšā* 'to put inside'. In these examples the prefix and the adverb have similar semantics of direction, the meaning of the example does not change if the adverb is omitted. However, the use of the same adverbs with other prefixed verbs is mandatory, for example, *pa-lūkoties ārā/iekšā* 'to look out/in'.

The adverbs of manner and the adverbs of time usually precede prefixed verbs in the context and describe the situation in the sentence as a whole. Since they are not directly related to the prefixed verbs, such syntactic constructions are valid with the verbs prefixed with any prefix.

3. Radial models of prefix meanings

In cognitive linguistics the concept of radial category is used (Lakoff 1987). It is based on the prototype effect that manifests itself as asymmetry among the members of a category. Some members are more neutral compared to the others. The unmarked (neutral) member of a category is the default value of a category. The prototypical member has the most derived meanings compared to the other members (Geeraerts 1995, 25; Lewandowska-Tomaszczyk 2007, 155; Janda et al. 2013, 23). The prototype effect can be observed in many areas of language – phonology, morphology, syntax, semantics (Lakoff 1987, 60–61). This approach can also be employed to describe the meanings of prefixes (see the study on the analysis of Russian prefixes Janda et al. 2013, 19–80, also Nessel, Endresen, Janda 2011).

The meanings of prefixes in Latvian linguistics are mainly distinguished by spatial, temporal, or quantitative features (Staltmane 1958b, 12; Soida 2009, 236–257). Every prefix in Latvian has a corresponding spatial adverb naming the direction of the action of a verb (Soida 2009, pp. 234–240). Traditionally spatial meanings are considered to be prototypical. Differences between the prototypical meaning and the derived meanings can be explained using the metaphors described by Lakoff and Johnson (1980, 14–21). For example, the metaphor 'more is up' explains the meaning 'increase of quantity' derived from the spatial meaning 'up' of the prefix *uz-*; the metaphor 'health and life are up' explains the

meaning ‘beginning of an action or a process’ and ‘creation of an object’ of the prefix *uz-*; the metaphor ‘sickness and death are down’ explains the meanings ‘withdrawal of something’ and ‘destruction or death’ of the prefix *no-* that has the prototypical spatial meaning ‘down’. The boundaries of the sub-meanings are not strict, a verb can have the semantics of several related sub-meanings.

The following sub-sections describe the radial meaning models developed in the doctoral thesis. The prefixed verbs used to build models and the examples have been excerpted from the corpora LVK2018, IvTenTen14, SAEIMA, and DGT-Acquis. The study aims to identify all meanings that prefix can assign to any kind of verb. Therefore, verbs perfectivized by a prefix and verbs that gain a different meaning by prefixation are not separated. The meaning of a prefix is included in the radial meaning model even if it overlaps with the lexical semantics of the verb stem. Every prefixed verb is included in a single group based on its meaning in the example excerpted from the corpora. The meanings of prefixes are investigated in relation to the verb semantic groups.

The radial meaning models indicate which meanings are closer and which meanings are not directly related. In the schemes (see Figure 2 to Figure 12), the central meaning is in the rectangle with the text in bold. Every rectangle contains the name of a meaning, an example and its translation. The lines connect the central and the derived meanings. There are derived meanings from which other meanings are derived. The more specific meanings are farther from the center. There are groups of close meanings that overlap and none of them can be considered as unmarked. The meaning groups are connected among themselves and connected to the central meaning as well (see Figure 6). If a meaning has very weak connection to other meaning they are connected with a dashed line (see Figure 8).

3.1. Prefix *aiz-*

To compose the radial meaning model 298 prefixed *aiz-* verbs were excerpted from the corpus. By analyzing these verbs in context 12 meanings for the prefix *aiz-* were identified (see Figure 2).

The number of verbs with the meaning ‘behind’ indicates that it is not among the most popular meanings, although it is the oldest spatial meaning. The verbs of motion represent movement of a subject or movement of an object behind another static object. The name of the static object is contained in a prepositional phrase – *aiz-slēpties aiz klints* ‘to hide behind a rock’.

Majority of the verbs are with the meaning ‘away’. Verbs may be arranged in a sequence of synonyms by the order of quantitative differences of the speed of movement and the size of steps starting from very slow to very fast motion.

There are verbs that name activity lasting longer than a certain time limit. This group includes verbs related to excessive talk (*aiz-runāties* ‘to talk overstepping a limit’), long mental activity (*aiz-domāties* ‘to be lost in thoughts’), pleasant activity (*aiz-spēlēties* ‘to play too long’).

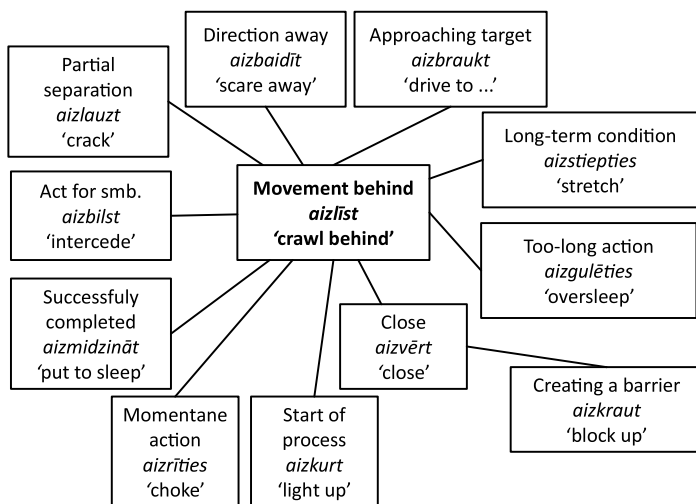

Figure 2. The radial meaning model of the prefix *aiz-*

One of the most popular meanings of the prefix *aiz-* is the meaning 'close'. Substantive motivated verbs include the name of the object that is used to close something – *aiz-bultēt* (*ar bultu*) 'to bolt (with a bolt)'. The state 'close' may occur as a result of the accumulation of dirt (*aiz-ķepēt* (*ar dubļiem*) 'to get soiled with dirt') or by mechanical action (*aiz-vērt logu* 'to close the window').

Another meaning relates to creating an obstacle that interferes with the free movement or visibility of an object. The obstruction can be substantial (*aiz-būvēt* 'to build in front of smth.') or light, volatile (*aiz-plīvurot* 'to put a veil in front of smth.'). An obstacle may be related to mental activity (*aiz-šifrēt* 'to encrypt'). The operator itself may be an obstacle (*aiz-stāties priekšā* 'to step in front of smth.').

The prefix *aiz-* may indicate the beginning of a process or an activity. Most verbs are related to fire or smoking (*aiz-dedzināt*, *aiz-degt* 'to light up', *aiz-smēķēt* 'to light a cigarette'). The second set of verbs relates to the beginning of a strong emotional state (*aiz-vainot* 'to offend').

Acting for somebody can be realized by replacing somebody (*aiz-stāt* 'to replace'), by giving material support (*aiz-dot* 'to lend'), by protecting oneself or someone else (*aiz-stāvēt* 'to defend').

By adding the prefix *aiz-* some verbs gain meaning of an action that causes the object or the subject to be partially damaged (*aiz-lauzt* 'to break partly').

3.2. Prefix *ap-*

Previous Latvian linguistics research has identified up to 7 meanings for the prefix *ap-* (Endzelīns 1971, 548–554; Soida 2009, 238–260; Vulāne 2015, 280).

Several meanings correspond to the meaning expressed by the adverb ‘around’. This is the prototypical meaning of the prefix *ap-*. 316 prefixed *ap-* verbs were excerpted from the corpus. By analyzing these verbs in context 11 meanings for the prefix *ap-* were identified (see Figure 3).

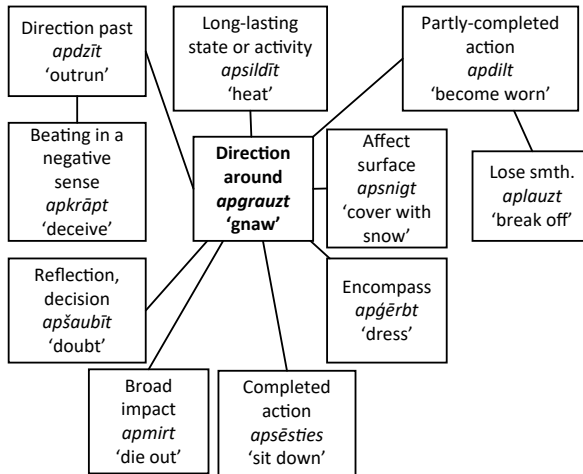

Figure 3. The radial meaning model of the prefix *ap-*

To describe the movement around an object or around a subject’s axis verbs frequently are used together with phrases starting with the preposition ‘around’ or ‘round’ – *ap-skriet apkārt ezeram* ‘to run around the lake’. The meaning of motion ‘around’ extends not only to the verbs of motion, which denote the movement of a subject but also to the transitive verbs, which denote a circular movement (*ap-maisīt* ‘to stir’). There are sensory verbs that indicate the activity around an object (*ap-ostīt* ‘to sniff around’). Many verbs are related to touch (*ap-taustīt* ‘to touch’).

The meaning ‘past’ is a characteristic of the transitive verbs of motion that represent arc-like movement. The action is not performed along a full circle path. It may also aim to avoid an obstacle, e.g., *ap-braukt bedrīti uz ielas* ‘to bypass a hole in the street’.

Defeating somebody in some activity is subordinate to the previous meaning. Movement past takes place in an indirect sense (*ap-mānīt* ‘to deceive’). Some verbs express the physical impact on an object (*ap-zagt* ‘to steel’). Most verbs have negative effect.

The prefix *ap-* is used to express an action performed by many subjects or encompassing many or all objects. Verbs express addressing many recipients (*ap-zvanīt* ‘to phone around’), applying negative effects to many (*ap-kaut* ‘to

slaughter all'). Verbs related to the agricultural activity (*ap-sēt* 'to sow') make this group too. The group includes transitive verbs indicating physiological activity (*ap-ēst* 'to eat up'). The action fully covers the entire object.

Included are transitive verbs that point to a continuous, constant process without beginning or end. The direct object of the verb is affected indefinitely (*ap-sildīt* 'to heat', *ap-sargāt* 'to guard'). All verbs in this group also have the semantics of the prototypical meanings 'around'. Metaphorically the object is affected from all sides.

The action can cause an object to lose some part of itself (*ap-lauzt zarus* 'to break off the branches'). The object can be affected simply by physical force or by an instrument (*ap-zāgēt ar zāgi* 'to saw by saw').

The action can affect the surface of an object or a subject. The direct object of transitive verbs denotes an object the surface of which is affected, whereas a prepositional phrase with the preposition 'with' denotes an object with which the surface is covered – *ap-kaisīt gaļu ar sāli* 'to sprinkle the meat with salt'.

The incomplete outcome is typical to verbs expressing physical action (*ap-vārīt* 'to coddle') and to verbs expressing the change of some feature (*ap-rūsēt* 'to rust from outside'). There are verbs associated with human senses (*ap-rast* 'to get used to', *ap-ārstēties* 'to cure partly').

Verbs of the group also express encompassing an object or subject, thus protecting it from external environmental influences (*ap-segt* 'to cover'). The prototypic meaning 'around' in this group manifests itself as protecting the subject or object from all sides.

3.3. Prefix *at-*

209 prefixed *at-* verbs were excerpted from the corpus (see Figure 4). By analyzing these verbs in context, ten meanings for the prefix *at-* were identified. The prefix *at-* has two groups of opposing meanings – approaching and moving away. Opposite meanings are also found in the list of meanings created by Latvian linguists (Endzelins 1971, 554–559; Soida 2009, 238–260; Vulāne 2015, 280).

Intransitive verbs express subject's motion towards a specific place (*at-braukt* 'to arrive') while transitive verbs denote moving an object to a speaker (*at-nest tēju* 'to bring tea').

The most popular is the meaning of returning to the previous state. Verbs represent an action or a process that restores a situation or a state that has been changed by another verb. For example, something must be given away in order to give it back. Often verbs of this meaning are used with the adverb 'back'. The adjective motivated verbs express assigning of a feature (*at-jaunināt* 'to renew').

Verbs can express repeated action. Some previously performed action can be resumed (*at-sākt* 'to resume') or some existing object can be replicated (*at-tēlot* 'to depict'). Something that has happened in the past is reflected in the present.

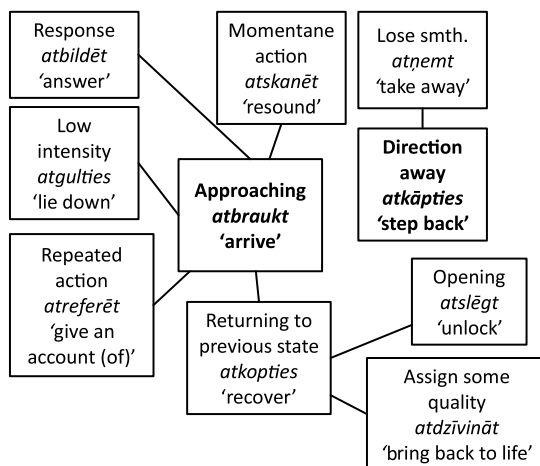

Figure 4. The radial meaning model of the prefix *at-*

Verbs with the prefix *at-* may express response to an action taken by another subject. This meaning is expressed by speech verbs (*at-teikt* 'to reply'), sound verbs (*at-balsoties* 'to echo'), verbs associated with rejection (*at-raidīt* 'to reject'), verbs expressing protection (*at-vairīt* 'to fend off').

The direction away from some location express the verbs of motion (*at-virzīties* 'to move away') as well as some verbs of different semantics (*at-baidīt* 'to scare away').

The meaning of taking something away is expressed by the substantive motivated verbs. The prefixed verb represents the removal of an object named by a substantive (*at-maskot* 'to unmask'). The substantive motivated verbs are widely used in the terminology of a particular field (*at-zarot* 'to debranch', *at-kaulot* 'to debone').

3.4. Prefix *ie-*

The prototypical meaning of the prefix *ie-* is related to the adverb 'inside'. To compose the radial meaning model 281 prefixed *ie-* verbs were excerpted from the corpus. The model has eight meanings (see Figure 5).

The meaning 'direction in' is the most popular among the meanings of the prefix *ie-*. Typical members of this group are the verbs of motion (*ie-kāpt* 'to step in'), but there are also verbs that express the creation of something or placement of something inside a container (*ie-būvēt* 'to build in'). There are also verbs related to mental activity or used in an abstract sense (*ie-dziļināties jautājumā* 'to go into the question'). The container is always in locative regardless of the semantics of a verb.

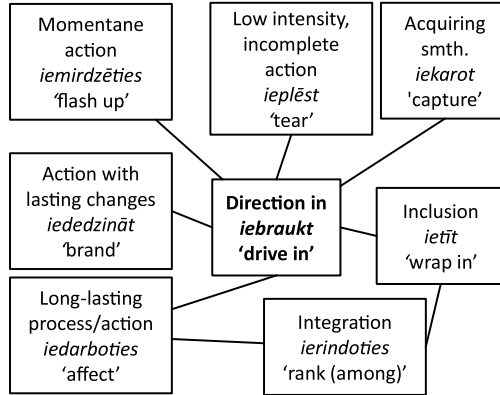

Figure 5. The radial meaning model of the prefix *ie-*

The meaning of acquiring ownership is expressed in a specific way. The container where an object is placed can be regarded as the beneficiary itself (*ie-gādāties grāmatu* 'to purchase a book').

The act of inclusion isolates an object or covers its surface with something. There are many substantive motivated verbs, the noun denotes the thing used for the action – *ie-ģipsēt* 'to put in plaster' (the motivator is 'plaster').

Verbs that have the meaning of inclusion express taking the place of a subject or an object among other objects. Frequently such verbs are followed by adverbials in locative – *ie-filtrēties komercstruktūrās* 'to infiltrate in commercial structures'.

Verbs related to human attitude to something express long-lasting process or action. It can be an emotional state (*ie-nīst* 'to hate'), a passive action (*ie-klausīties* 'to listen in'), a subject's influence on an object (*ie-darboties* 'to influence'). The opposite in terms of time is instantaneous action. Many reflexive sound verbs have this meaning (*ie-šņākties* 'to hiss').

Verbs with the prefix *ie-* can express permanent mental (*ie-audzināt* 'to inculcate') or physical (*ie-silt* 'to get warm') changes.

The prefix *ie-* can express both restrictions in quality and intensity (Ahero 1959, 369). There are verbs of physical action or abstract verbs associated with negative effects without severe consequences (*ie-plaukāt* 'to slap'). Included are verbs indicating incomplete physical damage (*ie-plēst* 'to tear a little'). The action can be incomplete due to the intake of a small amount of food (*ie-dzert* 'to have a drink'). Laiveniece (2009) notes that recently the prefix *ie-* has acquired a new meaning. For example, the word *ie-vērtēt* 'to check out' is used to name the action of checking and rating something.

3.5. Prefix *iz-*

The preposition *iz* corresponding to the prefix *iz-* is not used in the contemporary Latvian literary language, yet it is found in historical texts and Latgalian literary language (Endzelins 1971, 402; Nītiņa 2015, 621). The prototypical meaning of the prefix is related to the adverb ‘outside’. To compose the radial meaning model 277 prefixed *iz-* verbs were excerpted from the corpus. Eight meanings are included in the meaning model (see Figure 6).

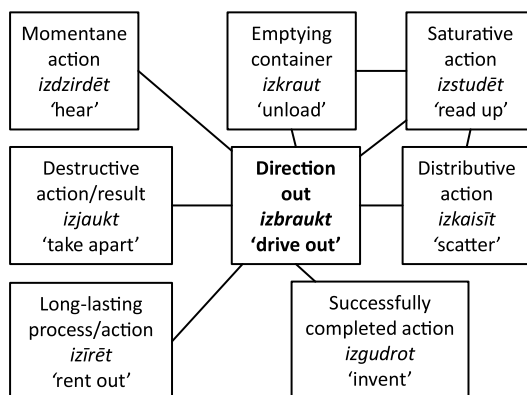

Figure 6. The radial meaning model of the prefix *iz-*

In spatial terms the derivatives with the prefix *iz-* describe an action directed out of some space. Intransitive verbs express the movement of a subject outside (*iz-braukt* ‘to drive out’), but transitive verbs – the movement of an object out of some container (*iz-celt* ‘to lift out’).

A rather broad group of the prefixed verbs denotes a destructive action or process. The non-prefixed verb already has a destructive meaning. The prefix emphasizes the full realization of the activity with successful achievement of the destructive goal – *postīt* ‘to destroy’ and *iz-postīt* ‘to destroy completely’.

Transitive verbs of physical activity have the meaning of emptying the container. The initial meaning ‘direction out’ is accompanied by information regarding the container becoming completely empty as a result of the action or an object being moved out completely – *iz-liet ūdeni no vannas* ‘to spill water out of the bath’. The action performed until saturation is typical of the transitive speech verbs (*iz-vaicāt* ‘to interrogate’). The operation is terminated with the result being reached by the parties concerned. Also, the verbs of an abstract or real activity (*iz-tiesāt* ‘to hear out a case’) represent a long-term operation and its effective conclusion.

The prefix *iz-* can assign the distributive meaning in a variety of ways. The action causes an object to move in all directions in a physical or an abstract

space, or the action addresses many recipients (*iz-sludināt* ‘to announce’). The operation may cover the entire space (*iz-staigāt* ‘to go all over’).

Instantaneous action is expressed only by few verbs related to the human senses (*iz-dzirdēt* ‘to hear (suddenly)’), rapid movement (*iz-kustēties* ‘to move’), intellectual sphere (*iz-brīnīties* ‘to get surprised’).

Verbs expressing long-lasting action or state are used together with physical objects – *iz-īrēt* (māju) ‘to rent out (a house)’. Verbs relate to the human relationships (*iz-kļaidēt* ‘to entertainment’), the intellectual sphere (*iz-prast* ‘to comprehend’), or the existential state of a subject (*iz-pausties* ‘to manifest oneself’).

3.6. Prefix *no-*

To compose the radial meaning model 631 prefixed *no-* verbs were excerpted from the corpus. 11 meanings for the prefix *no-* were identified (see Figure 7).

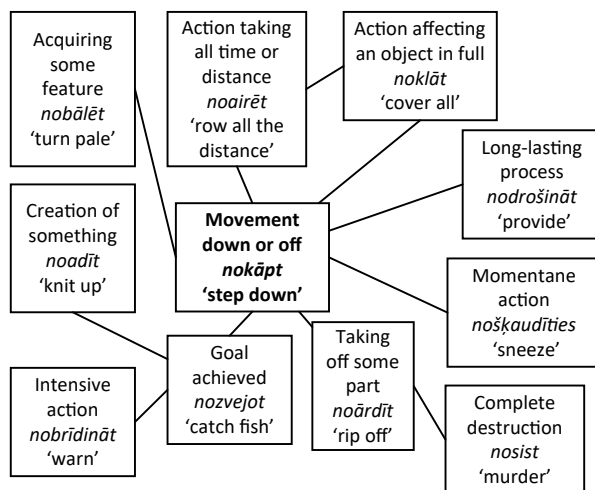

Figure 7. The radial meaning model of the prefix *no-*

The verbs of motion describe the movement of an object or subject from one location to another which might be located lower on the vertical scale than the starting point of the movement (*no-krist* ‘to fall down’), or at the same vertical level or higher, but elsewhere or ‘off’ from the starting position (*no-ņemt* ‘to take off’). The prefix emphasizes that the object or the subject is no longer in its original position. The endpoint of the movement is less important.

The activity may be of limited duration (*no-slimot* ‘to be sick for some time’). The verbs of motion represent the movement of the target from the

starting point of the movement to the ending point. Some quantitative features might be used in context, such as distance – *no-braukt 8000 kilometrus* ‘to drive 8000 kilometers’.

Verbs affecting entire object are characterized by gradually reaching their final state – *no-vārīt dārzenus* ‘to cook vegetables’. Substantive motivated verbs express the action of covering the surface with a substance expressed by substantive – *no-ledot* ‘to become covered with ice’.

Verbs with the prefix *no-* can describe a long-lasting process that has no fixed time boundaries (*no-derēt* ‘to be of use’).

The momentane action or the action taking a very short time is most characteristic of verbs expressing some sound (*no-zvanīt* ‘to ring’) or speech, or semelfactive movement verbs (*no-trīsēt* ‘to shudder (once)’).

A rather large group of verbs describes actions that result in something being taken away. The object from which something is taken loses part of itself (*no-plēst* ‘to tear off’). Some instrument can be used for removal: *no-zāgēt ar zāģi* ‘to saw smth. off (with a saw)’. The prefix *no-* can also express a total withdrawal of something. Frequently it is a loss of life or interference with vital functions (*no-asiņot* ‘to bleed to death’).

The prefix *no-* can express a thoroughly performed action (*no-mocīties* ‘to wear oneself out’). There are verbs describing intense human experiences or emotional attitudes to something (*no-riebties* ‘to abhor’) or are linked to strong commitment (*no-zvērēties* ‘to swear’). Verbs are used in context with adverbs such as ‘strictly’, ‘orderly’, ‘diligently’, ‘thoroughly’, which underline the importance of a thorough action.

Adjective-motivated verbs express the action of acquiring or allocating some feature (*no-vājēt* ‘to become slim’). Many of them are not used without the prefix.

The largest group is formed by verbs that express fully completed action with fully achieved goal, having multitude of semantics. This group also includes verbs with redundant use of *no-*, e.g., *no-pamatot* ‘to justify’.

3.7. Prefix *pa-*

To compose the radial meaning model 448 prefixed *pa-* verbs were excerpted from the corpus. 10 meanings were included in the model (see Figure 8).

Although the meaning ‘movement under’ is considered to be the primary one among the spatial meanings, the number of verbs with this meaning is small. Relationship with other meanings is weak or not even notable. Endzelins (1971, 314-315) notes that the preposition ‘under’ is typical of nouns, for example, the Lithuanian noun *padas* ‘outsole’ and the Latvian dialectism *podis*, which denotes the clay floor. Some verbs express this meaning regardless of the context, although the adverb of place ‘underneath’ or a prepositional phrase with the preposition ‘under’ frequently follows the prefixed verb.

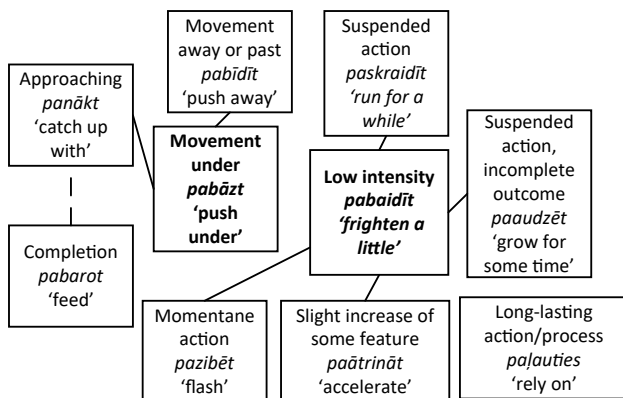

Figure 8. The radial meaning model of the prefix *pa-*

The prefix *pa-* can express the meaning of approaching a place or someone in the room acquiring something (*pa-ņemt (ko)* ‘to take (something)’) or encouraging to approach (*pa-saukt (kādu)* ‘to call (somebody)’). The prefix also has the meaning of moving away or past. For some verbs, the direction of movement is specified by an adverb of place used in context – *pa-braukt garām pieturai* ‘to pass the stop’.

Many derivatives have the meaning of completed action without any other semantic trait that the prefix *pa-* can assign. Some of the verbs may have distant relationship to the direction of movement ‘here’. Food consumption verbs could be considered as such – *pa-brokastot* ‘to have a breakfast’.

The attenuative meaning group is the largest. As the initial spatial significance of the prefix *pa-* has weakened, it has taken the dominant role. Four other meanings emerge from this meaning: meanings expressing low intensity in temporal terms, the incompleteness of the result, momentane action, and small change in quality (for the verb derived from adjective stems). Horiguchi (2015b) points out that a delimitative situation is denoted by *pa-* verbs, while a perdurative situation is expressed by *no-* verbs. *Pa-* derivations have both a delimiting and an attenuating meaning: *īsu britiņu pa-baidijos* ‘I was frightened briefly’ (Horiguchi 2015b, 244-245). This group includes verbs of different semantics. Verbs denote the expression of emotions in small quantities (*pa-brīnīties* ‘to be amazed’). There are verbs indicating physical activity (*pa-berzēt* ‘to rub a little’). These verbs represent an iterative action that continues repeatedly for a short period. There are verbs with intense action expressing stems, but the intensity is reduced by adding the prefix *pa-* as the activity takes place for a limited period (*pa-cīnīties* ‘to fight a little’).

Momentane action verbs express instantaneous light effects (*pa-zibēt* ‘to flash up’), movement of body parts (*pa-mirkšķināt* ‘to blink’), change of vertical

position (*pa-krist* ‘to stumble’), or sudden transition from active to passive state (*pa-mirt* ‘to freeze’).

The prefix *pa-* may indicate the slight increase of some feature (*pa-lielināt* ‘to increase’). Almost all verbs in this group are derived with the suffix *-inā-*. Without the prefix, these verbs are not used. Verbs with the suffix *-inā-* that are derived from the primary verbs usually indicate repeated action (Kalnača 2015, 539; Kalnača 2014b, 105). The prefix *pa-* perfectivizes these verbs.

Derivatives with the prefix *pa-* express spending time without a firm goal. The activity can be both passive and active – *pa-sportot* ‘to do some sport’, *pa-makšķerēt* ‘to do some fishing’.

The meaning of long-lasting process or action is very different from the other meanings. For many verbs, the prefix has lexicalized. The verbs are distant in terms of meaning from the corresponding non-prefixed verbs, for example, *doties* ‘to head for’ denotes motion while *pa-doties* denotes having some skills (*pa-dodas zīmēšana* ‘to be skilled at drawing’).

3.8. Prefix *pār-*

Endzelīns (1971, 600-603) considers the prefix *pār-* to be the most polysemous among the prefixes by mentioning nine meanings for this prefix. Several meanings indicate the relationship with German, e.g., the meaning ‘through’ is borrowed from German ‘durch’ (*pār-kost* ‘to crack’). Vulāne (2015, 283) lists even 17 meanings for this prefix.

To compose the radial meaning model 396 prefixed *pār-* verbs were excerpted from the corpus. By analyzing these verbs in context, 13 meanings for the prefix *pār-* were identified (see Figure 9).

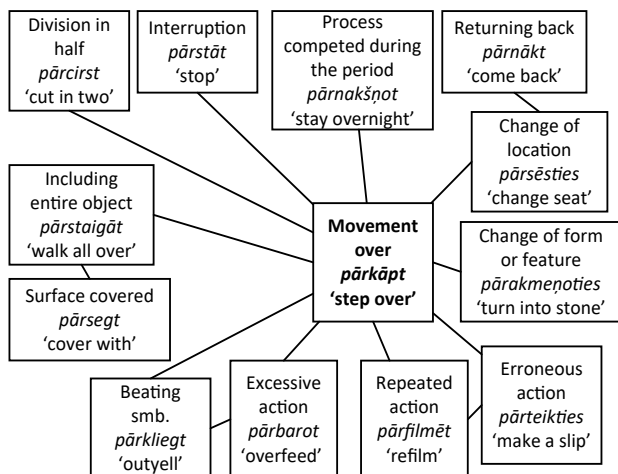

Figure 9. The radial meaning model of the prefix *pār-*

The verbs of motion denote overcoming a distance by moving over something. The semantics of the verbs of motion and the way of moving or speed at which movement takes place are varied. These features are inherited from the non-prefixed verbs – *pār-rāpot* ‘to crawl over’ un *pār-brāzties* ‘to storm over’. Similarly, motion is expressed by the verbs of sound (*pār-šalkt* ‘to rustle over’).

The location of a subject or an object of a verb at the start of movement differs from the location at the end of the movement. Depending on the context, the verbs of motion can express a simple change of location if the section of the path to be overtaken is indicated (*pār-skriet pāri ielai* ‘to run across the street’), or they can express return to the starting position if these verbs are used with an adverbial in locative (*pār-skriet mājās* ‘to run home’). This is also mentioned by Soida (2009, 240).

Substantive motivated verbs express a complete acquisition of substantive’s characteristics (*pār-ogļoties* ‘to turn to coal’). Abstract realities, such as language, may also be taken over (*pār-krievoties* ‘to become Russified’). Changes can be both reversible, i.e., an action can be repeated to regain the previous external appearance (*pār-ģērbties* ‘to change clothes’), and irreversible (*pār-audzināt* ‘to re-educate’).

The most popular meaning of the prefix *pār-* is the meaning of repeated action. There are verbs related to the previously performed erroneous or incomplete action – it has motivated to repeat the action (*pār-jautāt* ‘to ask again’). A repeated action is also driven by the need to change something (*pār-definēt* ‘to redefine’), the desire to guarantee a good result (*pār-skaņot* ‘to retune’), and the desire to refresh information in memory (*pār-lapot* ‘to leaf through’).

Excessive performance leads to the deterioration of the quality of an object or a subject. The result of an operation is undesirable if a subject or an object is excessively exposed to heat, cold, drought, or light (*pār-kalst* ‘to overdry’). There are verbs related to cooking or processes taking place in food (*pār-skābt* ‘to turn too sour’). Harm to a subject is caused by excessive intake of food (*pār-ēsties* ‘to overeat’).

The prefix *pār-* also refers to an activity whose effects extend over the whole object. The operation is performed thoroughly. The trajectory of the verb of motion *pār-staigāt* ‘to walk all over’ includes the entire object. The whole object also includes the vision verbs (*pār-lūkot* ‘to browse over’), the speech verbs (*pār-runāt* ‘to talk over’), the sound verbs (*pār-skanēt* ‘to sound over’), the verbs of mental action (*pār-zināt* ‘to have a good knowledge (of)’), verbs of physical action (*pār-meklēt* ‘to search over’), the abstract verbs (*pār-valdīt* ‘to manage’). Some verbs interact directly with the external surface of an object (*pār-kaisīt* ‘to sprinkle over’).

Some verbs have a meaning expressed by the adverb ‘apart’. Typically, an object is divided into two parts. Frequently in the context, these verbs are used with the adverbials of manner ‘apart’, ‘in half’. Splitting may be carried out using

an instrument, explosives, or fire (*pār-cirst* ‘to cut in half’), or by a physical force (*pār-plēst* ‘to tear apart’).

Some groups have only few verbs, like for expressing suspended operation, returning back, winning somebody at some task, an erroneous operation, and process completed over certain time.

3.9. Prefix *pie-*

To compose the radial meaning model 350 prefixed *pie-* verbs were selected from the corpus. By analyzing these verbs in context ten meanings for the prefix *pie-* were identified (see Figure 10).

To the transitive motion verbs, the prefix *pie-* assigns the meaning of direction toward something. In this context a verb must be used with an adverbial of place or an indirect object as an addressee. The subject may move forward by moving an object (*pie-gādāt preces* ‘to deliver goods’). The subject can force an object to move while staying in static position (*pie-vilināt* ‘to lure’).

Some verbs express incomplete action. In the context the verbs are used with the adverbials of degree ‘slightly’, ‘a little bit’ – *nedaudz pie-pušķot* ‘to embellish slightly’. The prefix *pie-* may be added to the verbs associated with the increasing intensity of an action or the increasing quality features of the subject (*pie-briest* ‘to swell’) or, on the contrary, the decreasing intensity of an action (*pie-bremzēt* ‘to slow down’). The meaning of changing intensity is already present in the non-prefixed verbs. The prefix emphasizes that the action takes place to a small extent. This group also includes some double prefixed verbs, the secondary prefix of which carries the meaning of the action performed to a small extent (*pie-pa-celt* ‘to lift up a little’).

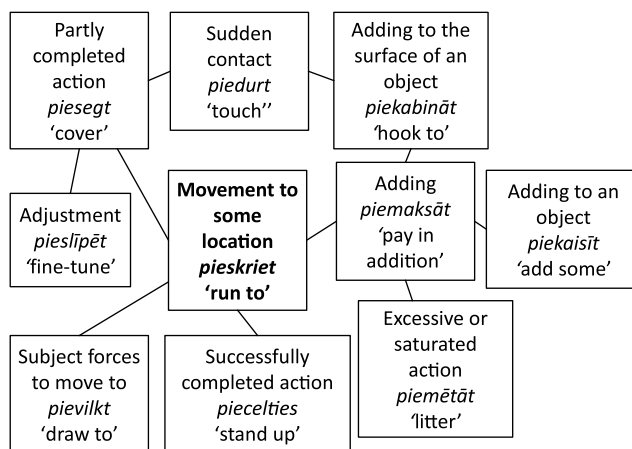

Figure 10. The radial meaning model of the prefix *pie-*

There are verbs indicating temporary contact with the surface of an object (*pie-durties* 'to touch'). The action can also be performed iteratively (*pie-klauvēt* 'to knock').

The process of addition has several forms: joining a group (*pie-slieties* 'to side with'), intake of additional food (*pie-kost klāt* 'to have smth. with smth. '), expression of opinion (*pie-bilst* 'to remark'), abstract acts (*pie-skaitīt* 'to include'), acquisition of ownership (*pie-tiesāt* 'to be added by court decision'). The meaning of addition is specified by adding something to the surface of an object (*pie-āķēt* 'to hook up').

Most characteristic to the *pie-* prefixed verbs is saturated or excessive action. The verbs are associated with filling a room to the maximum extent (*pie-dūmt pilnu virtuvi* 'to fill kitchen full of smoke'). Some verbs refer to the preparation of some object in maximum quantities (*pie-cept pankūkas* 'to make a large number of pancakes'). People can also overfill themselves when eating (*pie-ēsties* 'to eat to satiety').

Zuicena (1983, 86) states that only for few verbs the prefix *pie-* acts just as perfectivizer. As a general rule a subject or an object changes as well. This can be revealed by analyzing the semantics of each non-prefixed verb.

3.10. Prefix *sa-*

To compose the radial meaning model, 597 prefixed *sa-* verbs were selected from the corpus. By analyzing these verbs in context, 12 meanings for the prefix *sa-* were identified (see Figure 11).

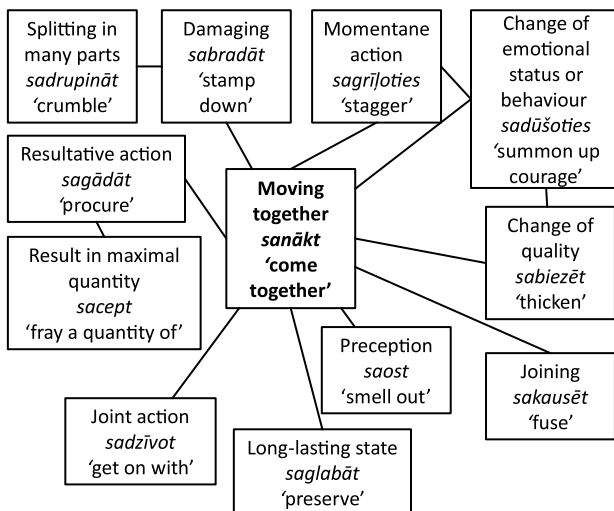

Figure 11. The radial meaning model of the prefix *sa-*

Verbs from several semantic groups have the prototypical meaning of movement together. The verbs of motion represent the movement of all subjects to a specific place in the space (*sa-skriet* 'to come running to'). The transitive verbs expressing physical activities and the abstract verbs denote the actions that cause objects to approach and come into contact (*sa-berzēt* 'to rub together'), places objects together in a specific room (*sa-grupēt* 'to group'), reduces the occupancy of an object in the room (*sa-žņaugt* 'to squeeze together'). Intransitive verbs represent similar activities, only for subjects (*sa-tilpt telpā* 'to fit in space').

The sensory verbs express the ability to perceive (*sa-redzēt* 'to see', *sa-ost* 'to smell', *sa-taustīt* 'to feel by touch').

The meaning of joining requires several objects or subjects for establishing the link among them (*sa-augt* 'to grow together').

The prefix *sa-* affects adjective motivated verbs in two ways. If a verb is derived with two affixes, first with the suffix *-inā-* and after with the prefix *sa-*, it signifies an increase of the feature of an object relative to the beginning of an action (*sa-dārdzināties* 'to increase in cost'). If a verb has only the prefix, then the subject of a verb acquires the feature of an adjective (*sa-cietēt* 'to become hard').

Most verbs represent the beginning of the expression of some negative emotions (*sa-bēdāties* 'to start grieving'). Several verbs are motivated by the nouns 'grief', 'anger', 'sadness', 'crying'. A subject may incite several involved parties against each other (*sa-kūdīt* 'to instigate'). These verbs are linked to the prototypic meaning of moving together by the prerequisites for emotion or behavioral change. Changes in emotion or behavior occur when different external conditions "come together" or when the performer of activity brings together and influences several objects (*sa-naidot tautas* 'to turn nations against each other').

Sa- derivatives can represent instantaneous actions. This meaning is expressed by the verbs of motion (*sa-slīdēt* 'to slip suddenly'), emotion verbs (*sa-bities* 'to get frightened'), and abstract verbs (*sa-gribēties* 'to have a carving for').

The prefix *sa-* emphasizes complete damage to an object or a subject. The outcome of an action in most cases is irreversible (*sa-mīdīt* 'to trample down').

The action may be purposeful with a predetermined outcome. The verbs with the prefix *sa-* denote achieving an intended goal (*sa-ķemmēties* 'to comb one's hair'). This prefix has very pronounced cumulative meaning (*sa-audzēt* 'to grow'). Intake of maximum amounts of moisture (*sa-līt* 'to get soaked wet') or food (*sa-ēsties* 'to eat full stomach'). The outcome can be positive or negative.

Many verbs are expressing collective activity involving multiple objects (*sa-pulcināt* 'to assemble') or subjects (*sa-strādāties* 'to collaborate').

3.11. Prefix *uz-*

To compose the radial meaning model 354 prefixed *uz-* verbs were excerpted from the corpus. By analyzing these verbs in context, ten meanings for the prefix *uz-* were identified (see Figure 12).

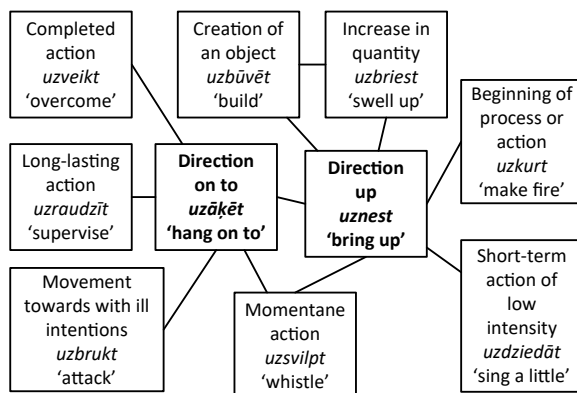

Figure 12. The radial meaning model of the prefix *uz-*

This prefix has two central meanings: movement up and movement on top of something. The verbs of motion express the movement of a subject or an object from a vertically lower position in space to a higher position – *uz-kāpt kalnā* ‘to climb a mountain’. Depending on the context the same verbs may also express movement on top of something – *uz-kāpt uz naglas* ‘to step on a nail’. Movement up describes the process of an action. Movement on top of something emphasizes the result of an action. There is significant number of verbs expressing movement on to with a malicious intent (*uz-brēkt* ‘to yell at’, *uz-brukt* ‘to attack’).

The creation of an object is expressed by the verbs related to the preparation of food (*uz-vārīt* ‘to cook’), preparation of clothing (*uz-adīt* ‘to knit’), or creation of other types of objects.

The prefix *uz-* may express an increase of some feature. This can be an increase of volume (*mīkla uz-rūgst* ‘the dough grows’), of temperature (*gaiss uz-karst* ‘the air gets warm’).

The verbs with the prefix *uz-* can express the start of a process. The process is not restricted. It usually continues beyond the observation time (*uz-spīdēt* ‘to start shining’, *uz-plaukt* ‘to start flourishing’).

The prefix *uz-* can give a verb the meaning of low intensity or short-term (*uz-dejot* ‘to dance a little’, *uz-gaidīt* ‘to wait a bit’).

Instantaneous action involves movement (*uz-sprāgt* ‘to blow up’), sound (*uz-svilpt* ‘to whistle’), and light (*uz-zibsnīt* ‘to flash up’).

4. Verbal prefixoids in Latvian

Examples of more than 80 verbs with prefixoids were found in the “Balanced Corpus of Modern Latvian” and the lvTenTen14 corpus and other sources. The list of verbs includes the verbs that are used in the infinitive or finite forms. The most popular are the prefixoids *caur-* ‘through’ (36 verbs) and *līdz-* ‘up to’ (21 verbs). Not so common are the prefixoids *atpakaļ-* ‘back’, *pus-* ‘half’, *priekš-* ‘before’, *pret-* ‘against’, *priekšā-* ‘in front of’, *iepriekš-* ‘before’, *starp-* ‘between’, *pretim-* ‘opposite’, *līdzās-* ‘beside’.

Veidemane (2002, 502) notes that ‘through’ is the most productive among the components that make the verbal compounds. The valency of some verbs of motion changes by adding the prefixoid ‘through’. For example, you can add an accusative object to the verb *caur-staigāt* ‘to walk through’ but not to the verb *staigāt* ‘to walk’. Some verbs describe the resultative action performed by a human (*caur-durt* ‘to pierce through’). Several verbs are related to processes in nature (*caur-degt* ‘to burn through’). The prefixoid *caur-* combines the meanings of two prefixes *ie-* and *iz-* in a spatial sense. It may explain the popularity of this prefixoid since just the prefixed verb without the following adverb cannot describe the movement that initially moves inside and then out of an object.

The prefixoid *līdz-* has the meaning of the adverb *līdzī* ‘along’ that expresses a process or an action performed together. Many of the verbs are of occasional nature, such as *līdz-nēsāt* ‘to carry along’. Several verbs are motivated by the wish to translate the word that exists in a foreign language into one word – *līdzsekot* is translated from the English phrase ‘to follow up’. Verbs with the prefixoid *līdz-* have existed in the Latvian literary language for a long time. The Latvian dictionary (Mühlenbachs 1925, 480) contains many Germanisms created with *līdz-*.

Most prefixoids have spatial or temporal meanings. These are also the primary meanings of prefixes.

5. International verbs and foreign prefixes

When analyzing the verbs of a foreign and national origin used simultaneously in the Latvian lexicon, several combinations can be distinguished about combining the prefixes and stems of a different origin: 1) both the stem of a borrowed verb and the synonym of national origin have prefix of national origin – *ie-ekonomēt* and *ie-taupīt* ‘to save’; 2) the stem of a borrowed verb has prefixes of different origins – *pār-finansēt* and *re-finansēt* ‘to refinance’; 3) the verb has been prefixed before borrowing, the synonym of national origin have prefix of national origin – *investēt* and *ie-guldīt* ‘to invest’; 4) there is no synonym of national origin for the borrowed prefixed verb – *retvītēt* ‘to retweet’. With the addition of the prefix of national origin to the stem of borrowed verb

it is possible to express perfective meaning in the same way as with the verbs of national origin.

There are 48 borrowed verbs with the foreign prefix *re-*, most of them expressing repeated action. Some verbs have synonyms with the prefix *pār-* – *re-ġenerēt* and *pār-ġenerēt* ‘to regenerate’. Some verbs express the loss of some feature or the return to previous state. The national synonym is prefixed by the prefix *at-* – *reabilitēt* and *at-taisnot* ‘to rehabilitate’. There are verbs expressing the change of state. The synonym usually has the prefix *pār-* – *reformēt* and *pār-veidot* ‘to reform’. Foreign equivalents are also used for the adjective motivated prefixed verbs expressing the diminishing of qualitative or quantitative properties – *reducēt* and *sa-mazināt* ‘to reduce’.

There are approximately 52 foreign verbs in Latvian with the foreign prefixes *in-* and *im-*. The most prominent meaning is ‘direction in’, e.g., *importēt* and *ie-vest* ‘to import’.

There are approximately 12 foreign verbs in Latvian starting with *dis-*. The verbs are already prefixed before borrowing. In English, the most common meaning for the verbs with *dis-* is the reluctance to take action expressed by the root of a verb: *dislike*, *disapprove* (Hamawand 2011, 71-72). In Latvian, the original meaning of *dis-* is preserved. Several verbs in this group express negative impact, e.g., *diskriminēt* ‘to discriminate’.

There are approximately 60 foreign verbs in Latvian with the foreign prefix *de-*. The range of meanings is wider than for the other prefixes. Five meanings have been identified for this prefix: 1) the action that is contrary to the action named by the stem of a verb (*demobilizēt* ‘to demobilize’); 2) the action that changes or damages an object or an abstract thing (*deformēt* ‘to deform’); 3) the action that releases an object from the object named by the stem (*dehidrēt* ‘to dehydrate’); 4) the analysis of an abstract thing (*dekodēt* ‘to decode’); 5) moving an object away from its current position to a previous position or state (*deponēt* ‘to deposit’).

There are approximately 15 foreign verbs with the prefix *pro-* (lat. *prō(d)-*). The meaning of acting for someone’s sake is characteristic to the verbs *protektionēt* ‘to patronize’, *protežēt* ‘to favor’. The subordinate to this meaning is the meaning of taking advantage of something – *profitēt* ‘to profit’. The verb *prognozēt* ‘to forecast’ has the meaning of doing something beforehand. Some verbs express the movement forward over time, e.g., *prolongēt* ‘to prolongate’. Several verbs have the meaning ‘expressing one’s opinion’, such as *protestēt* ‘to protest’.

Approximately 35 foreign verbs are starting with *a-* or *ab-* (lat. *ā-*, *ab-*, *abs-*, *as-*, *au-*). The verbs have the opposite meaning. There are verbs where *a-* has the meaning ‘away’ (*anulēt* ‘to annulate’). But for most of the verbs *a-* adds the meaning ‘here’ (*akumulēt* ‘to accumulate’). Synonyms commonly use the prefix of national origin that has the meaning ‘here’, such as *pie-lāgot* (synonym of the verb *adaptēt* ‘to adapt’).

Approximately 40 foreign verbs are starting with *ko-* (lat. *cum-*, *co-*, *col-*, *com-*, *con-*, *cor-*). The range of meanings is rather limited. Verbs express some joint action (*koordinēt* 'to coordinate') or movement together (*koncentrēt* 'to concentrate'). The synonyms use different prefixes of national origin. The synonyms with the prefix *sa-* are most common – *sa-biezināt* (the synonym of the verb *kondensēt* 'to condense').

The verbs with other foreign prefixes are not so common.

CONCLUSIONS

1. The use of the radial category method for the description of the meanings of prefixes in Latvian provides deeper understanding of the senses of polysemous verbal prefixes and their interrelations. The lists of prefix meanings traditionally used in Latvian linguistics for description of polysemy of prefixes do not contain such information. Spatial, temporal, quantitative and other meanings are included in the same model. The models identify closer and less related meanings.
2. The meanings included in the radial meaning models are related to the semantics of verbs and the context in which verbs are used. A prefix may give the same verb different meaning depending on the context. It is difficult to distinguish between the meaning of a prefix that changes the lexical meaning of a verb and cases where prefix only perfectivizes the verb. Models of prefix meanings developed in the doctoral thesis can be used by lexicographers in creating dictionaries, as well as by learners of the Latvian language.
3. The widest variety of meanings has the prefix *pār-* – 13 meanings. The most frequent meaning of the prefix *pār-* is the meaning of repeated action. The prefixes *ie-* and *iz-* have the lowest number of meanings – eight meanings each. The prototypical spatial meanings to these prefixes are more common. The most examples excerpted from corpora are with the prefix *no-* (631 verbs). It could be explained by the fact that the prefix *no-* is used to accentuate the perfectivity of a verb most frequently. For most prefixes the central meaning that has the most sub-meanings is of a spatial nature, which is also related to the semantics of the corresponding adverb. The radial meaning model of the prefix *pa-* is different. The central meaning for this prefix is the attenuative meaning.
4. Prefix is usually not added to the verbs formed using the syntactic technique, to the foreign verbs already borrowed with pre-existing prefix of foreign origin, and to other borrowed verbs. Derivatives with all prefixes are typical to the verbs that express action that can be directed in different directions. If verb has derivatives with two different prefixes one of the prefixes only perfectivizes the base verb whereas the other one assigns some value of aktionsart to the base verb.
5. In a context a verb may be used with some adverbial. The meaning of prefixed verb is usually influenced by the adverbial of place. The adverbials of manner or time clarify the meaning of a statement as a whole but do not affect the meaning of a prefixed verb. If the prefix and the adverb of place express the same direction, the meaning of a statement does not change if the adverb is discarded. If the semantics are different, the use of the adverb is mandatory.

6. Prefixes are synonymous within a certain meaning. Instantaneous action can be expressed by the prefixes *aiz-*, *at-*, *ie-*, *iz-*, *no-*, *pa-*, *sa-*, *uz-*. However, prefixes are not always interchangeable as each of them can join the verb of a different semantic group. For example, to express an instantaneous action the prefix *no-* is used with the verbs of sound and speech, the prefix *pa-* is used with visual verbs, but the prefix *ie-* is used with both visual, and sound and speech verbs.
7. In the course of the study, the following directions have been identified for further broader analysis of the language material: 1) how the method works for different part-of-speech; 2) use of the radial category method to study the dialects; 3) comparison of the meanings of prefixes in the lexicon of different language layers and styles; 4) comparison of the meanings of prefixes in Latvian and Lithuanian.
8. The doctoral thesis has focused on verbs as single part-of-speech class and the role of prefixes in deriving verbs. In future studies the range of prefixed word classes could be expanded by comparing the meanings of verb specific prefixes with those prevailing for forming nouns. More detailed consideration could also be given to differences based on the origin of a word – whether a noun is derived from another primitive noun or whether it is a verbal derivative.
9. Prefixes are the result of the grammaticalization of prepositions. In Latvian linguistics there is lack of corpus-based research to distinguish the meanings prefixes have taken over from the prepositions and the meanings characteristic only to prepositions. This matter could be researched by constructing the radial meaning models for prepositions and aligning them with the meaning models for prefixes developed in the doctoral thesis.
10. The models of prefix meanings developed in the doctoral thesis are based on analysis of the Latvian literary language. Detailed analysis of the dialects has been left out of the research. This lexicon could make important source for separate study. By constructing the radial meaning models based on the dialect lexicon it could be possible to discover common and different traits in the hierarchy of meanings compared to the Latvian literary language.

THESIS

1. The radial meaning models of prefixes demonstrate which meanings are closer and which are not directly related, giving a clearer view to the hierarchy of meanings. Such information has not been present in the lists of prefix meanings traditionally used in Latvian linguistics.
2. The meaning of prefixal verb is determined by the meaning of prefix, the lexical meaning of non-prefixed verb, and the usage context. To get the complete representation of the polysemy of a prefix, all three factors must be observed.
3. For most prefixes the central meaning is of a spatial nature, which is also related to the semantics of a corresponding adverb. Exclusions exist, namely the central meaning of the prefix *pa-* is the attenuative meaning.
4. The differences in distribution of the spatial meanings of the prefixes are related to the level of grammaticalization of particular prefix.
5. Although the functions of prefixoids and prefixes are similar in verb derivation, most frequently prefixoids have just the spatial meaning.

APZĪMĒJUMU UN SAĪSINĀJUMU SARAKSTS / THE LIST OF SOURCES AND DESIGNATIONS

Avotu apzīmējumi / Designations of sources

DGT-Acquis	<i>Multilingual parallel corpora from the EU Official Journal</i>
EUR-Lex	<i>Eiropas Savienības tiesību akti</i>
JLAV	<i>Jaunā latviešu-angļu vārdnīca</i>
LVK2013	<i>Līdzsvarotais mūsdienu latviešu valodas korpuss 2013</i>
LVK2018	<i>Līdzsvarotais mūsdienu latviešu valodas korpuss 2018</i>
lvTenTen14	<i>Corpus of the Latvian Web 2014</i>
SAEIMA	<i>Latvijas Republikas 5.–12. Saeimas sēžu stenogrammu korpuss</i>

Saīsinājumi / Abbreviations

angl.	angliski
gr.	grieķu
lat.	latīņu
latv.	latviski

AVOTI / SOURCES

Korpusi un datubāzes / Corpora

Corpus of the Latvian Web 2014 ('Latviešu valodas tīmekļa korpuss 2014'). Morfoloģiski marķēts latviešu valodas tīmekļa korpuss (apm. 530 milj. vārdlietojumu). Pieejams: <https://www.sketchengine.eu/lvtenten-latvian-corpus/>.

Eiropas Komisijas izdevumu tulkojumi. Pieejams: <https://ec.europa.eu/jrc/en/language-technologies/dgt-acquis>.

Eiropas Savienības tiesību akti. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=lv>.

Latvijas Republikas 5.–12. Saeimas sēžu stenogrammu korpuss (apm. 20 milj. vārdlietojumu). Pieejams: <http://www.korpuss.lv/id/Saeima>.

Līdzsvarotais mūsdienu latviešu valodas tekstu korpuss. Izstrādāts no 2007. līdz 2013. gadam. Vispārīgs automātiski morfoloģiski marķēts latviešu valodas tekstu korpuss (apm. 4,5 milj. vārdlietojumu). Pieejams: <http://www.korpuss.lv>.

Līdzsvarotais mūsdienu latviešu valodas tekstu korpuss. Izstrādāts no 2016. līdz 2018. gadam. Vispārīgs automātiski morfoloģiski marķēts latviešu valodas tekstu korpuss (apm. 10 milj. vārdlietojumu). Pieejams: <http://www.korpuss.lv>.

Vārdnīcas / Dictionaries

Belzēja, Zigrīda et al. 1995. *Angļu-latviešu vārdnīca*. Rīga: Jāņa sēta. Pieejams: www.letonika.lv.

Mühlenbachs, Kārlis. 1925. *Latviešu valodas vārdnīca*. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. II sēj. Rīga: Kultūras fonda izdevums, 1925–1927.

Mühlenbachs, Kārlis. 1927. *Latviešu valodas vārdnīca*. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. III sēj. Rīga: Kultūras fonda izdevums, 1927–1929.

Weisbergs, Andrejs. 2016. *Jaunā latviešu-angļu vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC.

KOPSAVILKUMĀ CITĒTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS / THE LIST OF LITERATURE QUOTED IN SUMMARY

1. **Ahero, Antonija et al.** 1959. *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika. I. Fonētika un morfoloģija*. Rīga: LPSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība.
2. **Allen, Joseph Henry, Greenough, James Bradstreet.** 1903. *New Latin Grammar for Schools and Colleges: Founded on Comparative Grammar*. Boston / London: Ginn & Company. Pieejams: https://www.textkit.com/learn/ID/109/author_id/42/ [Skatīts 2017. g. 19. februārī]
3. **Arkadiev, Peter, Holvoet, Axel, Wiemer, Björn.** 2015. Introduction: Baltic Linguistics– State of the Art. *Contemporary Approaches to Baltic Linguistics*. Arkadiev, Peter, Holvoet, Axel, Wiemer, Björn (eds.). Berlin / Boston: Walter de Gruyter GmbH, 1–110.
4. **Booij, Geert.** 2012. *The Grammar of Words: an Introduction to Linguistic Morphology*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press.
5. **Comrie, Bernard.** 1976. *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems* (Vol. 2). Cambridge: Cambridge University Press.
6. **Croft, William.** 2012. *Verbs: Aspect and Causal Structure*. Oxford: Oxford Linguistics.
7. **Dahl, Östen.** 1985. *Tense and Aspect Systems*. Oxford: Basil Blackwell.
8. **Darģis, Roberts et al.** 2018. Annotation of the corpus of the Saeima with multilingual standards. *ParlaCLARIN: LREC2018 workshop on creating and using parliamentary corpora*. Fišer, Darja, Eskevich, Maria, de Jong, Franciska (eds.). Miyazaki, Japan: Clarin Eric.
9. **Dimante, Irīna.** 2000. Adverbu transpozīcija un to evolūcija krievu un latviešu valodā kontrastīvā aspektā. *Baltu filoloģija IX*. LU Zinātniskie raksti. 625. sēj. Rīga: Latvijas Universitāte, 5–20.
10. **Dimante, Irīna.** 2001. *Adverbu transpozīcija un evolūcija*. Promocijas darba kopsavilkums doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozarē. Rīga: Latvijas Universitāte.
11. **Dressler, Wolfgang U.** 1968. *Studien zur verbalen Pluralität. Iterativum, Distributivum, Durativum, Intensivum in der allgemeinen Grammatik, im Lateinischen und Hethitischen*. Wien: Böhlau.
12. **Endzelins, Jānis, Mühlenbachs, Kārlis.** 1934. *Latviešu gramatika* / J. Endzelīna un K. Mülenbacha sarakstīta. 5. iesp. Rīga: Valters un Rapa. [Pirmizdevums: Endzelins, Jānis, Milenbahs, Kārlis. 1907. *Latviešu gramatika*. Rīga: K. I. Sichmaņa apgādība]
13. **Endzelins, Jānis.** 1971. Latyšskie predlogi. *Darbu izlase. I*. Rīga: Zinātne, 307–655. [Pirmizdevums: Jur'ev, 1905–1906.]
14. **Endzelins, Jānis.** 1980. Dažādas valodas kļūdas. *Darbu izlase. III. 2. daļa*. Rīga: Zinātne, 19–45. [Pirmizdevums: Rīga: A. Gulbis, 1928.]
15. Freimane, Inta. 1993. *Valodas kultūra teorētiskā skatījumā*. Rīga: Zvaigzne.
16. **Geeraerts, Dirk.** 1995. Representational formats in cognitive semantics. *Folia Linguistica*. 29(1-2), 21–41.
17. **Hamawand, Zeki.** 2011. *Morphology in English: word formation in cognitive grammar*. Bloomsbury Publishing.

18. **Holvoet, Axel.** 2001. *Studies in the Latvian Verb*. Kraków: Wydawnictwo universitetu Jagiellońskiego.
19. **Horiguči, Daiki.** 2011. Perfektīvie citvalodu izcelsmes *no-* verbi plašsaziņas līdzekļos. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. 15 (I), 100–108.
20. **Horiguči, Daiki.** 2013. Priedēkļi kā internacionālismu „nacionalizācijas” līdzekļi. *Valoda: nozīme un forma 3. Teorija un metodoloģija latviešu valodā*. 45–56.
21. **Horiguči, Daiki.** 2014. „Vārda darināšanas brīvība” un internacionālo verbu prefixācija. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*. 9, 110–122.
22. **Horiguči, Daiki.** 2015a. Dubultā prefixācija latviešu valodā. *Valoda: nozīme un forma 6. Valodas sistēma un lietojums*. 138–146.
23. **Horiguchi, Daiki.** 2015b. Latvian Attenuative *pa-*verbs in Comparison with Diminutives. *Contemporary Approaches to Baltic Linguistics*. Arkadiev, Peter, Holvoet, Axel, Wiemer, Björn (eds.). Berlin / Boston: Walter de Gruyter GmbH, 235–262.
24. **Ivulāne, Baiba.** 2015. *Palīdzīgā lietotu darbības vārdu sistēma latviešu valodā*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, Pieejams: dspace.lu.lv
25. **Janda, Laura A.** et al. 2013. *Why Russian aspectual prefixes aren't empty: prefixes as verb classifiers*. Bloomington, Indiana: Slavica Publishers.
26. **Janda, Laura A.** 2015. Verbal Prefixation in Russian: A Rebuttal. *Mundo Eslavo*, (14), 7–25.
27. **Kagan, Olga.** 2011. The Scale Hypothesis and the Prefixes *pere-* and *nedo-*. *Scando-Slavica*, 57(2), 160–176.
28. **Kagan, Olga.** 2012. Degree semantics for Russian verbal prefixes: The Case of *pod-* and *do-*. *Oslo Studies in Language*. 4(1), 207–243.
29. **Kalme, Vilma, Smiltneice, Gunta.** 2001. *Latviešu literārās valodas vārdarināšana un morfoloģija. Lokāmās vārdšķiras*. Liepāja: LiePA.
30. **Kalna, Baiba.** 1988. Kļūdas priedēkļverbu lietošanā. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. 24. laidniens. 124–128.
31. **Kalnača, Andra.** 1998. Darbības vārda veida opozīcijas kontekstuālā izpausme latviešu valodā. *Linguistica Lettica 2*. 247–255.
32. **Kalnača, Andra.** 2004a. Darbības vārda veida kategorijas realizācija latviešu valodā. *Linguistica Lettica 13*. 5–34.
33. **Kalnača, Andra.** 2004b. *Morfēmika un morfonoloģija*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
34. **Kalnača, Andra.** 2005. Gramatizēšanās latviešu valodas sistēmā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. 9, 125–131.
35. **Kalnača, Andra.** 2008. Gramatizēšanās un reanalīzes attieksmes. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. 12(1). 250–258.
36. **Kalnača, Andra.** 2012. Gramatizēšanās un leksikalizēšanās attieksmes. *Valoda: nozīme un forma 2. Gramatizēšanās un leksikalizēšanās latviešu valodas sistēmā*. 17–24.
37. **Kalnača, Andra.** 2014. *A Typological Perspective on Latvian Grammar*. Warsaw/Berlin: De Gruyter Open. [skatīts 31.01.2015] www.degruyter.com/view/product/449849
38. **Kalnača, Andra.** 2015. Darbības vārds. *Latviešu valodas gramatika*. 2. izdevums. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris. (red.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 456–594.

39. **Kalnača, Andra.** 2016. *Konstrukcija bezpriedēkļa verbs + adverbs un aspekts latviešu valodā.* 52. prof. Artura Ozola dienas starptautiskās zinātniskās konferences „Valodas gramatiskās un leksiskās sistēmas variatīvuums” referātu tēzes. Rīga: Latvijas Universitāte, 31.
40. **Kalnača, Andra.** 2017. *The construction non-prefixed verb + spatial adverb in Latvian.* *Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics.* 8(1). 79–95.
41. **Kalnača, Andra, Lokmane, Ilze.** 2021. *Latvian Grammar.* Rīga: University of Latvia Press.
42. **Klein, Wolfgang.** 1994. *Time in Language.* Germanic Linguistics. London: Routledge.
43. **Kokorniak, Iwona, Fabiszak, Malgorzata.** 2014. Grammaticalization of Polish predicate prefixes. *Grammaticalization: Theory and Data.* Hancil, Sylvie, Koenig, Ekkehard (eds.). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 109–128.
44. **Kušķis, Jānis.** 2006. *Mūsu valoda. Padomi valodas spodrināšanai.* Rīga: Antava.
45. **Laiveniece, Diāna.** 2005. Par kādu modes lietu latviešu valodā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi.* 1. 65–70.
46. **Laiveniece, Diāna.** 2009. Reportāža no notikuma vietas: priedēkļa *ie-* aktualizēšanās 21. gadsimta sākuma latviešu valodā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi.* 4. 53–61.
47. **Lakoff, George.** 1987. *Women, Fire and Dangerous Things.* Chicago: University of Chicago Press.
48. **Lakoff, George, Johnson, Mark.** 1980. *Metaphors We Live By.* Chicago and London: University of Chicago Press.
49. **Larsson, Lars-Gunnar.** 1984. The Rôle of Baltic Influence in the Aspectual System of Finnish. *Aspect Bound. A Voyage into the Realm of Germanic, Slavonic and Finno-Ugrian Aspectology.* Groot de, Casper, Tommola, Hannu. (eds.). Dordrecht / Cinnaminson, 97–109.
50. **Levāne-Petrova, Kristīne.** 2012. Līdzsvarotais mūsdienu latviešu valodas tekstu korpuss un tā tekstu atlases kritēriji. *Baltistica.* VIII priedas. Stundžia, Bonifacas. (red.). Vilnius: Vilniaus universitetas, 89–98.
51. **Levāne-Petrova, Kristīne.** 2019. Līdzsvarotais mūsdienu latviešu valodas tekstu korpuss, tā nozīme gramatikas pētījumos. *Valoda: nozīme un forma 10. Latvijas gramatiskā doma gadsimta gaitā.* 131–146.
52. **Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara.** 2007. Polysemy, prototypes, and radial categories. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics.* Geeraerts, Dirk, Cuyckens, Hubert. (eds). Oxford: Oxford University Press. 139–169.
53. **Mathiassen, Terje.** 1996. *A Short Grammar of Lithuanian.* Ohio: Slavica Publishers, INC.
54. **Mathiassen, Terje.** 1997. *A Short Grammar of Latvian.* Ohio: Slavica Publishers, INC.
55. **Neset, Tore, Endresen, Anna, Janda, Laura A.** 2011. Two ways to get out: radial category profiling and the Russian prefixes *vy-* and *iz-*. *Zeitschrift für Slawistik.* 56(4), 377–402.
56. **Nītiņa, Daina.** 2014. Latviešu valodas darbības vārdu morfoloģiskais raksturojums. *Ne tikai gramatika: rakstu izlase.* Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 373–469.

57. **Nītiņa, Daina.** 2015. Prieivārds (prepozīcija). *Latviešu valodas gramatika*. 2. izdevums. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (red.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 619–640.
58. **Ozola, Ārija.** 2008. Ko iesākt, ja visu tikai uzsākam? *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*. 3, 46–48.
59. **Paegle, Dzintra.** 2003. *Latviešu literārās valodas morfoloģija*. 1. daļa. Rīga: Zinātne.
60. **Paulauskienė, Aldona.** 1994. *Lietuvių kalbos morfologija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
61. **Plungjan, Vladimir.** A. 2000. *Obschaja morfologija. Vvedenie v problematiku*. Moskva: URSS.
62. **Skujiņa, Valentīna.** 1999. *Latīņu un grieķu cilmes vārddauļa vārdnīca*. Rīga: Kamene.
63. **Skujiņa, Valentīna.** 2002. *Latviešu terminoloģijas izstrādes principi*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
64. **Smiltnece, Gunta.** 2015. Apstākļa vārds (adverbs). *Latviešu valodas gramatika*. 2. izdevums. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (red.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 595–618.
65. **Soida, Emilija.** 2009. *Vārddarināšana*. [Dzintras Paegles redakcijā]. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
66. **Staltmane, Velta.** 1958a. Priedēkļa verbu veidiskās nozīmes mūsdienu latviešu literārajā valodā. *LPSR ZA Vēstis*. VII, 13–22.
67. **Staltmane, Velta.** 1958b. Verbu veidi mūsdienu latviešu literārajā valodā. *LPSR ZA Valodas un literatūras institūta raksti*. VII, 5–47.
68. **Staltmane, Velta.** 1961. Par dažiem priedēkļa verbu skaidrojuma principiem latviešu literārās valodas vārdnīcā. *Leksikoloģijas un leksikogrāfijas jautājumi*. Sokols, Ēvalds (red.). Rīga: LPSR ZA izdevniecība, 193–208.
69. **Strads, Māris.** 2014. *Lingua Latina: latīņu valodas gramatika*. Rīga: Jumava.
70. **Šmidebergs, Imants.** 1997. Latviešu valodas priedēkļvārdi skaidrojošā vārdnīcā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. 1, 162–168.
71. **Šmidebergs, Imants.** 2000. Latviešu valodas priedēkļverbu darbības pabeigtības nozīme skaidrojošā vārdnīcā. *Starptautiskais baltistu kongress „Baltu valodas laikmetu griežos”: referātu tēzes*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 306–307.
72. **Šmidebergs, Imants.** 2001. Vārdi ar priedēkli *ie-*: semantika un skaidrojums. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. 5, 442–451.
73. **Šmidebergs, Imants.** 2004. Priedēkļa *at-* semantika latviešu literārajā valodā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. 8, 291–296.
74. **Šmidebergs, Imants.** 2008a. Par verbiem ar lieku priedēkli. *Linguistica Lettica*. 17, 104–112.
75. **Šmidebergs, Imants.** 2008b. Par priedēkļverbu semantikas atspoguļojumu „Latviešu izlokšņu vārdnīcā”. *Linguistica Lettica*. 18, 63–68.
76. **Šmidebergs, Imants.** 2008c. Verbi ar priedēkli *aiz-* literārās valodas skaidrojošajās vārdnīcās. *Linguistica Lettica*. 18, 69–74.
77. **Tālberga, Ilze.** 2017. Estonian Equivalents of the Latvian Verb Prefix *aiz-*. *Valoda: nozīme un forma* 8. *Valodas gramatiskās un leksiskās sistēmas variatīvuums*. 232–243.
78. **Veidemane, Ruta.** 2002. Darbības vārds. *Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 409–509.

79. **Veisbergs, Andrejs.** 2001. *Word-Formation in English and Latvian. Contrastive analysis.* Rīga: Latvijas Universitāte.
80. **Veisbergs, Andrejs.** 2013a. *English and Latvian Word Formation Compared.* Rīga: The University of Latvia press.
81. **Veisbergs, Andrejs.** 2013b. Leksiskā un semantiskā interference. *Vārds un tā pētīšanas aspekti.* 17 (2), 232–247.
82. **Vendler, Zeno.** 1957. Verbs and Times. *The Philosophical Review.* 66 (2), 143–160. doi:10.2307/2182371.
83. **Vulāne, Anna.** 2015. Vārddarināšana. *Latviešu valodas gramatika.* 2. izdevums. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (red.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 190–299.
84. **Zagorska, Ilze.** 2016. Expressing the Latvian Verb Prefix *ie-* in Estonian. *Valoda: nozīme un forma* 7. *Gramatika un saziņa.* 235–247.
85. **Zaliznjak, Anna A.,** Shmelev, Aleksej D. 2000. *Vvedenie v russkiju aspektologiju. Studija filologika.* Moskva: Jazyki russkoj kul'tury.
86. **Zemzare, Daina.** 1961. *Latviešu vārdnīcas: (līdz 1900. gadam).* Rīga: Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas izdevniecība.
87. **Zuicena, Ieva.** 1983. Ar priedēkli *pie-* atvasināto verbu semantika. *LPSR ZA Vēstis.* 11 (436), 78–87.
88. **Zuicena, Ieva.** 2005. Leksiskā sinonīmija ar priedēkļiem atvasinātos darbības vārdos. *Linguistica Lettica.* 14, 85–96.

REFERĀTI KONFERENCĒS UN SEMINĀROS / REPORTS OF CONFERENCES AND SEMINARS

1. **Deksne, D.** Frāžu gramatikā balstīta gramatisko un interpunkcijas kļūdu labošana. – 18. starptautiskā zinātniskā konference „Vārds un tā pētīšanas aspekti”, Liepāja, Liepājas Universitāte, 2013. gada 28.–28. novembris.
2. **Deksne, D.** Priedēkļverbi mūsdienu latviešu valodas tekstos un to grupēšanas iespējas. – 50. Prof. Artura Ozola dienas starptautiskā zinātniskā konference, Rīga, Latvijas Universitāte, 2014. gada 20.–21. marts.
3. **Deksne, D.** Internacionālismi, to sinonīmi un svešcilmes un pašcilmes priedēkļi. – 52. Prof. Artura Ozola dienas starptautiskā zinātniskā konference, Rīga, Latvijas Universitāte, 2016. gada 17.–18. marts.
4. **Deksne, D.** Prefixal Slang Verbs in Latvian, Fields of Usage – 9th International Conference „The World in language”, Šiauliai, Šiauliai University, 25th November, 2016.
5. **Deksne, D.** Prefiksāli slenga verbi mūsdienu latviešu valodā. – XXVII Zinātniskie lasījumi, Daugavpils, Daugavpils Universitāte, 2017. gada 26.–27. janvāris.
6. **Deksne, D.** Ar prefiksoīdiem darināti verbi. – LU 75. konferences LU HZF Latviešu un vispārīgās valodniecības katedras sekcija „Gramatika un pragmatika”, Rīga, Latvijas Universitāte, 2017. gada janvāris.
7. **Deksne, D.** The polysemy of Latvian verbal prefixes: the prefixes *pa-* and *no-*. – Seminārs „Igauņu un latviešu valodas kontakti”, Pērnavā, 2017. gada 19.–20. janvāris.
8. **Deksne, D.** Apstākļa vārdi kā priedēkļverbu nozīmes precizētāji kontekstā. – XXVIII Zinātniskie lasījumi, Daugavpils, Daugavpils Universitāte, 2018. gada 25.–26. janvāris.
9. **Deksne, D.** Priedēkļa *aiz-* nozīmju klasifikācija: no J. Endzelīna atziņām līdz mūsdienām. 54. Prof. Artura Ozola dienas starptautiskā zinātniskā konference, Rīga, Latvijas Universitāte, 2018. gada 15.–16. marts.
10. **Deksne, D.** Apstākļa vārdi kā priedēkļverbu nozīmes precizētāji kontekstā. – Latvijas Universitātes, Liepājas Universitātes un Ventspils Augstskolas Valodniecības nozares doktorantu zinātniskais seminārs, Rīga, Latvijas Universitāte, 2018. gada 25. maijs.
11. **Deksne, D.** Features of the lexical aspect in classification of Latvian verbal prefix AIZ- ‘behind’ – International conference TIME AND TENSE IN CIRCUM BALTIC, Vilnius, Vilnius University, 19–20 June, 2018.
12. **Deksne, D.** Polysemy of Latvian verbal prefixes PA- ‘by’ and NO- ‘from’ in comparison with translations in Lithuanian-Latvian-Lithuanian parallel corpora – 51 annual meeting of Societas Linguistica Europea, Tallinn University, Tallinn, 29 August – 1st September, 2018.
13. **Deksne, D.** Verba priedēkļu izvēles problēmas (korpusa piemēru analīze). – LU 77. konferences LU HZF LBN Latviešu un vispārīgās valodniecības sekcija „Gramatika un valodas normēšana”, Rīga, Latvijas Universitāte, 2019. gada februāris.
14. **Deksne, D.** Distinguishing meanings of prefixal verbs by comparing word sketches – 7th Baltic Student conference „Bridges in the Baltics”, Rīga, Latvijas Universitāte, 2019. gada oktobris.

15. **Deksne, D.** Priedēkļa pār- nozīmju hierarhijas atspoguļojums radiālajā nozīmju modelī. – 56. *Prof. Artura Ozola dienas starptautiskā zinātniskā konference „Gramatika un valodas apguve”*, Rīga, Latvijas Universitāte, 2021. gada 18.–19. marts.

Referātu tēzes / Abstracts of the reports

1. **Deksne, D.** 2014. Priedēkļverbi mūsdienu latviešu valodas tekstos un to grupēšanas iespējas. – 50. *Prof. Artura Ozola dienas starptautiskās zinātniskās konferences „Vispārīgā valodniecība: valodas sistēma un lietojums” referātu tēzes 2014. gada 20. un 21. martā*. Rīga: Latvijas Universitāte, Humanitāro zinātņu fakultāte, Latvistikas un baltistikas nodaļa, latviešu un vispārīgās valodniecības katedra, Baltu valodniecības katedra, 17. lpp.
2. **Deksne, D.** 2016. Internacionālismi, to sinonīmi un svešcilmes un pašcilmes priedēkļi. – 52. *Prof. Artura Ozola dienas starptautiskās zinātniskās konferences „Valodas gramatiskās un leksiskās sistēmas variatīvu” referātu tēzes 2016. gada 17. un 18. martā*. Rīga: Latvijas Universitāte, Humanitāro zinātņu fakultāte, Latvistikas un baltistikas nodaļa, latviešu un vispārīgās valodniecības katedra, Baltu valodniecības katedra, 20. lpp.
3. **Deksne, D.** 2018. Priedēkļa aiz- nozīmju klasifikācija: no J. Endzelīna atziņām līdz mūsdienām. – 54. *Prof. Artura Ozola dienas starptautiskās zinātniskās konferences „Latvijai – 100. Gramatika: no Kārļa Milēnbaha „Teikuma”(1898) līdz mūsdienām” referātu tēzes 2018. gada 15. un 16. martā*. Rīga: Latvijas Universitāte, Humanitāro zinātņu fakultāte, Latvistikas un baltistikas nodaļa, latviešu un vispārīgās valodniecības katedra, Baltu valodniecības katedra, 9–10. lpp.
4. **Deksne, D.** 2018. Features of the lexical aspect in classification of Latvian verbal prefix AIZ- ‘behind’ – *BALTIC LANGUAGES AND WHITE NIGHTS, TIME AND TENSE IN CIRCUM-BALTIC, BOOK OF ABSTRACTS, 19–20 June, 2018*. Vilnius: Vilnius University, 4–5.
5. **Deksne, D.** 2018. Polysemy of Latvian verbal prefixes PA- ‘by’ and NO- ‘from’ in comparison with translations in Lithuanian-Latvian-Lithuanian parallel corpora – *BOOK OF ABSTRACTS, 51 annual meeting of Societas Linguistica Europea, Tallinn University, Estonia, 29 August – 1st September, 2018*. O. Spevak (ed.). 361–363. <https://societaslinguistica.eu/wp-content/uploads/2020/03/SLE-2018-Book-of-abstracts.pdf>
6. **Deksne, D.** 2020. Priedēkļa pār- nozīmju hierarhijas atspoguļojums radiālajā nozīmju modelī. – 56. *Prof. Artura Ozola dienas starptautiskā zinātniskā konference „Gramatika un valodas apguve” referātu tēzes 2020. gada 19. un 20. martā*, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 12. lpp.

PUBLIKĀCIJAS PAR PROMOCIJAS DARBA TĒMU / PUBLICATIONS ON THE SUBJECT OF DOCTORAL THESIS

1. **Deksne, D.** 2015. Priedēkļverbi mūsdienu latviešu valodas tekstos un to grupēšanas iespējas. *Valoda: nozīme un forma 6. Valodas sistēma un lietojums.* 103–111. ERIH PLUS, EBSCO, MLA International Bibliography
2. **Deksne, D.** 2017. Prefiksāli slenga verbi mūsdienu latviešu valodā. *VALODA – 2017. Valoda dažādu kultūru kontekstā. XXVII Zinātnisko rakstu krājums.* Red. S. Polkovņikova. – Daugavpils: DU Akadēmiskais apgāds „Saule”, 152–158. EBSCO
3. **Deksne, D.** 2017. Internacionālismi, to sinonīmi un svešcilmes un pašcilmes priedēkļi. *Valoda: nozīme un forma 8. Valodas sistēma un lietojums.* 59–69. ERIH PLUS, EBSCO, MLA International Bibliography
4. **Deksne, D.** 2018. Ar prefiksoīdiem darināti verbi mūsdienu latviešu valodā. *Valoda: nozīme un forma 9. Gramatika un pragmatika.* 38–46. SCOPUS, ERIH PLUS, EBSCO, MLA International Bibliography
5. **Deksne, D.** 2018. Apstākļa vārdi kā priedēkļverbu nozīmes precizētāji kontekstā. *VALODA – 2018. Valoda dažādu kultūru kontekstā. XXVIII Zinātnisko rakstu krājums.* Red. S. Polkovņikova. – Daugavpils: DU Akadēmiskais apgāds „Saule”, 122–127. EBSCO
6. **Deksne, D.,** Veisbergs, A. 2018. A Workflow for Supplementing a Latvian-English Dictionary with Data from Parallel Corpora and a Reversed English-Latvian Dictionary. *Proceedings of the XVIII EURALEX International Congress: Lexicography in Global Contexts.* Ljubljana: Ljubljana University Press, 127-136. SCOPUS
7. **Deksne, D.** 2019. Priedēkļverbu apguve un lietošana (latviešu valodas apguvēju pārbaudes darbu analīze). *Valodu apguve: problēmas un perspektīva. XV.* Red. D. Laiveniece. – Liepāja: LiePA, 20–29.
8. **Deksne, D.** 2019. Priedēkļa aiz- nozīmju klasifikācija: no J. Endzelina atziņām līdz mūsdienām. *Valoda: nozīme un forma 10. Latvijas gramatiskā doma gadsimta gaitā.* 25–35. SCOPUS, ERIH PLUS, EBSCO, MLA International Bibliography
9. **Deksne, D.,** Veisbergs, A. 2019. Challenges in the Semi-automatic Reversion of a Latvian-English Dictionary. *Electronic lexicography in the 21st century. Proceedings of the eLex 2019 conference.* Brno: Lexical Computing CZ, s.r.o., 18-30. SCOPUS
10. **Deksne, D.** 2020. Verba priedēkļu izvēles problēmas (korpusa piemēru analīze). *Valoda: nozīme un forma 11. Gramatika un valodas normēšana.* 27–38. SCOPUS, ERIH PLUS, EBSCO, MLA International Bibliography
11. **Deksne, D.** 2021. Polysemy of Latvian Verbal Prefixes PA- and NO-. *Circum-Baltic Languages. Varieties, Comparisons, and Change, Potsdam Linguistic Investigations series.* – Peter Lang. (pieņemts publicēšanai / accepted for publication)
12. **Deksne, D.** 2020. Priedēkļa pār- nozīmju hierarhijas atspoguļojums radiālajā nozīmju modelī. *Valoda: nozīme un forma 12.* (pieņemts publicēšanai / accepted for publication)

